

FUTURIBLERNE

– *tidsskrift om samfundsforhold*

November 2016, Årgang 44. nr. 5-7 • Udgivet af Selskabet for Fremtidsforskning • info@fremtidsforskning.dk

Tema:

FREMTIDENS LANDSBYER I

ISSN 0105-3981

Fremtider kan ikke beregnes. Fremtider kan kun vælges.

Redaktionelt forord

Dette temanummer af Futuriblerne – forårsaget af overvældende interesse: det første af 2 – er udgivet af Selskabet for Fremtidsforskning i samarbejde med højskoleforstander Tyge Mortensen. Med disse udgaver af Futuriblerne ønsker vi at sætte fokus på det lidt flatterende begreb ”Udkantsdanmark” og tegne mulige billeder af fremtidens danske landsbyer.

”Udkantsdanmark” som begreb udgør et nyt paradigme i den nationale bevidsthed, og har fyldt godt op på den politiske dagsorden de sidste år. Vi har derfor udvalgt 20 personer, som på den ene eller anden måde har gjort sig bemærket i debatten om fremtidens landsbyer. Alle har fået samme opdrag: ”Hvordan ser du et ønskeværdigt fremtidsbillede for Danmarks landsbyer, og hvordan når vi derhen?”, gerne underbygget og med afsæt i eget arbejde og erfaring, men ellers med frie rammer.

Futuriblen henvender sig til beslutningstagere der har med landdistrikterne at gøre: Lokale ildsjæle, lokalråd, folketings- og kommunalpolitikkere, projektmagere, menighedsråd, lokalt forankrede virksomheder, foreningsudviklere, lokalt støttende fonde, græsrodder og andre lokale fællesskaber. Futuriblen har til formål at skitsere mulige fremtidsbilleder, og inspirere til handling. Vores udgangspunkt i Selskabet for Fremtidsforskning er, at fremtiden ikke noget der bare kommer. Fremtiden skaber vi, igennem de valg vi tager i dag. Derfor er vi også overbevidste om, at fremtidens landsbyer formes i netop Jeres hænder. Mange muligheder for handling, vil blive beskrevet i dette temanummer, om fremtidens landsbyer. Brug dem!

Tyge Mortensen

Indholdsfortegnelse

Redaktionelt forord:.....	2
Indholdsfortegnelse og forfatteroversigt:	3
Tyge Mortensen: Prolog	5
Johs. Nørregaard Frandsen: Fortids fremtid for landsbyen	10
Søren Hermansen: Fornemmelse for stedet.....	14
Hjortur Smarason: Den Tabte Generation: Afvandringens kovending – og fremtidens jobs.....	17
Jørgen Møller: Udfordringer og mulige løsninger for fremtidens landsbyer.....	21
Hanne Tanvig; Vi skal og kan selv!	32
Jesper Bo Jensen: Fremtidens landsbyer	38
Henning Otte Hansen: Landbrugets mulige roller i fremtidens landsbyer	43
Carsten Hendrichsen: Fra udkantskommuner til udflytningskommuner.....	49
Kaare Dyvad: Landsbyen er død. Leve den lille by på landet!	61
Jonas Kroustrup: Fremtidens resiliente landsbyer	65
Steffen Damsgaard: Udvikling i hele landet.....	69
Finn Slumstrup og Viggo Mortensen: Myndige borgere i mulighedernes land	73
Bodil Ludvigsen: It takes a village to raise a child.....	78
Vita Andreassen: Når kirke og landsby trækker på samme hammel.....	84
Jacob Antvorskov: Teknologi gør arbejdstiden –og landet – mindre!	90
Roger Matthisen: Vi bør lade os inspirere langt mere af kreativiteten i landdistrikterne	93
Anders Brandt: Min grønne ø – i krystalkuglen	97
Niels Aagaard: Vision for fremtidens landsbyer.....	102

Forfatteroversigt

Niels Aagaard	<i>Formand for Landsforeningen for Økosamfund, Iværksætter</i>
Jacob Antvorskov	<i>Lærer på Odsherreds Efterskole, tovholder i innovationsprojekter</i>
Anders Brandt	<i>Byrådsmedlem for Enhedslisten i Sønderborg Kommune, formand for Landdistriktsudvalget</i>
Steffen Damsgaard	<i>Formand for Landdistrikternes Fællesråd</i>
Kaare Dybvad	<i>Medlem af Folketinget for Socialdemokratiet, forfatter til bogen 'Udkantsmyten'</i>
Johs. Nørregaard Frandsen	<i>Professor ved Institut for Kulturvidenskaber, SDU</i>
Henning Otte Hansen	<i>Seniorrådgiver ved Institut for Fødevarer- og Ressourceøkonomi, KU, redaktør af 'Tidsskrift for Landøkonomi'</i>
Carsten Henriksen	<i>Professor, Center for Offentlig Regulering og Administration, KU. Forretningsudvalgsmedlem i Selskabet for Fremtidsforskning</i>
Søren Hermansen	<i>Leder af Energiakademiet på Samsø</i>
Jesper Bo Jensen	<i>Fremtidsforsker, Center for Fremtidsforskning</i>
Jonas Kroustrup	<i>Cand. mag. I informationsvidenskab, Chief Resilient Officer i Vejle Kommune</i>
Bodil Hedegaard Ludvigsen	<i>Antropolog, KU, ph.d. om medborgerskab og aldring</i>
Roger Matthiesen	<i>Folketingsmedlem for Alternativet, medlem af udvalg for landdistrikter og øerne</i>
Tyge Mortensen	<i>Højskoleforstander for Landsbyhøjskolen og medlem af Selskabet for Fremtidsforskning</i>
Viggo Mortensen	<i>Dr. theol. fra AU og medforfatter til bogen 'Oprør fra Udkanten'</i>
Jørgen Møller	<i>Lektor AAU, Det Teknisk-Naturvidenskabelige Fakultet, med speciale i bl.a. by & regionalplanlægning</i>
Connie Skovbjerg	<i>Projektkoordinator i Sønderborg Kommune, 'Bæredygtige landsbyer'</i>
Finn Slumstrup	<i>Tidligere højskoleforstander og chef for DR's P1, medforfatter til bogen 'Oprør fra Udkanten'</i>
Hjörtur Smarason	<i>Cand. merc. fra CBS, medlem af International Placebranding Panel</i>
Hanne W. Tanvig	<i>Seniorrådgiver og studieleder ved IGN, Sektion for Landskabsarkitektur og Planlægning, KU</i>

Af Tyge Mortensen, højskoleforstander

Prolog

Det Danmark vi kender, ændrer sig i disse år på rigtig mange områder. Et nyt Danmark vokser frem i en mere åben global kontekst. Den 4. Industrirevolution sætter sine tydelige pejlemærker og indikerer, at vi måske står overfor at skulle opfinde helt nye samfundsmodeller.

Det er langt fra klart hvordan disse ”nye” modeller kommer til at forme sig. Men meget har allerede forandret sig. En køretur ud mellem landsbyerne idag, er mange steder en oplevelse temmelig langt fra dette digt som Edward Søderberg malerisk beskrev for 116 år siden:

I Danmark ligger der hus ved hus / vel tusinde små huse i rad / med røde tage og skortensrøg / der dufter af middagsmad. / Vel tusinde små haver med blomsterbed / hvor levkøje og asters gror / med kirketårne bag bakkehæld / og små bitte sejle over fjord.

De mange små huse ligger der endnu, men de tømmes med foruroligende hast og ligger spøgelsesagtigt med tomme ruder langs landevejene. Kirketårnene er mest til pynt. Og der dufter ikke længere dagen lang af middagsmad og brænderøg.

Men når sorgen over tabet af de lidt for romantiske forestillinger om den tabte landsbyidyl har fortaget sig, så er selve affolkningen af landdistrikterne en langt større trussel mod opretholdelsen af den nuværende demokratiske samfundsmodel. Med affolkningen kommer selve grundlaget for den danske version af demokratiet under pres: kirker, foreninger, bøndergårde, andelsselskaber, brugser, forsamlingshuse mm har været ryggraden i det folkestyre, som vi med rette er stolte af. Og som har givet Danmark sammenhængskraft, tryghed, tillid og lykke.

Noget nyt er på vej. Lad os med denne Futurible tage et kig ind i fremtiden og huske at de gamle ord, ”man skal lære af fortiden, arbejde for fremtiden, og huske at leve i nutiden”.

I det følgende gives en kort introduktion til hver enkelt af de 20 forfatteres indlæg. Jeg har ikke tænkt at bogen skulle læses fra ende til anden i jagten på den endelige sandhed. Nogle af indlæggene vil være banale for nogle og inspirerende for andre. Mit håb er, at du vil kunne finde værdifuld viden og inspiration ved at bladre frem og tilbage og fordybe dig forskellige steder. Og når du lægger bogen fra dig, får lyst til at gå ud og bidrage til udvikling af et stærkere sammenhængende Danmark, der kan vokse frem nedefra.

I den følgende oversigt, har jeg valgt at gengive udvalgte bidder fra artiklerne. Det er sat i kursiv. Udplukkene er mine og skal ikke tages til indtægt for hele artiklen. Futuriblen om ”Fremtidens Landsbyer” er et temahæfte jeg håber du vil lade dig inspirere af, men også et temahæfte jeg håber du vil handle på baggrund af.

Johannes Nørgaard Frandsen lægger i denne Futurible ud med en opfordring til nytænkning, med afsæt i en forståelse af det fundament vi står på. *"Fra omkring 1880 folder et helt nyt Danmark sig principielt ud i provinsen, hvor industrialiseringen og moderniseringen omformer landdistrikterne og de gamle, traditionsbærende fællesskaber gennem andelsbevægelse, andelsmejerier, jernbaner og meget andet. Landsbyen forvandler sig fra almueens sogne-landsby til andelsbevægelsens servicelandsby med nærbutikker som Brugsen, slagteren, bageren, sparekassen, frisøren, skolen, forsamlingshuset, frysehuset og så videre, der etablerer sig rundt om kirken. Kirken var det absolutte centrum i den gamle landsbytype. Nu med andelslandsbyen bliver det til en lokal serviceby, hvor de småhandlende, håndværkerne med videre etablerer sig, sammen med et foreningsliv, der på mange måder tager over, da de gamle, bundne og nødvendige arbejdsfællesskaber bryder op. Det nye foreningsliv og forsamlingsliv, som typisk mødes i forsamlingshuse og på sportspladserne er netop frivilligt. Det er ikke længere arbejdet, nødvendigheden, kampe for føde, der bestemmer, men frivillighed. Det kunne passende kaldes for det 'grundtvigske sognebondelandskab'."*

Søren Hermansen tager i sit indlæg udgangspunkt i sit sted. *"Jeg tror den stærkest tilknytning til et sted findes inde i en selv. Jeg har holdt ved i mange år mest på grund af stedet og de folk der gennem tiden har været ind over mine ansvarsområder. For det er nok det det er – ansvar! Når du er en integreret del af et sted og en kultur får du opgaver som du forventes at tage dig af. Mine opgaver er blevet udvikling af Samsø som vedvarende energi-ø."*

Hjortur Smarason fortsætter med at beskrive sit genvundne 'sted' på Island, der fik skabt nyt liv og nye muligheder via sin stedbundne historie om søuhyre. Den tabte generation der ikke var flyttet tilbage til landsbyen, viste sig i dette tilfælde ikke at være tabt alligevel. *".....de fraflyttede unge – den tabte generation - er en kæmpe resurse der, selvom den er flyttet fra landsbyen, stadig kunne bidrage til ny vækst."*

Jørgen Møller lægger dog ikke fingrene imellem, når han i sit indlæg skitserer vilkårene i landdistrikterne: *".... landbruget, som før var fundamentet for lokalsamfundene, er vist den største trussel mod disse og lægger landsbyer og landdistrikter øde på grund af det industrialiserede landbrugs uheldige og mærkbare, miljømæssige følgevirkninger. Morten Korchperioden er uigenkaldeligt forbi. Den rette benævnelse for landsbyerne er ikke længere landbosamfund men højmobile pendlersamfund på landet.... Man vælger her landsbyfællesskabet af lyst og ikke af økonomisk og funktionel nødvendighed".* Jørgen Møllers bud på en vej fremad bygger på det han kalder, *"Lokal idealisme blandet med kommunal realisme, og mediet, der operationelt holder sammen på det hele er strategisk planlægning, og en fælles vision...."* Jørgen Møller lister desuden 11 planlægningsmæssige udfordringer op som løfter sig op over det kortsigtede nære og peger frem mod flere mulige fremtidsbilleder. Begrebet 'communitipower' vil skulle udfoldes i de landsbyer der overlever, i enten en 'privatpraktiserende landsby' eller en 'moderne andelslandsby', der praktiserer en udadvendthed i 'landsbyklynger'.

Hanne Tanvig går i sit indlæg konkret til værks og peger direkte på den lokale organisering som en løsningsmodel for fremtidens landsbyer. Hun tegner i sin artikel tre fremtidsbilleder der står som klare rollemodeller for hvordan *"..... en lokal organisering kan, give erhvervsudvikling og genoplive lokalsamfundet ved etablering af nye institutioner. Det er nye opgaver og roller som denne moderorganisation skal påtage sig, og den vil kræve mere end de almindelige projektmagere og foreninger umiddelbart kan dække. Brede økonomiske og strategiske skuldre med en større grad af langsigtet ansvarstagen og formalisering skal til, hvor den almindelige projektkultur omfatter mere spontane og midlertidige aktiviteter....."* Hanne Tanvigs model for opbygning af lokal strategisk kapacitet er et konkret bud på en fremtidig ny organiseringsmodel. Den skal supplere og samle de hidtidige frivillige foreninger, erhvervsvirksomheder og institutioner i et fælles koordineret organ.

Jesper Bo Jensen tager fat i bosætningsmønstrene med baggrund i sine mange undersøgelser og data. Han pointerer bla, at vi ikke flytter til en kommune, vi flytter til et bosætningsområde og primært efter 'hendes', præferencer. Dvs man bliver nødt til se nærområdet som et sammenhængende livsudfoldelsesområde. "Vi flytter efter hverdagen", skriver Jesper Bo Jensen og forestiller sig 3 typer landsbyer. Det velfungerende bosætningsområder omkring en serviceby, den hensygnende landsby og forstadslandsbyen til en større by.

Henning Otte Hansen tegner et mere dystert fremtidsbillede af *"..... Dansk landbrugs rolle i landsbyerne. Hele fødevarerlyngen spiller i dag en væsentlig rolle for beskæftigelsen i landsbyerne, men betydningen er aftagende. Der er efterspørgselstendenser i retning af at købe fødevarer produceret i nærområdet. Dette vil ikke i sig selv redde landsbyerne fra affolkning, men det viser, at det lokale og nære har en betydning for folks valg af fødevarer. Hvis disse præferencer bliver opfyldt af landbruget, kan det således være med til at styrke interessen for livet i landsbyerne....."*. Henning Otte Hansen peger dog på at landbrugets rolle og betydning er relativt forudsigelig - både på lokalt, nationalt og globalt niveau. Landbrugets beskæftigelse (herunder også regionale betydning), værdiskabelse, eksport, forarbejdningsindustri m.m. i vid udstrækning forklares og forudsiges ud fra et lands udviklingsniveau. Jo højere udviklingsniveau, jo mindre betydning. Det bliver en vanskelig opgave, hvis nye tiltag skal kunne skabe resultater på nye måder, uden at de grundlæggende drivkræfter ændre sig.

Carsten Henriksen analyser i sit indlæg regeringens beslutning om udflytning af statslige arbejdspladser som plaster på såret for den udtynding den sidste kommunalreform gav anledning til. Han beskriver udviklingen i forbindelse med den sidste kommunalreform, hvor man gik bort fra princippet om "En by – En kommune". Kommunalreformen i 2007 medførte en kommunesammenlægning større end det anbefalede, og en efterfølgende centralisering stærkere end forventet. *"....skulle man have foretaget et effektivt modtræk, så skulle strategien have været lagt tilbage i 1950'erne. Men i stedet for at tage udfordringen op, blev der indført en kommunal udligningsordning, så de bortrejste velhavende sønner og døtre af landsbyen sendte penge hjem til sognet..... det blev en 'sovepude'. Hvis statslige virksomheder skal udflyttes – og det kan ikke afvises – må det være som led i en strategi for styrkelse af regionale kompetencer, således at der opbygges forskellige kraftcentre med særlige kompetencer rundt om i landet....*...Visionen med Udflytningsdanmark giver på ingen måde svaret på de problemer, der er forbundet med Udkantsdanmark – for slet ikke at tale om de problemer, der knytter sig til Danmarks stilling i en Udkantsverden, hvor kun hovedstadsområdet tæller som et vækstcenter. Danmark er næppe for alvor i fare for at brække over på midten..... men det forudsætter en mere offensiv, dynamisk udvikling af de regionalpolitiske kompetencer i de forskellige dele af landet."

Kaare Dybvad lægger i sit indlæg op til handling, *"...dem, der tør ændre udviklingen, er også dem der gør det!"*. Han tror ikke på den allestedsnærværende forestilling om en global urbanisering, som vi ikke kan gøre noget ved og fortsætter: *"..... tværtimod tror jeg, at vores beslutninger som samfund har en meget stor betydning for, hvor folk flytter hen. Når karlene i 1970'erne flyttede ind til kommunebyerne i stedet for at flytte til hovedstaden eller andre store byer, så var det jo blandt andet fordi vi som samfund havde besluttet os for at investere i den type byer. .... befolkningen følger samfundets investering. Når jeg alligevel erklære landsbyen for død, så er det fordi den klassiske landsby, som vi fx kender den fra Jens Smærup Sørensens "Mærkedage", er død".* Kaare Dybvad dropper forestillingen om den gamle landsby og forestille sig i stedet den lille by på landet, som et godt sted at bo. Det lokale fællesskab, er en indgroet del af livet i de mindre samfund, og *"..... jeg tror den går igen i mange andre facetter af livet. Det forpligtende fællesskab med andre mennesker giver et bedre udgangspunkt end det anonyme storbyliv. Det tror jeg flere vil lægge mærke til, og vil opsøge mindre samfund for at give deres børn det bedste udgangspunkt."*

Jonas Koustrup arbejder med begrebet "resiliente cities" og foreslår nogle indsatsområder der kan skabe resiliente landsbyer. Det gøres ved at skabe positive fremtidsbilleder, en lokal identitet, styrket sammenhængskraft, ressourcefællesskaber, innovation og lokalt beredskab. Jonas Koustrup kan "... forestille sig, at fremtidens landsbyer er de nye højteknologiske, selvforsynende og bæredygtige mikrosamfund, hvor inkluderende fællesskaber karakteriserer livsformen?"

Steffen Damsgaard løfter i sin artikel hovedet fra hverdagen og sætter fokus på den politiske dagsorden og dermed rammebetingelserne i landdistrikterne. Han peger på vigtigheden af at der sættes ind med en liberalisering af planloven, uddannelserne styrkes regionalt, infrastrukturen forbedres både fysisk og digitalt og finansieringen af boliger gøres nemmere. At det kan lønne sig at påvirke den politiske dagsorden kan ses af bla. følgende konstatering, "*I Landdistrikternes Fællesråd har vi i en årrække arbejdet på at påvirke politikerne og italesætte vigtigheden af udvikling i hele landet med nødvendige politiske beslutninger for at skabe et land i balance. Den politiske platform for debatten blev skabt med etableringen af et stående udvalg i Folketinget, Udvalget for Landdistrikter og Øer som blev etableret forud for valget i 2011.*"

Finn Slumstrup og **Viggo Mortensen** nøjedes ikke med at gå på pension i udkantens Ærø, de startede en reel folkebevægelse og ser udkanten som mulighedernes land. De nævner at overdreven centralisering, der springer ud af regnearkets logik, skader den umiddelbare tillid, som ellers er det kit, der binder samfundet sammen. Og derfor truer centraliseringen samfundets sammenhængskraft. "*Vi har ønsket at lave en folkelig bevægelse til gavn for en alsidig udvikling af Danmark. Det vi drømmer om, er et samfund med en sund balance mellem at yde og at nyde. ... Kend din ret og gør din pligt. Det sidste glemmes ofte..... Vi ser for os Danmark som et land båret af folkelig aktivitet i de mange nye fællesskaber der dannes i disse år. For at noget sådant kan lade sig gøre, skal landet være befolket af myndige borgere. Denne erkendelse har igen ført til, at vi først og fremmest ser Oprør fra Udkanten som et oplysningsprojekt.*" Finn Slumstrup og Viggo Mortensen har desuden opdaget at når man bevæger sig rundt i udkantens problemstillinger kommer man lynhurtigt til at beskæftige sig med helt grundlæggende spørgsmål af mere verdensanskuelsesmæssig og samfundsfilosofisk karakter. Men konkludere positivt at "*Alting bliver mere tydeligt, når man bevæger sig i udkanten.*"

Bodil Ludvigsen inddrager de ældres synsvinkel, og rejser spørgsmålet: "It takes a village to raise a child – men hvad med de gamle?". Vi bliver ældre og ældre og mere og mere funktionsdygtige i en sen alder. Som den 88 årige Karen citeres for: "...jeg synes ikke, det er længe siden, at jeg var 70 år". Karen lever og spiser sundt, hun laver selv mad og indtager sin medicin, hun kan ikke længere selv gå på gaden, men hun kan sidde i solen uden for gadedøren. Landsbyens tæthed og forbundethed kunne være et svar på nogle af de udfordringer, gamle står overfor. Bodil Ludvigsen finder i sine undersøgelser af ældre og deres livsvilkår, at gamle, som befinder sig i et sent stadie af deres livsforløb, "..... har brug for en landsby at blive gammel i, og landsbyen har brug for dem."

Vita Andreassen er præst for kirken på landet, og argumenterer i sit indlæg for at tærsklen til landsbykirken skal være lav. Hun nævner at, "*Tiden er for mig at se inde til, at kirken markerer sig, som en vigtig medspiller i landsbyens samtale, fremtidsplaner og storytelling.*" Kirken må stille sig til rådighed som aktør også ud over de allerede kendte varer på hylderne. Og kirken må lave et brush up på både gudstjeneste og aktiviteter, så flere tager ejerskab. Så den med rette kan sige at den er "At your service". I projektet 6xlansby&kirke er målet, at skabe en model for samskabelse (co – creation), nytænkning og fornyelse i de små landsbyer, lokalsamfund og sogne, så kirke og landsby "finder hinanden" til gensidig inspiration". Med inspiration fra Luther slår Vita Andreassen nogle teser op på Futuriblernes væg. Ikke 95 teser, men 11 nytænkte inspirationer til hvordan kirken igen kan blive til et af landsbyens primære samlingssteder. Og hun slutter af med en opfordring: "*Kom og leg med os, vi vil gerne spille med, når landsbyernes fremtid skal diskuteres og skitseres.*"

Jacob Antvorskov er landsbyildsjælen med den skæve tilgang. Han er medstifter af bl. a. Mangfoldighedskontoret, Grejbanken, Vallekilde OpenAir-bio, UdkantsUniversitetet, Ministeriet for Magi og tager os med ind i sit Harry Potter landsbyunivers. Jacob Antvorskov fører os frem til en tid efter en ny verdenskrig. Til en tid hvor landsbyen oser af selvforsyning, deleting og mindre arbejde efter at 3,5 dags arbejdsuge er indført. Man transporteres rundt i landsbyens selvkørende biler og robotter klare alt det trælse landsbypedelarbejde. Men som han klart udtrykker det: "Glæd dig til fremtidens landsbyer – det bliver magisk".

Roger Mathiassen prøver i sit indlæg at lægge op til en udnyttelse af den sprudlende kreativitet i landdistrikterne. *"...vi ser mod landet for at finde svar på, hvad det gode liv er. De kan hjælpe os i omstillingen mod et grønnere, mere meningsfuldt og mere entreprenant Danmark. For forandring starter ikke i magtens korridorer og handler om langt mere end at ændre lovgivning. Forandring opstår gennem handling. Det lokale handlekraftige fællesskab bliver derfor et af de gode svar på, hvordan vi i fremtiden håndterer kriser. På sin vis er øko-landsbyerne pionerbyer, som kan blive forgangssamfund for livet i byer, storbyer og globalt set. Det gælder udvikling af nye organiseringsmodeller, eksempelvis delebil- og cykelordninger, fællesskab i afsætning af lokale råvarer og services blandt lokalbefolkningen. Men det gælder også de samfundsopgaver, som samfundet i de senere år har haft svært med at håndtere. Det handler blandt andet om, hvordan udsatte borgere og flygtninge bliver til stærke ressourcer."*

Anders Brandt lever sig helt ind i en fremtid, hvor han som gammel bedstefar lever i et harmonisk bofællesskab med flere generationer, og en alsidig fødevarerproduktion. *"Det er landsbylaugene, der er kernen i denne udvikling. Her er man vant til at organisere og koordinere fællesskaberne. Udviklingen i 3D-printere og Arduino-computere sætter gang i mikro-fabrikker, som kendes fra bryggerier og gårdmejerier. En del varer bliver nu produceret lokalt på 3D-printere, og små fuldautomatiske produktionsanlæg opstillet i lader på gårdene, afløser mange store fabrikker rundt i verden. Mange råvarer er recirkulation af affald. Meget godstransport er forsvunden, og arbejdstiden sat ned. Mange tager kun på arbejde få dage om ugen. Sammen med at deleøkonomien er udviklet, bliver folks ønske om at eje svækket. Folks forbrug er faldet og dermed tiden på arbejde. Frivilligt arbejde er blevet en del af manges fritid."*

Niels Aagaard starter sit indlæg med at citere Obama: *"Vi er den første generation, som mærker klimaforandringerne. Vi er den sidste som kan gøre noget ved dem"*. Med afsæt i en klar og omfattende skildring af vores fælles "brændende platform", tager Niels Aagaard os med rundt i alle afkroge af en bæredygtig fremtids landsby. Og som han lægger op til så, *"..... er vi tvunget til at tænke radikalt nyt. Og handle i overensstemmelse med radikaliteten. Gå helt nye stier og skabe en civilisation, som rummer vejen til en bæredygtig fremtid. Vi er tvunget til at agere som myndige borgere, som et civilsamfund, der rejser sig fra tilskuerrollen og tager ansvaret for den fremtidige udvikling ved at formulere den. Og ser den udvikling som noget afgørende positivt, som nye muligheder for at skabe bedre liv."*

Redaktion: Tyge Mortensen

Fortids fremtid for landsbyen

“For 1960 var jo også det år da landsbyen måtte vige sin plads som den vigtigste by i landet. Hvor landbruget for første gang i tusinder af år ikke længere var et større erhverv end alle andre tilsammen. Hvor Staun som et samfund og en verden i sig selv gik under, for så småt, og som alle andre landsbyer, at blive til en afsides og forhutlet lille bebyggelse i den globale metropol.” Jens Smærup Sørensen: *Mærkedage*. 2007, s. 217

Vi må have standset urbaniseringen! Sådant udtrykker en række politikere sig, når de gerne vil svinge sig op og være livreddere for områder af Danmark, der betragtes som mindre frugtbare, når det gælder økonomisk udvikling. Standse urbaniseringen! Det er noget af et projekt. Urbanisering er en af de største faktorer i den enorme modernisering, som vores verden er en del af og som vores civilisation har gennemlevet de seneste to århundreder. I år 1800 levede cirka 2 % af Jordens samlede befolkning i en egentlig by, resten levede på landet og for de flestes vedkommende i landsbyer med høj grad af lokalisering og selvforsyning. Større byer af den type, vi kender dem nu, er et nyt fænomen, der udviklede sig primært i 1800-tallet med industrialiseringen som driver, og som erobrede verden. I dag lever vel sagtens omkring 60-70 % af verdens befolkning i byer og heraf lever en betydelig del i kolossale bydannelser med millioner af mennesker som i Shanghai, Chongqing, Mexico City, Seoul, Tokyo, Sao Paulo.

Det var nye driv- og energimidler som dampkraften, elektriciteten og olien med eksplosionsmotoren og den petrokemiske revolution, der skabte grundlaget for mangfoldiggørelsen af mennesker i alle afkroge. Det var industrialiseringen, der skabte den fysiske urbanisering fra og med 1800-tallet. Urbanisering er imidlertid ikke bare fysisk og langt fra blot ophobning af mennesker i byer, bydannelser og kæmpe metropoler. Urbaniseringen er også et bevidsthedsmæssigt eller mentalt fænomen, som er skabt af en særlig retning i civilisationsretningen samt af medier. Og moderne danskere er gennem-urbaniserede, også selv om de måtte bo på en lille, stilfærdig ø med et par heste og en økologisk køkkenhave. De moderne medier, herunder de såkaldt sociale medier, trænger ind overalt, både i København, i Thy og på Drejø, og de, altså medierne, formidler urbanisering og urbane værdier. Det er derfor ikke fornuftigt at erklære, at urbaniseringen burde stoppes! Urbaniseringen bør tvært imod modnes og udvikles i retninger, som gør det muligt at finde livsformer, der er bæredygtige og mere præget af balance end nutidens. Den nye landsby, nye livs- og boformer må tage deres udgangspunkt i en sublimering og forfinelse af begrebet urbanisering. For at lægge et fundament under den samtale, må det være på sin plads at gøre opmærksom på den særlige danske urbaniserings- og industrialiseringshistorie. Den fandt nemlig sted ude på landet, kunne man lidt frækt hævde.

Fra omkring 1880 folder et helt nyt Danmark sig principielt ud i provinsen, hvor industrialiseringen og moderniseringen omformer landdistrikterne og de gamle, traditionsbærende fællesskaber gennem andelsbevægelse, andelsmejerier, jernbaner og meget andet. Landsbyen forvandler sig fra almuens sognelandsby til andelsbevægelsens servicelandsby med nærbutikker som Brugsen, slagteren, bageren, sparekassen, frisøren, skolen, forsamlingshuset, frysehuset og så videre, der etablerer sig rundt om kirken. Kirken var det absolutte centrum i den gamle landsbytype. Nu med andelslandsbyen bliver det til en lokal serviceby, hvor de småhandlende, håndværkerne med

“Kirken var det absolutte centrum i den gamle landsbytype.”

videre etablerer sig, sammen med et foreningsliv, der på mange måder tager over, da de gamle, bundne og nødvendige arbejdsfællesskaber bryder op. Det nye foreningsliv og forsamlingsliv, som typisk mødes i forsamlingshuse og på sportspladserne er netop frivilligt. Det er ikke længere arbejdet, nødvendigheden, kampe for føde, der bestemmer, men frivillighed. Ved siden af de nye landsbyer opstår en helt ny type by, nemlig stationsbyen, der er præget af driftighed og mangel på hæmmende traditioner i modsætning for eksempel til de gamle købstæder, der stadig var præget af hierarkier, rester af laug og privilegier og så videre.

Det er ofte stationsbyerne, der bliver særlige centre for den agrarindustri, der bærer andelsbevægelsens landbrug og velstand på plads, hvilket sætter sig lange spor op i det 20. århundrede som byer, hvor iværksættere har særlige muligheder. Tænk på Grundfos i Bjerringbro, Brdr. Gram i Vojens, Vestas i Lem og Videbæk, Danfoss i Nordborg, Grindstedværket i Grindsted, Lego i Billund og mange flere. Urbaniseringen og moderniseringen skete ikke (kun) i større byer, men i høj grad i de nye driftige byer. Det var Mads Skjern langt snarere end direktør Varnæs, der etablerede den økonomi og dermed de nye former for urbanisering!

Den frembrusende andels-, forenings- og højskolevirkelighed former et særligt geografisk og mentalt landskab, som kommer til at gennemstrukturere og forme det moderne LandboDanmark. Det kunne passende kaldes for 'det grundtvigske sognebodelandskab' eller 'andels-systemet af provinsbyer'. Det består af et 'system' af byer og bydannelse, som tilsammen dels bærer et bestemt kulturelt og erhvervsmæssigt net, dels præger livsformer og opfattelser af, hvad det vil sige at være en landbo. Systemet består af en lokalgeografi med landsby, stationsby, købstad og regional hovedby, som hver især opfylder behov for den meget store del af befolkningen, som bor og lever i landbokulturen.

Landsbyen opfylder som sagt de nære behov med brugsforening, smedeforretning og andre håndværkere, skole, forsamlingshus, frysehus, kirke, præst, sparekasse og andre lokale fornødenheder. Stationsbyen garanterer næste led af handel: maskiner, redskaber, arbejdstøj, levende dyr som smågrise og kvæg, ligesom stationsbyen er muligheden for trafik og vareflytning. Mejerierne kunne ligge både i landsbyer og stationsbyer, mens slagterier og en lang række øvrige andelsvirksomheder typisk voksede i stationsbyerne. Købstaden er stedet for lidt 'finere' trikotagehandel, sagførere, sygehus, tandlæge, statsskoler (gymnasier) med videre. Den regionale hovedby er 'fjern', især erfaringsfjern, men vigtig for opretholdelse af systemet, for her sidder embedsværk, de regionale aviser, politi, sygehus med videre.

Dette 'system' er kulturelt og livsmæssigt meget stærkt. Det vigtige er at det faktisk er et gennemurbant 'system', der etableres af andelsbevægelsen her omkring 1880, for det har byen, stor eller lille, servicen og forbindelsen til en markedspræget og international omverden (eksempelvis eksporten til England) som betingelse og opretholder.

Det nævnte 'system' er identisk med det, de fleste i dag opfatter som 'livet på landet'. Det eksisterede fra omkring 1880 til omkring 1960, kunne man hævde, men underløbes af den voldsomme afvandring fra landbruget, der især bliver mærkbar fra og med 1950'erne.

Der finder imidlertid en modgående bevægelse sted, som kommer til at styrke og konsolidere en lang række mellembyer (byer med fra 800 til 3.-5.000 indbyggere). Der sker jo nemlig fra omkring 1960 en meget stærk opbygning af velfærdsstaten i kraft af nye love og bestemmelser, som kræver en mange gange større offentlig forvaltning på kommunalt plan. Det starter med centralskoler og udvikler sig især med Kommunalreformen af 1. april 1970, hvor langt over 1000 sognekommuner bliver til 275 'storkommuner'. Her skal – ude på landet – cpr-registre, bistandslov, kildeskat,

”Korsbæk gik nedenu om og hjem! Det var første hug med en fuldstændig blind statsmagts store sabel!”

planlove, fredningsbestemmelser med meget mere forvaltes og der kræver masseuddannelse samt masseansættelse af et nyt mellemlag af fastlønnede, offentligt ansatte (med statsrefusion), der befolker de nye rådhus, kontorer, centralskoler med mere. Tidligere stationsbyer og (forvoksede) landsbyer bliver lokale 'hovedbyer' i storkommunerne: Ryslinge, Holsted, Gørding, Høng, Aarup, Glamsbjerg bliver små centre, der holder 'systemet' kørende.

Loven om strukturreformen af 1. januar 2007 brød derimod med dette 'system'. Tidligere lokale 'hovedbyer' som Ryslinge, Hårby og Glamsbjerg, for nu at nævne nogle fynske af slagsen, mistede stort set en hver form for eksistensberettigelse! Korsbæk gik nedenu om og hjem! Det var første hug med en fuldstændig blind statsmagts store sabel! Statsmagten satte ikke noget i stedet, den skabte den største centraliseringsbevægelse nogen sinde: Fra de små urbant bæredygtige mellembyer til de regionale hovedbyer sker der en pludselig og voldsom centralisering. Fra de lidt større mellembyer, købstæder og regionale hovedbyer sker der en centralisering mod de meget store byer med København i spidsen.

Det er ikke landsbyerne, der er hårdest 'ramt' af udviklingsproblemer i landdistrikterne. Det er de små mellembyer, stationsbyerne med videre. Flere af dem har tabt alt og er i frit fald primært foranlediget af en kommunal strukturreform, der blev ledsaget af en politireform, en retskredsreform, nedlæggelse af uddannelsespladser på seminarier med videre, nedlæggelse af kaserne med videre med videre.

Hvorfor er det ikke landsbyerne, der er hårdt ramt? Fordi de har historien med sig, tror jeg. De har en dyb historie om natur og fællesskab og menneskeliv at fortælle. Jeg vil gerne pege på tre mulige historier, som mange unge familier, der i dag bor i større byer, meget vel kunne gøres interesserede i. Den første historie hedder naturen, roen, den sunde mad, sund livsstil, børns frie rum. Det er en historie, der ligger lige rundt om hjørnet for mange unge familier, der er veluddannede og har en helt anden tilgang til arbejdsmarkedet end min generation. Vi ville have fast, varigt arbejde, gerne i det offentlige eller i det mindste i en stor, solid virksomhed. Mange unge vil være iværksættere, lave enkeltpersonsfirma, danne netværk, både fysisk og via IT. De kommunikerer på alle platforme. De prioriterer børn, det gode liv, samspillet med naturen. I dette mulige nye livsmønster under udfoldelse spiller det urbane muligheder gennem udfoldet it, gennem service- og kulturtilbud, gennem infrastruktur med videre, en hovedrolle. Man bosætter sig gerne i landsbyen Måle eller Viby eller Trunderup, men den større bys muligheder skal være inden for rækkevidde.

Så er der til gengæld muligheder for at etablere nye, lokale fællesskaber, for det sociale, samværet, den kulturelle udveksling er en del af det modernes DNA. Det kalder på etablering af nye typer af forsamlingsinstallationer, der kan være klassiske forsamlingshuse, men ikke nødvendigvis behøver at være af mursten. It tilbyder mødesteder og hurtige forbindelser, der selvfølgelig kalder på faciliteter af rumlig art. Hvis de gamle, klassiske forsamlingshuse kender deres besøgstid, kan de få en revival!

Energi kunne også være del af et nyt fælles grundlag. I dag ligger landsbyer undertiden hen som såkaldte olieøer. Øer af olie i den forstand, at der stadig brænder oliefyr der ude. De brænder enorme beløb af, for olie er dyre dråber, og de sender ufiltreret kuldioxid til vejrs. Der er også træpillefyr, varmepumper, jordvarmeanlæg, solvarme. Nød lærer nøgen mand at sætte nye kilder til varme på! Men det er individuelle løsninger. Hver mand, hvert hus sit fyr, fordi det mange steder ikke er rentabelt med fælles løsninger. Kunne man forestille sig at gamle fællesskaber blev reetableret om energien som 'varme fællesskaber'? Ja, det kunne være roden i nye folkeoplysningskampagner. Der er penge i lortet og fælles vilkår kan danne fælles tanker og fælles initiativer.

Den centrale vision for 'udkants-Danmark' må ikke være hoteller i vandkanten, men nye, fællesbaserede energianlæg. Det er det allerede nogle enkelte steder rundt omkring i landet. Disse steder kunne/burde danne nye oplysningspring. Nye Aha-oplevelser? Landsbyerne rummer en hemmelig fortælling om et fællesskab. Mange steder er det en halvglemmt fortælling, fordi den knytter sig til 'dengang' og 'da der var landsbyer til'. Det er en fortælling om et Danmark uden for de større byer, som klarede sig i balance med omgivelser og lokale ressourcer. Det er en fortælling, mange elsker og holder af. Vi mangler blot at realisere og genfortælle den på vor tids præmisser. Fortidens landsbyer havde på godt og ondt en historie at fortælle om fællesskab og om at være i historiens nødvendighed. Denne fortids fortælling må realiseres og frigøres i fremtidens landsbyer, der kun kan folde sig ud, hvis vi erkender at urbanisering ikke er modstander, men drivkraft og betingelse for de nye muligheder.

Johs. Nørregaard Frandsen

Fornemmelse for stedet

Jeg er født og opvokset på Samsø. Jeg har rødder på Samsø og jeg føler mig hjemme her. Jeg tror den stærkeste tilknytning til et sted findes inde i en selv. Jeg har følelsesmæssige tilknytninger her, som sidder dybt i min bondesjæl. Lyset, havet, nature og de mere abstrakte og personlige oplevelser jeg gennem et langt liv på øen har, spiller en rolle også for mit personlige engagement. Jeg har holdt ved i mange år mest på grund af stedet og de folk der gennem tiden har været ind over mine ansvarsområder. For det er nok det det er – ansvar! Når du er en integreret del af et sted og en kultur, får du opgaver, som du forventes at tage dig af.

Mine opgaver er blevet udvikling af Samsø som vedvarende energi-ø. Opgaven har været at gøre Samsø til en ø der er selvforsynet med vedvarende energi. At medvirke til at samfundet er engageret i både ejerskab og drift af energianlæg og til at vi sammen uddanner os som forberedelse til at forstå de udfordringer et moderne liv giver. Vi har sammen skabt en række anlæg, der i dag gør os CO2 neutrale og som har vendt import af olie til eksport af vedvarende energi.

Har det været nemt? – egentlig jo, men så alligevel. Der var i begyndelsen meget bekymring for projektets troværdighed! Det kom jo fra København og var et visionsudspil fra selveste miljøministeriet og fra Svend Auken som var kendt som en provokerende direkte debattør med egne meninger. Det kunne da kun gå galt, syntes mange at tænke! Det store gennembrud kom langsomt og forsigtigt. Vi fik en samtale i gang om hvor Samsø mon ville være om 10 – 20 år hvis vi ingenting gjorde! Altså bare sad stille og fulgte den trend som vi jo kendte alt for godt. Nedgang i befolkningstal, negativ fødselsrate, mangel på jobs, stigende aldersgennemsnit og så videre. Var energiprojektet en mulig vej til forandring? Ved at dele masterplanen op i overkommelige lokale projekter blev det meget nemmere at

“Med de første projekter i gang gik det straks nemmere.”

se sig selv i projekterne og egen interesse kunne udtales klarere uden at det gjorde en til et dårligere menneske. Vi erkendte at vision alene ikke forandrede vilkårene, men samfundets samlede indsats måske. Og med de første projekter i gang gik det straks nemmere. Det kunne rent faktisk betale sig og vi døde ikke af det! Vi lavede en slags healing proces, hvor vi fik snakket om alt det der gjorde ondt og som forhindrede os i at se ud over vores egen begrænsning. Vi øvede os i at mødes med en hensigt og gå hjem med mod. Vi byggede et hus vi kalder Energiakademiet. Et mødested, et forsamlingshus for bæredygtig udvikling. Huset drives af ansatte men styres af en frivillig bestyrelse.

Når jeg vedbliver med at arbejde i Energiakademiets regi som non profit organisation og ansat på fast løn, anser jeg det for at være en betingelse for projektets troværdighed. Hvis jeg skiftede til at være privat konsulent ville min rolle blive en anden og jeg ville i så fald have personlig vinding i projektet. Det kunne sikkert godt forenes, men troværdigheden ville komme i knibe!

Den forventning dit samfund har til din rolle hænger sammen med opgavens betydning for samfundet. Er der mange der har gavn af, eller ligefrem roller i projektet øges forventningen til din rolle som nøgleperson i projektet. Projektet kommer til at være en del af den selvforståelse "stedet" har. Og jeg er blevet holdlederen på dette projekt. Et ansvar som er udefineret men alligevel tydeligt. Forventningerne er store og tilliden vokser med succes. Fra at være et fremmed element som kom dumpende ned udefra med et klart eksternt ejerskab – udtrykt i daglig tale som "de og dem" – til i dag hvor projektet nyder fælleskabsbetegnelsen "vi og os" som en anerkendelse af betydningen for Samsø.

Man kunne spørge om samme projekt kunne finde sted andre steder i Danmark, i verden? Ja det tror jeg sagtens det kan, men der skal hver gang skabes et lignende lokalt ejerskab før det rykker for alvor.

Det jeg ser rundt i Danmarks hjørner og landdistrikter er at alle leder efter det enzym der kan starte et projekt som Samsø VE-Ø. Der er mange gode eksempler på tekniske installationer og miljø- og energiprojekter, der er både imponerende og inspirerende. Men der står sjældent et helt samfund bag!

Den uafhængige forening/ andels organisation, der samler folk i et delt ejerskab, er ofte uklart defineret og sammensat af dels offentligt engagement, en kommunal plan og et samarbejde med energiselskaber og developere der til sammen udgør et bureaukratisk beslutningsgrundlag som egentlig er i orden rent demokratisk, men som aldrig har rigtig fat i borgerne.

I et oplyst samfund som Danmark falder talen ofte på lighed for lov og vilkår. Men der er alligevel vidt forskellige muligheder for befolkningen på landet og i byen. Det har der altid været og tænker man på forskellen som uretfær-

“Samfundet tegnes af de aktive, af de engagerede og af de der kommer til mødet i forsamlingshuset!”

dig kommer det til at handle om økonomi. Tænker man derimod på stedets potentiale kommer værdisnakken til at handle om noget andet. Det gode liv, tæt på naturen, fred og ro, og nærhed. Også negative udsagn som sladder, nepotisme, svært at komme ind på livet af folk, sociale skævheder, skal tages alvorligt. Samfundet tegnes af de aktive, af de engagerede og af de der kommer til mødet i forsamlingshuset!

Søren Kirkegaard har skrevet en novelle der hedder Liljen. Novellen handler dels om naturens overlevelseskraft, men i lige så høj grad om liljens "rolle". Liljen er stadig en lilje om den så gror i en mødding. Metaforen er klar. Man kan ikke løbe fra sin opgave. Liljen blomstrer og er en lilje også under vanskelige forhold. Det samme kan siges om Samsø og om min opgave og projektets vilkår. På trods af mangel på akademiske kapaciteter og på økonomiske ressourcer trodsede Samsø vilkårene og blomstrede. Stedets betydning er underordnet og alligevel afgørende.

Fremtiden ser grøn ud! Men der er stadig sorte skyer på himlen. Det stopper jo ikke med vindmøller og fjernvarme på halm og sol! Vi kigger i dag på en plan som hedder Samsø som fossilfrit samfund. Altså et samfund der er uafhængigt af fossil energi. Danmark vil ifølge folketingets energiforlig fra 2012 være fossiluafhængigt i 2050. Det mener vi på Samsø at vi kan være i 2030. Der er købt en ny færge, der sejler på gas, og vi er i gang med at lave et biogasanlæg der skal forsyne færgen med biogas. Vi skal se på et smartere og mere intelligent energisystem hvor vi i højere grad tilpasser energiforbruget de vilkår naturlig energiproduktion giver os. Og vi vil sidst men ikke mindst være et globalt forsamlingshus for bæredygtig lokal udvikling. Samsø var i vikingetiden kendt som Samlingsøen. Det er vi stadig!!

Søren Hermansen

Den Tabte Generation

Afvandringens kovending – og fremtidens jobs

Da jeg flyttede væk i 1990 boede over 400 mennesker i min landsby i en af de fjerne hjørner på vulkanøen i nord, Island. Femten år senere var der kun 105 tilbage. Husene stod tomme. Butikkerne havde lukket ned. Fiskefabrikken var helt stille og kun en enkelt båd lå i havnen. Kommunen var allerede lagt sammen med nabokommunen og de snakkede om at lukke den lokale folkeskole ned. Alle vidste, at det så var slut for den smukke lille landsby mellem bjergene.

Et trist billede som jeg tror mange fra “udkants-Danmark” kender og kan relatere til. Fabrikkerne lukker ned, arbejdspladserne bliver flyttet og de unge er ude efter noget helt andet end byen kan tilbyde. Selvom de er glade for deres hjemby, så ser de hverken en fremtid eller spændende jobmuligheder når de kommer friske, spændte og energiske tilbage fra studiet. Den moderne verden - fremtiden - bor et andet sted. I storbyen. De unge er tabt. En hel generation.

Men er de virkelige tabt?

Den lokale regering lagde ud med store planer for at tiltrække folk tilbage til min gamle landsby. En pakkeløsning som skulle skaffe millioner i kassen og hundredvis af jobs. En løsning som skulle løse alle problemerne på en gang. Et russisk olieraffineri. Midt i vores smukke, uberørte arktiske natur hvor samfundet er baseret udelukkende på madproduktion fra den vilde natur. En idiotisk idé, for at sige det pænt.

Vi “de tabte” mødes, traditionen tro, i februar hvert år for at spise pandekager og fejre at solen igen kigger op over bjergene i vores smukke gamle hjemby. Fordi selvom vi er flyttet væk og måske ikke ser vores fremtid i byen, banker vores hjerter stadig der. Og så takker man aldrig nej til pandekager.

Og til netop en af disse komsammen sad tilfældigvis én cryptozoolog fra det islandske universitet - en person med stor erfaring i fondsansøgninger - og en håndværker sammen og faldt i snak om situationen i deres gamle by. Resultatet? Det islandske søuhyreinstitut! Placeret i den gamle landsby og opbygget af frivillige - den tabte gene-

ration. Efterfølgende flyttede nogle af de frivillige tilbage. De så nye muligheder. Én af dem fandt ud af at han kunne flytte sit job hos det offentlige med sig, en anden valgte at blive iværksætter indenfor innovativ madproduktion. Flere begyndte at kunne se lyset. Én af de gamle indbyggere var flyttet til Norge og var der blevet rig på fiskeopdræt. Og han besluttede sig for at tage springet og kaste sig ud i fiskeopdræt i den smukke fjord hvor hans gamle hjemby ligger. Indbyggertallet er nu vokset med over 100% på 10 år og der er så stor efterspørgsel på boliger at der nu snart skal bygges nye boliger, efter næsten 30 års pause fra sidste nybyggeri.

De tabte er nemlig ikke tabt, ikke engang dem som aldrig flytter tilbage. De er stadig en meget værdifuld resurse med viden, netværk og investeringsmagt, som kan gavne nye projekter i byen. I nutidens erhvervsmiljø er de nok byens største resurse og de skal plejes. Noget som de sociale medier gør meget nemmere i dag. Der er dog stadig den største forhindring når tilflyttere skal tiltrækkes til en lille landsby og det er manglen på jobmuligheder. Hvis folk ikke kan se en fremtid i sin karriere, for sine børn og for sin økonomi, så er det klart at de kommer ikke tilbage. Selvom de måske gerne ville. Og som arbejdsmarkedet har været skruet sammen i de sidste årtier har fokus hos de unge primært været på akademisk uddannelse og et kontorjob i byen. Men vi ser nu et arbejdsmarked i forandring, hvor der er plads til at revurdere hvordan fremtiden skal se ud.

Ligesom arbejdspladser på fabrikkerne er blevet skiftet ud med robotter og kinesere, ser det ud til at rigtig mange af de mere specialiserede kontorjob også bliver skiftet ud med robotter og automater takket være ny teknologi, internettet og kunstig intelligens. Hvor før i tiden en uddannelse fra CBS og et job i en bank plejede at være den gyldne vej fremad er det i dag ikke helt så simpelt. Bankerne tænker i nye baner og fokuserer nu også på effektivisering og automatisering. ING, en af Hollands største banker har lige annonceret at de nedlægger 5.800 jobs i de næste få år på grund af digitalisering. Lige inden det annoncerede den tyske Commerzbank at de ligeledes nedlægger 9.800 jobs de næste fire år af samme årsag. Ifølge en ny rapport fra World Economic Forum forsvinder 5 millioner jobs inden 2020. Og her har man modregnet de nye jobs som bliver skabt. Det er på mindre end fire år. Og disse arbejdspladser kommer primært til at forsvinde fra det som man hidtil har betragtet som specialiserede og højtlønnede arbejdspladser i storbyerne. Vi kommer tilmed at se den største ændring på arbejdsmarkedet nogensinde - og den er allerede i gang.

Lad aldrig en god krise gå til spilde

Forrige lyder måske som en trist prognose for fremtiden, men alle kriser bringer med sig nye muligheder. De nye jobs som bliver skabt kommer til med at kræve andre typer af talenter og en helt anden arbejdsstruktur. Det ved de unge godt. De går ikke efter jobs hos etablerede storvirksomheder. De søger kreative og innovative virksomheder, startups som er i gang med at skabe fremtiden og ændre verden. Disruption er nøgleordet. Og de skifter jobs - hele

“Folk tager ikke et job. De arbejder på projekter.”

tiden! Det er slut med guldur ved 25 års jubilæet. Omkring hver fjerde dansker har skiftet job indenfor de sidste 12 måneder. Stadig flere vælger at blive selvstændige og det er et trend som vi ser verden over. Folk tager ikke et job. De arbejder på projekter. Og de arbejder hverken hjemmefra eller fra etablerede kontorer. De arbejder fra coworking spaces. Og hoteller. Og hængekøjen på stranden i Thailand og ved pejsen i hytten i Norge. De skal bare have Wifi. Siden 2012 har mængden af coworking spaces fordoblet sig hvert år og der er udsigt for at de bliver flere end 10.000 i 2016. Du finder coworking spaces i alle storbyer i dag og så småt også i mange mindre byer.

Virksomheder kigger i højere grad til coworking spaces med henblik på hvordan disse påvirker deres struktur. De hyrer i større grad freelancere til projektbaserede opgaver i stedet for fast ansættelse, og de har fået øjnene op for at coworking spaces giver dem adgang til en meget større medarbejderpulje end før. Nu kan de f.eks. vælge medarbejdere helt uafhængig af deres fysiske placering, uden selv at skulle oprette kontorlokaler. Medarbejderen behøver ikke sidde på virksomhedens hovedkontor hele tiden, det kan være nok med at få medarbejderen ind en dag om ugen eller hver anden uge for personlige møder. Man har opdaget at det ikke er særdeles effektivt at bruge halvdelen time om dagen i trafikken på vej til og fra arbejde for så at sidde bag ved skærmen og svare på emails og holde Skype møder som man kan lige så godt gøre fra sin mobil, lige meget hvor man befinder sig. Det er spild af både tid og ressourcer og er hellere ikke særlig miljøvenligt. En nylig undersøgelse på "The Global Leadership Summit" i London viste at 34% af ledere regnede med at mere en halvdelen af deres arbejdskraft ville sidde udenfor virksomhedens kontorlokaler i år 2020.

Denne udvikling åbner store muligheder for mindre byer. Ikke mindst når vi også ser en hurtigt voksende trend hvor der bliver lagt stor vægt på en balanceret livsstil. En livsstil med økologiske landbrugsprodukter, et lille CO2-fodaftryk, en god balance mellem arbejde, fritid og familie og et tættere forhold til naturen. Og det er præcis her de store muligheder ligger.

“Design og storytelling kan medvirke til at genetablere landsbyerne”

Det er nu det gælder for landsbyerne at markere sig og begynde at tiltrække nye indbyggere. Hvis du kun skal møde en gang om ugen på kontoret er det måske helt ok at det tager tre timer med toget. Men det betyder ikke at folk automatisk flytter tilbage til netop din landsby. For der er selvfølgelig konkurrence landbyerne imellem. Byen skal være attraktiv for de unge generationer. Den skal kunne tilbyde dem noget som ikke gider opdrage deres børn i

storbylarmen og gerne vil ud på landet. Om det så er den smukke udsigt, de saftige røde jordbærmarker, den økologiske livsstil, den “smarte” digitale landsby eller de fantastiske forhold for børn som bliver hovedargumentet i deres afgørelse er op til hver en landsby at bestemme.

I det svenske Lapland støttede EU et projekt som kaldes “Dags att designa Norrbotten”. Projektets formål var at forstå hvordan design og storytelling kan medvirke til at genetablere landsbyerne og hjælpe med at tiltrække nye indbyggere fra storbyerne. Der har man målrettet arbejdet med byens stærke og svage sider, valgt mål og gået direkte efter dem. Mange innovative tiltag i området har fået global opmærksomhed, som ishotellet i Kiruna, træhotellet i Luledalen og den hemmelige biltestbane på en frossen sø i Arjeplog. Blandt andet er det lykkedes Luleå i Norrbotten at tiltrække et kæmpe Facebook data center. Noget som har placeret området som både højteknologisk og miljøvenligt og har gjort området eftertragtet hos andre tech-virksomheder.

En af de mest interessante historier fra Norrbotten kommer fra den lille Sami landsby Vuollerim med 800 indbyggere. Langt oppe i det arktiske Sverige kunne man fristes til at tænke at mulighederne var meget begrænsede. Deres lille kommune blev også sammenlagt med Jokkmokk, en større kommune som ligger omkring 40 kilometer væk. Småt begyndte man at skære service niveauet ned i Vuollerim. Hotellet lukkede. Tank stationen lukkede og til sidst besluttede kommunen at 5.-9. klasse på folkeskolen skulle også lukkes ned og børnene køres til Jokkmokk. Men det gik beboerne ikke med til. Så de slå sig sammen, først omkring 100 familier som købte hotellet. 11.000 frivillige timer senere åbnede Gästgiveriet Hotel. De slog sig sammen og købte tankstationen for at holde den åben. Og for at tiltrække

“Intet er umuligt, når folk står sammen”

turister åbnede de et turist bureau som specialiserede sig i ecotourism. Med en meget idyllisk natur, rensdyrflokke ude i den vilde natur, nordlys som danser over sneen om vinteren og midnatsolen som lyser op i sommernatten har de helt klart noget at arbejde med. Og de har blandt andet vundet tredjepladsen over bedste ecotourism destinationer i verden. Når de ældre klasser på skolen skulle lukkes ned besluttede indbyggerne sig for at overtage undervisningen og etablerede en privatskole til formålet. Den er blevet så populær at den nu også tiltrækker børn fra nærliggende landsbyer. De har vist at intet er umuligt, når folk står sammen. For at støtte fortsat udvikling har man oprettet et selskab som kaldes “The Village People” og står til rådighed for nye tiltag indenfor innovation og udvikling.

Hvor ligger byens styrke?

Din landsby kan spille en rolle i fremtidens samfundsudvikling. Det er vigtigt for hvert et samfund at finde ud af hvor dens styrke ligger. Hvad er det i byens historie, kultur og beliggenhed som gør den til noget særligt. Hvad skal den være i fremtiden og hvordan forholder den sig til den udvikling som sker i det danske samfund generelt. Den teknologiske udvikling vi ser i dag, det som bliver kaldt den fjerde industrielle revolution, åbner en enestående mulighed for landsbyerne til at gentænke deres rolle og hvad de har at byde på. Fremtidens vækst kommer ikke af sig selv, men skal designes, og folk skal tiltrækkes gennem stærke fortællinger. Vi ved at fremtidens arbejdsmarked kommer tilmed at se meget anderledes ud. Vinderen bliver den som forstår hvordan denne fremtid ser ud og formår at udnytte den viden for byens fremtidige vækst. Hvilken infrastruktur skal fremtidens medarbejdere have adgang til? Hvad er kommunens rolle i denne udvikling? Hvilke trends gavner netop jeres landsby? Hvordan får I fat i alle dem som er flyttet væk men kan stadigvæk være en meget vigtig resurse for byens fremtid?

Det gælder om at genopfinde sig som det 21. århundredes landsby og vinde den tabte generation tilbage.

Hjörtur Smárason er en af stifterne bag Phoenix - the international place branding panel og driver konsulent virksomheden Scope Communications i Danmark. Hans arbejde har inkluderet så forskellige opgaver som projekter i det arktiske fra Grønland til Rusland, økonomisk udvikling i de græske bjerge, fremtidens by i Afrika og turismeudvikling i Nepal.

Udfordringer og mulige løsninger for fremtidens landsbyer.

De danske landdistrikter og landsbyer er under forvandling, og de seneste 130 års oprindelige, økonomiske og kulturelle forudsætninger for landsbyerne er væk. Derfor må vi søge nye og langt mere strategiske veje, processer og metoder i planlægningen af landdistrikterne og landsbyernes fremtid.

Urbaniseringen i byudviklingen og globaliseringen af verdensøkonomien ser for øjeblikket ud til at favorisere udviklingen i de store uddannelsesbyer, arbejdspladscentre og bysamfundene langs den Jyske Motorvej mellem Kolding og Århus. Det er imidlertid værd at bemærke, at hvis vi kaster et blik på den regionale udvikling hen over to generationer, så kan man se, at det stort set er de samme geografiske områder af Danmark, der i slutningen af halvtredserne og i dag udviser de klassiske tilbageståenhedssymptomer. I midten af 1950'erne kaldte man områderne "Arbejdslededsøer", som blev til "Egnsudviklingsområder" og en generation senere til "Den rådne banan". For et årti siden blev det modificeret til "Det skæve Danmark" og senere "Udkantsdanmark", og nogle politikere taler nu om "Vandkantsdanmark", og i en række statslige politikker bruges betegnelsen "Yderkommuner" og Landkommuner.

Der findes dog stadigvæk en kolossal ulighed mellem centerområderne og de perifert beliggende yderområder målt på vigtige parametre såsom huspriser, lånemuligheder, lønninger, uddannelsesniveau, sundhedsniveau, balancen mellem mænd og kvinder i den giftemodne alder samt demografiske forhold, der medfører en "forgubning" i disse perifere områder. Vi må derfor konstatere, at Regionalpolitikken ikke har fjernet ulighederne, selv om de materielle levevilkår selvfølgelig er forbedrede overalt i landet. Om den spæde tendens, som vi har været vidne til de sidste par år med, at en række provinskommuner får et stigende antal tilflyttere målt på kommunalt niveau, er en langtidstendens, er det nok for tidligt at sige noget sikkert om, og vi ved endnu ikke hvor i disse kommuner tilflytterne slår sig ned. I tilflytterkommunens hovedby, de mindre bysamfund, eller i landsbyer og landdistrikternes åbne land ?

Ud over megadrivere i udviklingen - Urbanisering og Globalisering-, har vi de seneste 10 -15 år været vidne til en række strukturreformer på det nationale, regionale og kommunale niveau. På de to første niveauer har reformerne medført en betydelig centralisering af institutioner og services, som i mange tilfælde af brugerne opleves som betydelige serviceforringelser, og et mærkbart antal statslige og regionale arbejdspladser er forsvundet fra de mindre provinsbyer.

Det forekommer mig derfor at være ganske paradoksalt, at den nuværende regering, der vil udflytte 4000 statslige arbejdspladser fra Hovedstadsområdet kommer fra samme politiske parti, som stod bag de reformer, der fjernede de offentlige arbejdspladser op gennem 00'erne.

På det kommunale niveau har kommunalreformen, som partiet Venstre, der ynder at omtale sig selv som "det nære samfunds" fortalere og beskyttere, stod i spidsen for i 2006, resulteret i større og endog geografisk meget store og indbyggertunge kommuner i det provinsielle Danmark. Resultatet blev brutale, men uundgåelige, strukturelle og mærkbare forandringer i by- og landsbysamfundenes hierarki, og en lang række kommunale services såsom skoler,

Resultatet blev brutale, men uundgåelige, strukturelle og mærkbare forandringer i by- og landsbysamfundenes hierarki

ældrecenter, biblioteker, idrætsanlæg og kollektive trafikruter blev nedlagt og centraliseret med baggrund i faldende børnetal, stram kommunal økonomi, og en ny centerstruktur. Alle steder har det medført protester, mobilisering og organisering af lokale ildsjæle, således at både de lokale afværgeforanstaltninger såsom friskoler, privat dagpleje m.v. og det faglige niveau for ildsjælsarbejde er betydelig flere og højere end for en halv snes år siden.

Landsbyerne. Fra landbrugssamfund til pendlersamfund.

Hvor landsbyer tidligere i høj grad var økonomiske, kulturelle og fællesskabsbærende lokalsamfund, med fodfæste i landbruget og dets følgeerhverv, så må vi i dag se i øjnene, at landbruget som sådan er under et voldsomt strukturelt og økonomisk pres med gældsramte landmænd og fallitter i hobetal. Den nyere landbrugslovgivning uden loft over bedriftstørrelser, strukturudviklingen og den globale afsætning og priskonkurrence på toppen af en eksportbaseret landbrugspolitik, har fejlet, hvis vi betragter situationen i et bæredygtighedsperspektiv, der også omfatter de landlige lokalsamfund. Godt nok forøges produktionen og eksporten, men vi er også vidne til fallitter, kæmpelandbrug, en forarmning af landskabet med færre markveje, læhegn, vandhuller og småbiotoper og færre danske beskæftigede i primærproduktionen. Man kan sige, at landbruget, som før var fundamentet for lokalsamfundene, nu visse steder udgør den største trussel mod disse og lægger landsbyer og landdistrikter øde på grund af det industrialiserede landbrugs uheldige og mærkbare, miljømæssige følger. Morten Korchperioden er uigenkaldeligt forbi.

I dag hvor de fleste, der bor på landet, med visse lokale variationer, arbejder i byerhvervene og får hverdagen til at hænge sammen via personbilspendling, er den rette benævnelse for landsbyerne ikke længere landbosamfund men højmobile pendlersamfund på landet. Man vælger her landsbyfællesskabet af lyst og ikke af økonomisk og funktio- nel nødvendighed. Det er også vigtigt, at forstå, at landsbyer og landdistrikter er meget forskellige afhængig af afstanden til større arbejdskraftcentre, afstanden til overordnet infrastruktur og afstanden til naturherligheder. Mere lokalt drejer det sig om landsbyernes forskelligheder med bredbåndsdækning, kommunale services, forenings- og handelsliv samt det fysiske udtryk og boligstandarden. Sidst men ikke mindst er kommunens opmærksomhed, strategi og planlægningsindsats koblet med ildsjælens dygtighed og ihærdighed af stor vigtighed.

Når vi skal udvikle fremtidsscenarier for landsbyerne i Danmark, må vi ikke glemme en række forhold som gør det svært at generalisere alt for voldsomt. Det danske landsbysystem består af mere end 5600 store og små landsbyer og bebyggelser, veldefinerede i geografisk og statistisk forstand. En samvejning af alle de faktorer, der er nævnt ovenfor, betyder at landsbyerne og deres attraktionsniveau vittterligt er, - og også opleves som værende meget forskellige.

Derfor finder vi på den ene side landsbyer i frit fald med befolkningsmæssigt og fysisk tilbagegang, og på den anden side landsbyer, hvor man har en stagnerende eller ligefrem voksende befolkning, et rimelig fornuftig fysisk udseende og et blomstrende foreningsliv og stærke ildsjæle.

Jeg vil udtrykke det på denne måde. Lokal idealisme blandet med kommunal realisme synes at være vejen frem, og mediet, der operationelt holder sammen på det hele er strategisk planlægning, hvor en fælles vision, en rummelig- i dobbelt forstand- strategisk plan, og de konkrete indsatser fra de forskellige aktører på landsbyscenen trækker i samme retning.

Fremtiden kommer af sig selv. Udviklingen skal vi kæmpe for gennem intelligent planlægning.

Det vil ikke være hensigtsmæssigt at arbejde med et bestemt tidsperspektiv for fremtidens landsbyscenarier, og derfor er en form for rullende planlægning nødvendig, og hvor man i kommunerne fastholder den strategisk udviklingsretning, men ændrer og tilpasser og korrigerer handleplaner og implementering til den aktuelle, kortsigtede situation, og de muligheder det giver. Forudsætningerne kan pludselig ændre sig radikalt og på ganske kort tid, sådan som den økonomiske verdenskrise og dens særlig hårde lokale gennemslag i provinsdanmark lærte os i 2007 og 2008, hvor tusindvis af arbejdspladser chokerende hurtigt forsvandt i den sekundære sektor.

De ud-og afviklingsudfordringer, som de mindre lokalsamfund og småbyer står over for de næste 10 -15 år kan sammenfattes under de 11 stikordsagtige overskrifter, hvis indhold i høj grad også er relevante for større byer, men som får et særligt twist, når vi taler om landdistrikter og landsbyer, fordi der ofte vil være tale om forholdsvis få mennesker, lange afstande og en dyr infrastruktur i et stort geografisk rum.

Som jeg ser det, bør man i planlægningen og fremtidstænkningen mindst inddrage disse 11 udfordringstemaer, der er listet op neden for. Det er forhold og udviklingsspor, som kræver vores fulde opmærksomhed og aktive handling i planlægningen, finansiering, prioritering og implementering. Arbejdet med Landsbyfremtiderne vil i langt højere grad, end vi hidtil har fundet det nødvendigt, blive determineret af disse udfordringstemaer, og hvis vi skal arbejde på en robust måde i landsbyerne og i kommunerne er vi derfor nødt til at tage udgangspunkt i disse væsentlige, tematiserede og strategisk vigtige udfordringer, som løfter sig op over det kortsigtede og det nære. De 11 udfordringer som udviklingen af fremtidens landsbyer som minimum må forholde sig til.¹

Den lineære tænkning.

Den største udfordring når vi skal tale om landsbyernes fremtid, gemmer sig sandsynligvis i det faktum, at vi kan have svært ved at se fremtiden som andet end en forlængelse af nutiden gennem lineære fremskrivninger af det, som vi kender. Mine egne erfaringer fra min forskning, arbejdet med lokale udviklingsprojekter og foreningsarbejde med videre gennem mere end 40 år fortæller mig, at de fleste mennesker, - naturligt nok- koncentrerer sig om det helt nære samfunds konkrete udfordringer og muligheder, der ligger lige for og i en kortere årrække fremover. Det

---

¹ Instrumentelt kunne disse 11 temaer let gøres til en studiekreds række i en given kommune eller for en kreds af landsbyer.

samme gælder i udtalt grad for de kommunale politikere, der selv efter kommunalreformen i 2006 stadig tænker som sognerådspolitikere og går mere op i genvalg end i at træffe de nødvendige helhedsbeslutninger.

En anstrengt kommunal økonomi.

Realistiske fremtidsscenarier for landsbyerne må efter alt at dømmes tage udgangspunkt i det faktum, at den kommunale sektor, som vi kender den i dag, vil blive sat under et voldsomt budgetpres. På den ene side fra den statslige styring af den offentlige sektors samlede økonomi med minimale stigninger i den økonomiske ramme for den enkelte kommune, og på den anden side fra ændrede udgiftspres, som kommer fra den demografiske udvikling. Kort fortalt

“Tiden for strukturtilpasninger er slet ikke forbi endnu.”

handler det om at flytte udgifter fra børnesektoren til ældresektoren, hvilket kræver en mærkbar omprioritering og tilpasning af disse to virkelig tunge sektorer. Tiden for strukturtilpasninger er slet ikke forbi endnu.

Decline management i en periode på mindst 15 år.

Decline Management er et planlægningskoncept, der proaktivt kan håndtere den uafvendelige og nødvendige nedskalering og tilpasning af den kommunale sektors institutioner i en geografisk kontekst og den samtidige tilpasning af de fysiske forhold i landsbyerne og det åbne land ved en hårdhændet, men planlagt reduktion af en mægtig, overflødiggjort bygningsmasse både blandt dårlige, ubeboelige boliger, teknologisk udrangerede værkstedsbygninger, tomme butikker og overflødiggjorte landbrugsbygninger, der er teknologisk nedslidte og størrelsesmæssigt ude af skala med de behov, der kan opstå i fremtiden, og på det lidt længere sigt hele, mindre landsbyer.

Man kan ved selvsyn og i statistiske opgørelser konstatere, at vi simpelthen har alt for mange bygninger i landdistriktet Danmark. En tro på at en ny produktionsorienteret planlov og en række småiværksættere kan fylde dem alle sammen med liv og virksomhed, forekommer mig at være fuldstændig ude af trit med virkeligheden.

Det fysiske udtryk i landsbyerne og fremtidens bosætning.

De danske landsbyer er i dag meget forskellige i deres fysiske udtryk spændende fra romantiske, bonderoseprydede og velpassede bindingsværksmiljøer til landsbyer med døende hovedgader, lukkede institutioner og butikker og fuldstændig nedslidte og kondemnable boliger. Derfor er det meget vigtigt at forventningsafstemme mellem borgerne intern og mellem borgerne og kommunen, hvordan den enkelte landsby skal udvikle sig i fremtiden. Ikke alle landsbyer skal være levende museer og kulturarvslandsbyer. Der er brug for en planlagt oprydning i bygningsmassen, og der er brug for at landsbyerne bliver bevidste om deres muligheder for fremtidig anvendelse. Her dukker begrebet ”Temalandsbyer” op. Nogle landsbyer kunne blive egentlige Produktions- og iværksætterlandsbyer med plads til hvad det indebærer, og andre kunne blive Hestelandsbyer, Børnelandsbyer, Foreningslandsbyer osv. Den egentlige pointe er den, at et samlet landsbysystem med vidt forskellige landsbyer og langt større diversitet tilbyder fremtidige tilflyttere en bredere palet af bosætningsmuligheder.

---

² Det er ganske interessant, at i bemærkningerne til den nye lov om områdefornyelse eksplicit tales om de positive muligheder for bedre resultater, som landsbybyfornyelsen kan opnå ved at organisere den i landsbyklynger.

De allerfleste boliger i landsbyerne i dag er parcelhuse eller lignende, og de fantasiløse, konforme udstykninger, som man planlagde fra 1960'erne og frem til i dag, i de fleste planlagte landsbyer trænger til udfordringer og eksperimenter både i lyset af den nødvendige, forestående moderniserings- og energirenoveringsbølge, og ikke mindst i lyset af behovet for nye, alternative boformer såsom kollektiver for både unge og ældre, økolandsbyer og andre tematiserede og ideologisk og bæredygtighedsbeviste måder at bo og leve på.

I bosætningstænkningen bør vi selvfølgelig også behandle mulighederne for fritidsbosætning og udvikling af fleksboligtankegangen med et ændret beskatningssystem, hvor overnatningskommunen får del i personbeskatningen fra fleksboligejerne.

Infrastrukturudfordringen.

Landsbyernes fremtid og rammevilkår er i høj grad afhængig af den både overordnede nationale og regionale og af den helt lokale infrastruktur.

Nationalt og regionalt må det være på tide, at udbygningen af jernbanenettet, motorvejsnettet og en ny Kattegatforbindelse bliver håndteret gennem en overordnet planlægning, der rækker mindst 10 år frem i tiden. Gennemførelsen af disse store projekter vil medføre betydelige forandringer i det regionaløkonomiske landkort både for erhvervsliv og bosætning, og dermed vil det få kolossal betydning for alle landsbyer. Det vil være af stor betydning, at disse ændrede forhold tænkes ind i fremtidsplanerne i god tid.

På det lokale niveau må der arbejdes med udrulningen af et fremtidssikkert fiberbredbåndsnet og langt bedre mobiltelefoni, der rækker helt ud i de mindste afkroge af landet, ligesom den kollektive trafik må gentænkes sammen med kollektive, andelsbaserede delebilsordninger på landsbyniveau og smidigere Flextrafiksystemer end dem, som vi kender i dag.

Klimaudfordringen.

Der er mange facetter i denne verdensomspændende udfordring, men i relation til de danske landdistrikter og landsbyerne lokalt finder jeg, at følgende elementer skal indtænkes i langt højere grad, end vi har gjort tidligere. Vi må se i øjnene at klimaet generelt vil blive vildere, varmere og vådere, og det medfører stigende vandstand i have og fjorde med både midlertidige og permanente oversvømmelser til følge. En anden konsekvens er den såkaldte "Monsterregn", der vil falde langt hyppigere og give kolossale afledningsproblemer og oversvømmelser, som ikke kan løses økonomisk og funktionelt ansvarligt gennem traditionel kloakering. Der skal formodentlig arbejdes med at finde arealer til permanent eller ad-hoc oversvømmelser i landsbyerne eller i det åbne land. Sådanne vandarealer kunne i fremtiden danne basis for spændende rekreative muligheder for borgerne – lige fra kunstige skøjtebaner til permanente søer.

Kraftigere storme og orkaner vil flere gange om året hærge landdistrikterne med voldsom styrke, fordi her får vinden særlig fart. Bygninger og skove vil blive raseret i større omfang og med en stigende hyppighed, end vi kender i dag, og de mange fejlkonstruerede og dårlige bygninger på landet vil sandsynligvis blive særlig hårdt ramt. Hvor længe vil forsikringselskaberne spille med, eller kan vi forudse store områder af landet hvor vi hverken kan låne til eller forsikre bygninger?

Landbruget får også udfordringer med vådere marker og højere temperaturer, og skal måske snart til at overveje et ændret afgrødevalg. Får vi endnu mere majs og energipil, eller vil der blive tale om helt andre afgrøder, end vi kender i dag? På den anden side forudser man, at netop klimaforandringerne vil betyde at dansk landbrug får dyrkningsmæssige fordele.

Det åbne land.

I fremtidens landdistrikter vil vi i langt højere grad opleve symbiose mellem produktions- og reproduktionshensyn under betegnelsen "Multifleksible landskaber".

Den brændende platform er, at det danske landskab er presset fordi der er "kamp om pladsen".

Den brændende platform er, at det danske landskab er presset fordi der er "kamp om pladsen". Det danske land bliver mindre og der er flere der gør krav på pladsen – kabalen går ikke op, og prioriteringer er derfor en nødvendighed. Der er et ønske om at udvide naturarealerne og lave mere sammenhængende natur, landbrugsproduktionen ønskes opretholdt og visse steder intensiveret. Det er politisk besluttet at arealet med skov skal fordobles i løbet af en trægenerationsperiode, energipolitikken kræver produktion af biomasse, opstilling af vindmøller mm., infrastruktur – især til transport – udvides, byerne breder sig og bebyggelser dukker op i det åbne land, klimaforandringer medfører at havet æder sig ind på kysterne, og samtidig oversvømmes områder inde i landet af kraftige regnskyl.³

Lidt populært sagt må vi undgå at rode uforenelige interesser sammen inden for det samme territorium, og på Institut for Planlægning arbejder vi i øjeblikket med en fremtidsmodel for landdistrikterne med op til seks forskellige zoner, hvor betingelserne for bosætning og erhverv på sigt bliver meget forskellige. De bærende principper bag den ide er for det første at opbygge en investeringssikkerhed for fremtidige erhverv og fremtidige boligejere. For det andet skal der udvises mere omhu for mennesker bosat i det åbne land og i landsbyerne, og for det tredje skal der udvises mere omhu for naturens udvikling.

Forslag til omprioritering af arealanvendelsen i landzonen⁴

- Hvordan og hvor skal man fortsat udbygge og investeringssikre landbrugets produktionskapacitet?
- Hvor skal man miljøtilpasse den landbrugsmæssige aktivitet?
- Hvor skal den landbrugsmæssige arealanvendelse ekstensiveres for at skabe mere natur?
- Hvor skal der nedlægges landbrug i sårbare landskaber?
- Hvordan og hvor indpasses de politisk begrundede ønsker til øget bosætning og yderligere erhvervsmæssig udvikling i landzonen?
- Hvor ligger de bygninger (boliger, erhvervsbygninger og landbrugsbygninger), der skal nedrives for at undgå yderligere fysisk og visuel forarmning og forfald?

I forlængelse af denne prioriteringsopgave skal beslutningerne indlejres i den fysiske planlægning, således, at der gennem bevaringszoner og omstillingszoner kan fastlægges rammer for stedets udvikling.

Aktive og virkningsfulde redskaber i den proces vil sikkert være jordfordeling og nyarrangeringer af et ganske betragteligt omfang igennem en længere periode.

³ Teknologirådet. Konferenceinvitation, efteråret 2016

⁴ Udviklet af Lektor Esben Munk Sørensen, Aalborg Universitet

Arbejdsmarkedsudfordringer.

Dette tema kan tages op ganske banalt med spørgsmålet om :” Hvad vi skal leve af i fremtiden lige her hvor vi bor, og hvordan kan vi håndtere spørgsmålet i en fremtidsdiskussion”?

Vi ved, at den globale konkurrence rækker helt ind i de mindste lokalsamfunds erhvervsstrukturer, og det gælder både landbrug og industriproduktion. Vi ved også, at den fri bevægelighed af arbejdskraft i EU betyder lønkonkurrence og undertiden meget dårlige arbejdsvilkår i landbruget og på byggepladser rundt omkring i landet.

Vi ved også, at robotisering af en lang række jobs inden for fremstilling, pleje, kontorarbejde og undervisning på sigt vil sætte arbejdsmarkedet, som vi kender det i dag, under et voldsomt pres. I en lokal udviklingskontekst er opgaven at undersøge hvilke muligheder, der byder sig for det enkelte lokalsamfund, kommunen og regionen, og talen vil også falde på den 4. industrielle bølge og modebegrebet disruption. Vil der i dette fremtidsperspektiv være særlige fordele eller ulemper ved at bo på landet. Man kan også stille spørgsmålet: ” Hvad skal vi bruge vores tid og vore liv til, når vi i større udstrækning sandsynligvis ikke skal være på det arbejdsmarked, som vi kender i dag” ?

IT-udfordringen.

Den fremvoksende generation af ”Digitale indfødte” under 15 år har aldrig oplevet et liv og en verden uden ubegrænset, mobil kommunikationsteknolog, som spiller ind i undervisningen, underholdning, samværsformer, foreningsliv, indkøb og en lang række andre ting, og som så at sige udvikler sig fra dag til dag med nye platforme og apps. De ældre generationer af voksne og seniorer har også taget de digitale muligheder til sig, og nethandel, arbejdsrutiner og fritidsformål præger allerede i mærkbar grad den lokale udvikling, både som muligheder, men også som udfordringer.

Man kan vel tale om at relationerne mellem tid og sted er under nedbrydning, og at det lokale samfund tendentielt bliver af mindre og mindre betydning. Hvis der ikke er spændende, lokale muligheder for samvær, indkøb, deleordninger mv., så vil kampen være tabt for sådanne lokalsamfund, der ikke lige kom med på IT-bølgen. Hvis man ønsker

“relationerne mellem tid og sted er under nedbrydning, og at det lokale samfund tendentielt bliver af mindre og mindre betydning”

liv i hele Danmark, så skal der hurtigst muligt etableres bredbåndsnet og mobile sendemaster, der byder på en kapacitet, som gør det muligt både at arbejde professionelt i landdistrikterne og tilbyde liv på alle underholdnings, og læringsplatforme til børn, unge og voksne.

Deleøkonomiudfordringen

Deleøkonomien vil sandsynligvis udvikle sig i årene fremover, og selve tankegangen og organiseringen af denne økonomi vil tilbyde landdistrikterne fantastiske muligheder. Der er dog visse forudsætninger, som jeg synes bør være på plads. Først og fremmest må de forskellige delordninger styres og udvikles af landsbyerne selv eller af nonprofitcentre i relation til landsbybevægelsen, og ikke af transnationale eller nationale profitfirmaer, gennem udvikling af folkelige og overskuelige apps. Mon ikke de digitale indfødte, unge selv kan finde ud at lave disse nødvendige ting i den nærmeste fremtid?

Deleordninger, der kan omfatte delebiler, samkørsel, elcykler, værktøjs- og udstyrsfællesskaber og kooperative indkøbssamarbejder m.v, bør som minimum dække hele landsbyen eller endnu bedre et netværk af landsbyer enten

i klyngeform eller langs en pendlerrute til og fra den nærliggende større by, hvilket giver mulighed for bedre delordninger med større volumener i både på udbuds- og efterspørgselssiden. Lukkede delefællesskaber på venne-, vej- eller foreningsniveau forekommer mig ikke at være særlig udviklende.

Samfundssegregeringen.

Den skarpe opdeling af forskellige befolkningsgrupper i områder, hvor indkomst, uddannelse og kulturel udfoldelse er ens i hvert område for sig, og ganske forskellige fra andre områderne, er et kendt fænomen i og omkring de større byer, men fænomenet findes også i landdistrikterne og i landsbyerne. For bevidst at forsøge at undgå dette bør, emnet tages i fremtidsdrøftelserne om udviklingen af de forskellige landdistrikter.

For at opretholde eller styrke sammenhængskraften i de landlige småsamfund, skal der i den fremtidige bosætningspolitik være plads til forskellige boformer for forskellige indkomst- og aldersgrupper, - både i det åbne land og i landsbyerne. Lokalsamfund kun med personer fra socialgruppe 1 og/eller 5, vil sandsynligvis ikke være særlig harmoniske samfund med stor sammenhængskraft og social kapital, som er afgørende for den fremtidige udvikling.

Derfor er planlægning nødvendig?

Disse kolossale samfundsdrivere, der er listet op ovenfor, kan kun behandles med et vist håb om meningsfuldt udbytte, hvis den offentlige planlægning på nationalt, regionalt og kommunalt niveau og borgerne på landet seriøst påtager sig opgaven. Man kan selvfølgelig ikke overlade disse megaspørgsmål kun til borgerne i deres fritid, fordi de ligger langt udenfor den enkelte landsbys rækkevide og naturlige geografi. Ildsjælsarbejde er normalt rettet mod det helt nære samfund og hverdagsagtige lokalistiske projekter og ideer, men vi kan måske afværge eller formindske en række uheldige og negative følgevirkninger af disse voldsomme, fremtidige udfordringer og måske vende dem til fordele ved at bruge hele arsenalet af planlægningsredskaber og metoder lokalt.

Omkring dette temaer foreslår jeg derfor, at landsbyerne tænker længere frem, og mindst til grænsen af kommuneplanens tidshorisont, som er 12 år. Som planlægningskoncepter og redskaber dukker her forskellige koncepter og indsatser op, og ud over "Decline management", der er nævnt tidligere, kan nævnes "Turn a round planning", som handler om at redefinere og tilpasse en landsbys fremtidige rolle og funktion inden for et system af landsbyer.

For ad åre at skabe en større diversitet i landsbysystemet og i samme proces tage udgangspunkt i den enkelte landsby stedbundne ressourcer kunne jeg forestille mig, at "Temalandsbytilgangen" (se tidligere) blev dyrket systematisk i den kommunale planlægning og i den enkelte landsbys selvforståelse og indarbejdet i fremtidens landsbyplaner. Løfterigt, men ikke uden visse udfordringer omkring implementeringen, ser jeg "landsbyklynge samarbejder" som en robust organisationsform for flere landsbyer. Mogens Knudsen, Lea Holst Laursen og jeg selv var blandt de allerførste, der definerede landsbyklyngebegrebets indhold i en ansøgning til By-, Bolig- og Landdistriktsministeriet i 2013: *"En Landsbyklynge kan defineres som et antal landsbyer, i relativ nærhed af hinanden, der samarbejder i en netværksstruktur, benytter hinandens styrker, samt borgernes evner, viden og erfaring til at udvikle den individuelle landsby udover dens egne potentialer, og hele klyngen"*.

Jeg kunne også forestille mig, at landsbyerne i en planlægnings- og prioriteringsproces kunne inddeles i tre kategorier. A) Landsbyer, som kommunen udpeger til fremtid, vækst og investeringer, og hvor der investeres i den nødvendige kommunale service, så den også findes om 10 - 15 år. B) Andre landsbyer kan optræde som landsbyer, hvor udviklingen i særlig grad overvåges, og som måske også i fremtiden vil have plads til en beskeden vækst eller en status quo-situation, og C) endelig vil der være landsbyer, der er så nedslidte, at de bør afvikles over en (længere) årrække, for til sidst at blive nedlagt eller mærkbart nedskaleret.

Herved kommer der klarhed over fremtidens betingelser for bosætning og erhvervsinvesteringer, og kommunerne kan spare penge på anlæg og drift. Disse midler skal dog ikke bruges til besparelser, men til de nødvendige, fremtidssikrende investeringer i de sikre landsbyer.

Man kan tale om at "planlægge med strømmen" og lade være med at bruge kommunale ressourcer på steder, som alligevel ikke kan overleve med tilstrækkelig kvalitet i service og fysisk miljø, og en befolkning, som ikke udgør en tilstrækkelig stor kritisk masse til at fylde institutioner, idrætshaller, skoler og andre faciliteter. Ved ikke at prioritere og rolleafklare opnår kommunerne et resultat, som man kan sammenligne med en lagkage med for tyndt et lag flødeskum. Den er heller ikke vellykket.

En tillægsgevinst ved at arbejde med landsbyklynger er, at ildsjælene bliver opmærksomme på, hvad landskaberne imellem landsbyerne kan bruges til i rekreativt henseende. Konkret kan der være tale om udvikling af spor og ruter til bevægelse, idræt og rekreation samt udvikling af oplevelsespunkter og lokalt funderede turismeaktiviteter således, at det ikke bare er landsbyerne, men også deres næromgivelser, der indgår i udviklingen af gode, attraktive levevilkår. I samme boldgade, - og for at skabe mere liv på landet, burde det også undersøges, om ikke der kan udstykes nye smålandbrug, (En ny husmandsbevægelse) hvor folk kan udleve deres drøm om selvforsyning, landbrug, dyr og kvalitetsfødevarer ikke bare på hobbyniveau, men også professionelt. På trods af den nylige planlovsreform, foreslår jeg, at landzonebegrebet snarest gentænkes, så det indeholder større styringskraft og klarhed end i dag og i fremtiden, hvor alt for mange forskellige formål skal opfyldes i det samme geografiske territorium. Vi må derfor i en ikke alt for fjern fremtid begynde at arbejde med landdistrikterne og det åbne land opdelt i zoner og flader med hver deres forskellige formål, hvor der er plads og investeringssikkerhed til højproduktive eksportlandbrug, energiproduktion, natur og rekreation og forskellige former for bosætning i et fint afvejet system, der indarbejdes i den kommende, kommunale planlægning. (Se under "det åbne land")

Ovennævnte initiativer ser jeg som nødvendige, adækvate grundafværgeforanstaltninger, som kan muliggøre "det gode liv" på landet i fremtiden. De planlægningsmæssige greb om opgaven fokuserer på at tilpasse og i visse tilfælde nedskalere småsamfundenes fysiske strukturer inden for erhverv, institutioner, boliger og anden infrastruktur blandt andet gennem et landsbyklynge samarbejde. Det er i den forbindelse ganske interessant, at nogle af de første der så mulighederne for at anvende klyngetankegangen som et fremadrettet organisationsprincip, var den danske folkekirke, der med nye pastorater og andre lokale, kirkelige samarbejder, samt en lang række udviklingsprojekter og forsøg, i øjeblikket undersøger og udforsker temaet "Folkekirken på landet" uden den berøringsangst, som ofte præger planlægningen af den kommunale infrastruktur i de mindre landsbysamfund.

Det vil være nødvendigt at prioritere behårdt for at skabe økonomisk råderum til udvikling. Sådanne processer vil medføre en vis centralisering af de kommunale institutioner og anlæg. Pointen i dette er, at det er den eneste realistiske mulighed for at bevare et intakt netværk af landsbyer med større geografisk afstand men med så høj en kvalitet, at det også i fremtiden vil være attraktivt at drive erhverv og at bosætte sig i landdistrikter og landsbyer.

Hvad kan borgere og ildsjæle så gøre på det korte sigt?

I den sidste del af artiklen behandler jeg landdistrikterne i relation til ud- og afvikling af småbyer og landsbyer. Dette ses som en både ny og omfattende, planlægningsmæssig udfordring, men også som en arena for borgernes aktive indgriben i skabelsen af landsbyernes fremtid. Landdistriktsudvikling kræver efter min mening en samtidig, koordineret og styret indsats på flere platforme.

Centralt står de initiativer, som folk i mindre byer og landsbysamfund selv iværksætter under et nyt lokalsamfundsparadigme, hvor civilsamfundet tager over, når kommunerne trækker sig tilbage som leverandør af velfærds-

goder og infrastruktur i en kvalitet og med en lokalisering, som borgerne finder tilfredsstillende. Det er dog vigtigt at bevare gode samarbejdsrelationer til kommunerne, selvom de har reduceret den kommunale service, lige som udviklingsprocesserne og udrulningen af fremtidens muligheder tager udgangspunkt i en overordnet og strategisk funderet vision, således at man undgår at spilde tid, penge og ildsjælskræfter på småprojekter, der stritter i alle retninger, og som måske kun vedrører nogle få ildsjæle i en landsby.

Den privatiserede landsby og kimformerne til en ny landsbybevægelse.

Ofte udløser besparelser og nedskæringer rutinemæssigt lokale civilsamfundsprotester, men også initiativer, hvor folk tager udviklingen i egen hånd som en reaktion og et modtræk. Det er dermed også en implicit kritik mod den lange række af besparelser og lukninger i den kommunale sektor, som visse steder har medført længere afstande og en kvalitet i udbuddet, som landsbyboerne ikke finder tilfredsstillende.

Karakteristisk for disse meget forskellige reaktioner fra landsbyerne er, at de kan inddeles i to forskellige, men dog supplerende grupper af landsbyinitiativer. Fælles for begge tilgange er en opfattelse, som matcher det teoretiske begreb ”Localism”, som understreger betydningen af landsbyboernes egenindsats i bevaringen og udviklingen af de lokale samfund.

I **den privatiserede landsby** har vi været vidne til, at en række delvis private foranstaltninger bliver etableret som afløsere for eller supplement til de kommunale tilbud, såsom friskoler, fribørnehaver og friplejehjem som gældende lovgivning giver mulighed for, og ofte med økonomisk overskud for øje. Måske findes der også en Frikirke/valgmenighedskirke i landsbyen.

Jeg finder dog udviklingen langt mere perspektivrig i **de moderne andelslandsbyer**, hvor borgerne på landsbybasis eller i en landsbyklynge indsamler kapital til flere forskellige formål, hvoraf kan nævnes kapital til fortsat drift af en dagligvarebutik, modernisering af et forsamlingshus, etablering af en landsbyinvesteringsfond til opkøb af tomme, skæmmende boliger, der enten nedrives, ombygges til udlejning eller til salg, etablering af en iværksætterrugekasse i en overflødiggjort landbrugsbygning, etablering af en delebilsordning eller oprettelse af en intelligent samkørselsordning, oprettelse af fødevarefællesskaber og opkøb af jord til permakulturer, landbrugskollektiver m.v..

De mest manifesterede eksempler på andelstankegangens realisering med udgangspunkt i indsamlet lokal andelskapital finder jeg dog ind til videre inden for kategorien multifunktionelle fælleshuse, hvor der udvikles projekter med plads til idræt, undervisning, sundhed, kultur og erhverv i samme bygningskompleks.

“kooperative ejerformer, synes også at give mulighed for et reelt, direkte demokrati.”

Begrebet Communitypower synes være et ganske stærkt begreb og en måde at skabe udvikling på, da det kan rumme de ovennævnte initiativer og sikkert mange flere. Det lokale fællesskab bør også kunne varetage større omstillingsinitiativer omkring energiforsyning, kollektiv transport, lokale fødevarer osv., under betegnelsen ”Omstillingslandsbyer” (Transition Villages) En sådan udviklingstankegang med kooperative ejerformer, synes også at give mulighed for et reelt, direkte demokrati.

Man kan så sige, at ringen er sluttet, og tankegangen bag den klassiske andelsbevægelse, som udviklede landsbysamfundene i slutningen af 1800-årene med et fundament af økonomisk snusfornuft, fællesskab, demokrati og handlekraft, finder sin moderne form i nutidens fremtids- og omstillingsparate andelslandsbyer.

Afslutning.

Som jeg ser det vil det være muligt at sammenkoble andelstankegangen med landsbyklyngeorganiseringen og Communitypowertankegangen, således at vi på sigt kan vende begrebet Udkantsdanmark til et positivt begreb. Vi, der bor på landet, bør så hurtigt som muligt begynde at aflægge os offerrollen og bruge ordet Udkantsdanmark som et positivt begreb, som indgyder befolkningen stolthed og initiativlyst, fordi vi herude er de særligt udvalgte, der har muligheder og kan noget andet, og kvalitativt anerkendes og måske ligefremt bedre end i byerne.

---

*Jørgen Møller. Lektor i kommunal planlægning, Arkitekt, Landsbyborger hele livet, Landsbyforsker, Ildsjæl og Samfundsdebattør
Aalborg Universitet. Institut for planlægning.*

Af Hanne Tanvig

Vi skal og kan selv!

I går indviede beboerne i Sydstrup den nye bazar med alskens lokale fødevarer og andre af de spændende lokale produkter, som både lokal-samfundet og folk længere væk fra efterspørger i stor stil. I Vesterby blev der klippet snor til endnu et udviklingsmiljø, denne gang det internationale kunstner-iværksætter-hus, som allerede har fem førende kunstvirksomheder på listen over indflyttere.

For fjorten dage siden oversteg befolkningstallet i Yderstrup med 20 % af, hvad det var i 2015, fordi landsbyens mange byfornyelses-initiativer virker som en magnet på folk udefra. Nærmest hver dag skyder nye aktiviteter op rundt om, og de tre landsbyer er bare eksempler. Sådan var det ikke for år tilbage, hvor ordet "landsbydød" var normalt, fordi storbyudvikling og centralisering i det hele taget var opfattet som vejen frem. Mange forhold i samfundet har siden da i stedet trukket i retning af en "modurbanisering", f.eks. sikkerhedstrusler, klimaforandringer og nye livsstile. Utvivlsomt har udbredelsen af digital infrastruktur også spillet stærkt ind og netop gjort megen ny udvikling mulig alle steder. Men der er også andre faktorer, som har ændret sig. I takt med globaliseringen og tilbagetrækningen af velfærdsstaten, har landsbyerne selv skullet og mange også kunnet skabe udvikling. Og det har gjort dem levende og attraktive for mange nye kræfter og givet grobund for selvforstærkende, innovative aktiviteter.

Anstødsstene

Sydstrup, Vesterby og Yderstrup ligger forskellige steder i landet, og det var forskellige forhold, som fik tuen til at vælte hos dem. Forinden havde centraliseringsstormen betydet nedlæggelse eller flytning af en række institutioner og funktioner, samtidigt med at en langvarig finanskrise slog særligt hårdt ned i landdistrikterne alle vegne. Da borgerne i Sydstrup erfarede, at den sidste fælles livsnerve ville forsvinde i byen, nemlig kirken, ville de ikke længere acceptere beslutningerne. I Vesterby var det nedlæggelsen af den busrute, der gjorde at især børn og ældre kunne komme til nærmeste by med butikker og skole. Højdespringeren hvad reaktioner angik, var dog Yderstrup, der en dag kunne se, at Kommunen havde fjernet de dele i Kommuneplanen, som handlede om Yderstrups udvikling. Og det i en tidsalder, hvor velfærdsstaten ikke kan styre udviklingen alligevel, og hvor der er mange nye muligheder for udvikling i princippet alle steder, såfremt visioner og kræfter kommer i spil. Så det kunne være nok, sagde de i de tre såvel som mange andre landsbyer og tog skæbnen i egne hænder!

Hvad gjorde de?

I mange år har ildsjæle og foreningslivet haft stor betydning for livet i landdistrikterne i Danmark. Der har været masser af projektaktivitet og den såkaldt sociale kapital har været stor. Det var ikke nyt for lokalsamfundene at være aktive. Man var imidlertid blevet opmærksom på, at ploven skulle længere ned i furen end hidtil. En ændret virkelighed henimod større selvstændighed og bæredygtighed måtte indebære aktiviteter af betydning for skabelse af ny økonomi og funktioner, være sig i form af erhvervsudvikling og f.eks. etablering af nye institutioner og funktioner

“Ploven skulle længere ned i furen”

som erstatning for de tabte eller som fundament for genoplivning af hele lokalsamfundet. Men det er opgaver og roller, som kræver mere end de almindelige projektmagere og foreninger umiddelbart kan dække. Brede økonomiske og strategiske skuldre med en større grad af langsigtet ansvarstagen og formalisering skal til, hvor den almindelige projektkultur omfatter mere spontane og midlertidige aktiviteter.

Det kunne nogle af beboerne i Sydstrup, Vesterby og Yderstrup se. De havde i øvrigt mødt hinanden ved en af de årlige landdistriktskonferencer, som ministeriet afviklede. Der var de igen blevet bekræftet i, at det var nødvendigt at lokalsamfundene trådte i karakter, for den nationale landdistriktspolitik var mest varm luft. En lokal strategisk kapacitet skulle til, og de kunne se for sig, at det både handlede om arten, formen og organiseringen af det lokale virke. Inden de gik hver til sit, blev de enige om at samarbejde.

De tog hjem og dannede lokale arbejdsgrupper, hvor de som noget nyt inviterede erhvervsfolk med. For dem stod det klart, at opbygningen af lokal strategisk kapacitet i deres lokalsamfund ikke ville lykkes, hvis initiativet blev overladt til de bestående foreninger, f.eks. borgerforeningen. Dels havde borgerforeningen til formål at sikre sociale og kulturelle arrangementer i landsbyen og rigeligt med det at gøre. Dels var der behov for folk med nye impulser, indsigt i og relationer til globale økonomiske og magtmæssige forhold. I Sydstrup bestod arbejdsgruppen f.eks. af to lokale virksomhedsledere, en bankdirektør, en sommerhusejer (der var en kendt erhvervsmand), en lokal ildsjæl og samtidig repræsentant fra borgerforeningen samt en museumsinspektør. Sidstnævnte var arbejdsgruppens tovholder. Det var også tovholderen, som havde udpeget arbejdsgruppens medlemmer, og som ud fra sin lokale anseelse forventede at kunne sikre lokalsamfundets accept af det ellers selvbestaltede tiltag.

For at gøre det perspektiv operationelt udarbejdede arbejdsgrupperne sammen en model og en fremgangsmåde. De tre arbejdsgrupper arbejdede intenst i ca. et år, inden de barslede med resultaterne. De holdt jævnlige møder, trak på viden samt inspiration udefra, og besøgte og fungerede som sparringspartnere for hinanden. Undervejs informerede de om deres arbejde, når nogle måtte være interesseret, men de valgte at arbejde uden egentlige borgermøder før til sidst, for at sikre et grænsebrydende, velfunderet og sammenhængende oplæg.

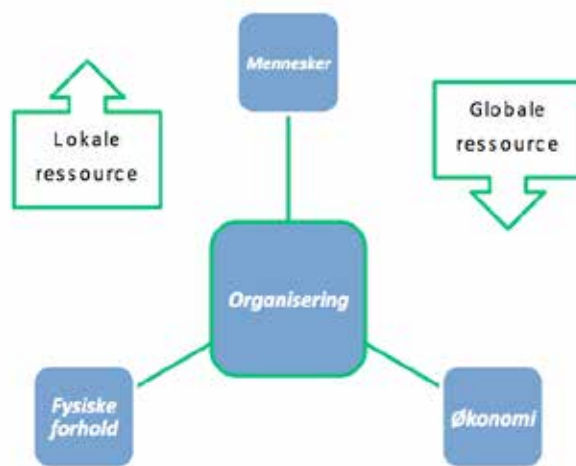
Opbygning af lokal strategisk kapacitet

Arbejdsgrupperne var klar over, at den lokale strategiske kapacitet måtte handle om, at alle de lokale ressourcer skulle bringes i spil, at lokalsamfundet skulle gøres synligt globalt, og at udviklingen skulle sikres ved at trække

“Alle de lokale ressourcer skulle bringes i spil”

eksterne ressourcer til, f.eks. viden. Det måtte både indebære udarbejdelse af en udviklingsstrategi og forberedelse af en organisering, som kunne føre strategien ud i livet.

Figur 1. Model for lokal strategisk kapacitet

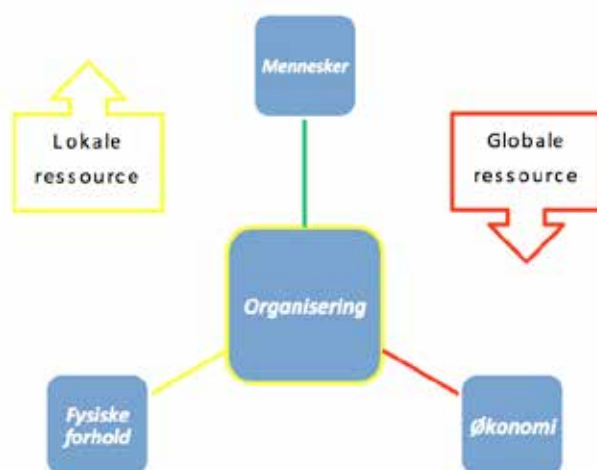

Når stregerne til fysiske forhold, mennesker og økonomi samt stregerne omkring pilene opad og nedad og omkring organisering kan tegnes grønne, er der tale om lokal strategisk kapacitet.

Først gjorde grupperne status over, hvilke ressourcer der var til stede i lokalsamfundet. Dernæst så de på, hvad der hidtil har kendetegnet det lokale udviklingsarbejde, projekterne m.v. Her blev det tydeligt, at langt de fleste lokale tiltag havde handlet om 'mennesker', f.eks. sociale og kulturelle arrangementer, en del om 'det fysiske', f.eks. opstilling af badebro og blomsterkummer, og en del om at informere om lokalsamfundet og aktiviteter f.eks. på hjemmesiden (pilen opad). Der var ikke gjort meget for at aktivere 'økonomi', f.eks. erhvervsudvikling, og heller ikke for at trække globale ressourcer til (pilen nedad). Grupperne så også på, hvordan de lokale borgerforeninger og andre tværgående foreninger samt flere af de aktive grupper var sammensat og f.eks. hvad vedtægterne sagde om formål og virkemåder. Det kom ikke som nogen overraskelse, at lokalsamfundene ikke var organiseret til at favne modellen i sit hele.

Der manglede altså en del, før alle stregerne kunne blive grønne. Grupperne kunne i stedet især tegne med gult og rødt, som vist i figur 2.

Figur 2. Modellen i Sydstrup i starten af arbejdet

Forklaring:
Grønne streger = betydelige aktiviteter
Gule streger = visse aktiviteter
Røde streger = svage eller ingen aktiviteter

Denne situation var i øvrigt ganske normal, viste forskning på området. Forskningen beskrev det som et mobiliseringsstadium, eller et trin 1. Mange samfund forblev på det trin, fordi de ikke var opmærksomme på, ville eller var i stand til at bestige trin 2 og 3. Trin 2 kaldte forskerne for modningsstadiet, hvor den spontane projektaktivitet, især

med 'mennesker' i centrum blev suppleret med andre typer tiltag og arbejdet blev mere struktureret. Det ultimative trin 3 var man på, når man havde opbygget den lokale strategiske kapacitet. Forskerne kunne også vise, at man skulle igennem både trin 1 og 2 for at nå til trin 3, fordi den lokale kompetenceopbygning og forankring ellers ikke kunne finde sted i fornødent omfang. Det handlede jo ikke om at lave en plan, der ikke havde lokalt ejerskab og som derefter kunne sættes på hylden.

Nu kom grupperne derfor for alvor på arbejde, for hvordan kunne alle stregerne blive gjort grønne? Først og fremmest måtte det handle om at finde særlige kendetegn ved lokalsamfundet eller de stedlige værdier og energier, som kunne tænde og fænge. "Hvad har vi her, som er noget ekstra og vi kan identificere os med, som vi kan skabe mange nye tiltag omkring også erhvervsmæssigt og komme til at virke i det lokale-globale perspektiv"?

Efter mange drøftelser nåede arbejdsgruppen i Sydstrup frem til, at det var beliggenheden som knudepunkt mellem Norden og Centraleuropa (færgefart) og naturen, som måtte kunne være løftestang for lokal udvikling og især turisme fremover. Sydstrup havde ellers mest præg af at være et passivt transitsted. I Vesterby havde selvstændig-

“Kanaliser energierne over i nye erhvervsmæssige tiltag”

hedskulturen tilbage fra landbosamfundets tid f.eks. haft stor betydning bl.a. i form af etablering mange virksomheder i den senindustrielle periode. Men de virksomheder var lukket eller flyttet til lande med lavere løn. Gruppen dér fandt dog, at de historiske traditioner for lokalt samarbejde og entreprenørånden stadig fandtes, men at der var behov for at kanalisere energierne over i nye erhvervsmæssige løbebaner.

I arbejdet med strategien og organiseringsformen gjaldt det alle tre steder om at sikre, at de mange eksisterende, frivillige og spontane energier fortsat kunne folde ud sig. Udviklingsstrategierne skulle derfor ikke være detailstyrende dokumenter, for det ville kvæle dem. I stedet skulle de være værdistyrende med et motto for udviklingsretningen og med nogle langsigtede mål og rummelige hovedindsatsområder. De skulle give billeder på nethinden, fænge og skabe ideer til mange mulige aktiviteter. Mottoet for Sydstrups udviklingsstrategi blev f.eks. "Sydstrup – fra transitsted til magnet for natur- og kvalitetsturisme". Mål og hovedindsatsområder var f.eks. udvikling af temapakker og events, kunst og førevarer, iværksætterfremme (med kvalitetsturisme for øje), etablering af flere overnatningsmuligheder i samarbejde med nærtliggende destination, markedsføring, synliggørelse og samarbejde med de relevante partnere både på den anden side af vandet, og nationalt og med færageselskabet. Det er jo også her, at den nye bazar blev åbnet forleden.

I Vesterby blev mottoet "Vesterby – landsby i ny generation med innovation drevet af lokalsamfundet". Her fokuserer mål og hovedindsatsområder på tiltrækning og udvikling af nye entreprenørskaber samt iværksætteri med kunst og kultur som omdrejningspunkt. Det nyåbnede kunstner-iværksætterhus er i sig selv attraktivt, men det er også et mødested for alle og fungerer som et kursussted for universitetsstuderende. Det fungerer desuden i sammenhæng med en perlerække af lokale tiltag. Herimellem er f.eks. produktion, forarbejdning og markedsføring af lokale kvalitetsfødevarer (med et kunstnerisk tilsnit), en gourmetrestaurant og flere årlige events med publikum fra ind- og udland. 'Genbrug' af de historiske erhvervslokaler fra en svunden tid til nye formål hører med til det image, som Vesterby har opnået.

I de tre lokalsamfund var der i forvejen en borgerforening, et landsbylaug el. lign. og en række foreninger og uformelle grupper, der stod for de klassiske sociale og kulturelle aktiviteter i en landsby. Da der imidlertid var behov for at inddrage erhvervslivet, kunne trække på udefrakommende ressourcepersoner og få de lokale-globale relationer styrket, skulle der ændres i den lokale organisering. Her valgte arbejdsgrupperne at foreslå vedtægtsændringer for borgerforening, landsbylaug el. lign., så de kunne komme til at arbejde med strategien i sit hele og sikre relevant repræsentation og medvirken. Det kunne lade sig gøre i de to af samfundene, men i det tredje anså arbejdsgruppen det ikke for muligt, hvorfor deres forslag til organisering af den nye aktør måtte ske fra bunden og på sigt kunne indoptage det "bestående".

Alle tre fandt, at der skulle etableres en moderorganisation, som ikke selv skulle være erhvervsdrivende. Alle erhvervsaktiviteter og andre større økonomisk driftsorienterede funktioner skulle i stedet etableres i eget regi og efter de juridisk/økonomiske modeller, der måtte være mest formålstjenlige. Men både i udviklingsstrategierne og i moderorganisationens vedtægter skulle det fremgå, hvorledes samarbejde og relationer mellem de forskellige enheder skulle

“Der etableres en moderorganisation”

sikres. Der skulle f.eks. indgås forpligtende aftaler med alle de projekter og virksomheder, som blev affødt af udviklingsarbejdet, og det generelle princip skulle i øvrigt være, at evt. overskud skulle tilbageføres til moderorganisationen.

Nu skulle lakmusprøven bestås: Hvordan ville man modtage forslag til udviklingsstrategi og omorganisering af lokalsamfundet? Ganske vist havde de fleste hørt om, at der blev puslet med ideerne, men det blev først på borgermøder med efterfølgende, stiftende generalforsamlinger, at man for alvor kunne drøfte udspillene. Alle steder blev arbejdsgruppernes udspil positivt modtaget, om end det skulle vise sig at være tilfældet, at de etablerede foreningers bestyrelser og særligt den i Yderstrup var noget lorne ved udspillene. I Sydstrup var der en endog stor opbakning fra alle sider, og allerede ved den stiftende generalforsamling blev mange nye arbejdsgrupper dannet for at tage fat på udmøntning af udviklingsstrategiens motto og mål. Det hjalp unægtelig også, at kommunens borgmester og direktøren for færgeselskabet deltog og lovede at bakke op om de kommende udspil.

Siden dengang er strategierne blevet revideret, og der er sket udskiftninger i bestyrelsen. Medlemstallet til foreningerne er fortsat stigende, fordi mange udefra melder sig ind for at være med i udviklingsarbejdet. Vigtigere er det dog, at det f.eks. er lykkedes at få vendt Sydstrup til at blive en magnet for natur og kvalitetsturisme med masser af aktivitet, beskæftigelse, nye lokale økonomier og tilflytning til følge. Det har altså fået en selvforstærkende kraft. Tilsvarende at Vesterby med sin appel til nye entreprenørskaber og Yderstrup med sin store indsats for byfornyelse har tiltrukket mange nye kræfter.

Fremtiden?

Alle tre samfund har vist vejen for mange andre: at man skal selv i det nye udviklingsunivers men også at man kan selv. Selv i Afrika er der skabt stor interesse for deres metoder og f.eks. er en gruppe fra Vesterby i Afrika for at videregive erfaringer. I skrivende stund er man igen i to af de tre samfund ved hjælp af folkeaktier ved at opkøbe og investere i flere bygninger. Det handler om boliger til de mange nye borgere, om interessante lokaler til de mange iværksættere og om etablering af forskellige, fælles funktioner. De lokale udviklingsråd er desuden i forhandling om en egentlig fristyreordning.

Egentlig er dette vel bare en historie om andelsbevægelsen 2.0? Det tog kun 5 år fra trusler om nedlukning og arbejdsgrupperne gik i gang til dér, hvor de er nu. Der synes altså ingen grænser, men sådan er det nye globale rum og de nye teknologier jo også. Til gengæld er de lokalsamfund, som ikke kom videre end til trin 1 i processen ikke med på vognen og her sker der afvandring.

Artiklen bygger på flere konkrete studier:

Tanvig, H. W. (2012). Projekter og lokal udvikling i yderområder? En analyse af ti projekter med succes. Ministeriet for By, Bolig og Landdistrikter.

Tanvig, H. W. (2015). Fem viser vejen – fra småprojekter til lokal strategisk udvikling i yderområder. Ministeriet for By, Bolig og Landdistrikter.

Tanvig, H. W. (2015). Når lokalsamfund i yderområderne selv skal skabe mere udvikling – hvordan? Udlændinge-, Integrations- og Boligministeriet.

Tanvig, H.W., Andersen, I.N., Bech, U. (2016). Organisering af lokalsamfunds udviklingsarbejde: Lokal strategisk kapacitet i landdistrikter. IGN Rapport, August 2016.

Hanne Wittorff Tanvig

Seniorrådgiver, PhD, studieleder

Institut for Geovidenskab og Naturforvaltning

Rolighedsvej 23, 1958 Frederiksberg C

Mob. 3058 9820

hwt@ign.ku.dk

Hanne har været landdistriktsforsker i mange år. I de senere år har forskningen især handlet om nye entreprenørskaber i landdistrikter, hvad enten det handler om individer eller fællesskaber som entreprenører. Men hendes faglige palet rummer meget mere. Forskningen er nærmest altid foregået i marken og i tæt samspil med praksis. Desuden har hun i mange år været studieleder og kursusansvarlig for en masteruddannelse med landdistriktsudvikling og –politik i fokus. Den omfattende viden og det store netværk bliver der ofte trukket på i medierne.

Af Jesper Bo Jensen

Fremtidens landsbyer

formes af tidsånden, en ny decentralisering og ændrede flyttemønstre

De mange landsbyer og mindre bysamfund i Danmark har gennem mange år været præget af fraflytning og aldring af befolkningen. Der er i dag mange tendenser, der peger mod en bedre udvikling. Hvordan vil en sådan udvikling folde sig ud i de kommende år, og hvordan bliver fremtidens landsby?

Hvad flytter vi efter?

Menneskers bosætning er ifølge en række af vore undersøgelser betinget af en række faktorer. Arbejde og arbejdets geografiske og infrastrukturelle placering er en af de vigtige faktorer. Familien og familiens geografiske placering spiller også en stor rolle – især for børnefamilier (og særligt småbørnsfamilier) og for seniorer. Dertil kommer, at et attraktivt bycentrum betyder en del for bosætning i parcelhuskvarterer rundt om dette bycentrum.

Vi ved også, at venner har betydning. Dertil kommer ens egen historie herunder opvækst og tilhørsforhold. Der er en slags stiafhængighed på boligområdet – altså af den sti ens liv hidtil har fulgt. Nordjyder vil gerne tilbage til Nordjylland, københavnere til Københavnsområdet og fynboer til Fyn. Fænomenet er mest udbredt i omegnskommunerne rundt om København samt i dele af Nordjylland, hvor mellem 60 og 70 % af befolkningen bor mindre end 10 km fra deres fødesogn og dermed barndomshjem. I Rødovre er det hele 74%, der bor tæt på fødesognet. Hvis man er opvokset i et parcelhuskvarter eller i en mindre by eller landsby ønsker man sig i højere grad ind i det samme som familiefar eller mor, end hvis man er opvokset i andre boligkvarterer.

I et parforhold er der oftest to forskellige påvirkninger for arbejde – nemlig fra hendes arbejde og fra hans arbejde. Bosætning er oftest kraftigere påvirket af hendes arbejde end af hans, da kvinder i højere grad end mænd ønsker at bo tæt på deres arbejde. Tidligere historie på boligområdet og familie kan på lignende måde have to forskellige påvirkningsgrader og retninger i et parforhold.

Endeligt betyder boligens pris eller husleje også rigtigt meget set i forhold til familiers indkomst. Typisk tages beslutningerne i de unge familier efter, hvad de har råd til. Bankernes tiltag med at forhåndsgodkende familier til at låne bestemte beløb, har i den forbindelse forstærket udviklingen.

Når en ung familie flytter ud af storbyen eller en større by, er deres mål at finde en passende bolig. Her viser vores bosætningsundersøgelser også, at de ikke er særligt villige til at gå på kompromis med kravene til boligen og hellere vil gå på kompromis med beliggenheden i forhold til afstanden til den større by og til deres arbejde. De unge familier veksler så at sige pendlertid til bedre boligforhold. Har man ikke råd til den store bolig i den

“Når en ung familie flytter”

store by, betaler mange børnefamilier med den tid, de bruger på at komme frem og tilbage til arbejdet, og opnår den ønskede boligstandard i længere afstand fra deres arbejdsplads. Denne mekanisme var under boligkrisen sat ud af kraft på grund af de meget dårlige udsigter for salg af egen bolig og fortsat fald i priserne i områderne udenfor de større byer.

Bosætningsområder frem for kommuner

Igennem en årrække har kommunal branding været på mode. Kommuner mener, at de kan lokke nye bosættere til deres område ved at fortælle om alle de dejligheder, der findes i kommunen. Vores undersøgelse i Skanderborg Kommune viste dog klart, at man ikke flytter til en kommune, men til et bosætningsområde. I Skanderborg Kommune var fire større områder afgørende forskellige i folks opfattelser. Skanderborg by kendte man, Ry ser man som en del af Silkeborg-området, Galten kan kun få placere kommunemæssigt, men det ligger godt ved motorvejen og er ikke så dyrt, mens Hørning ses som en del af Aarhus.

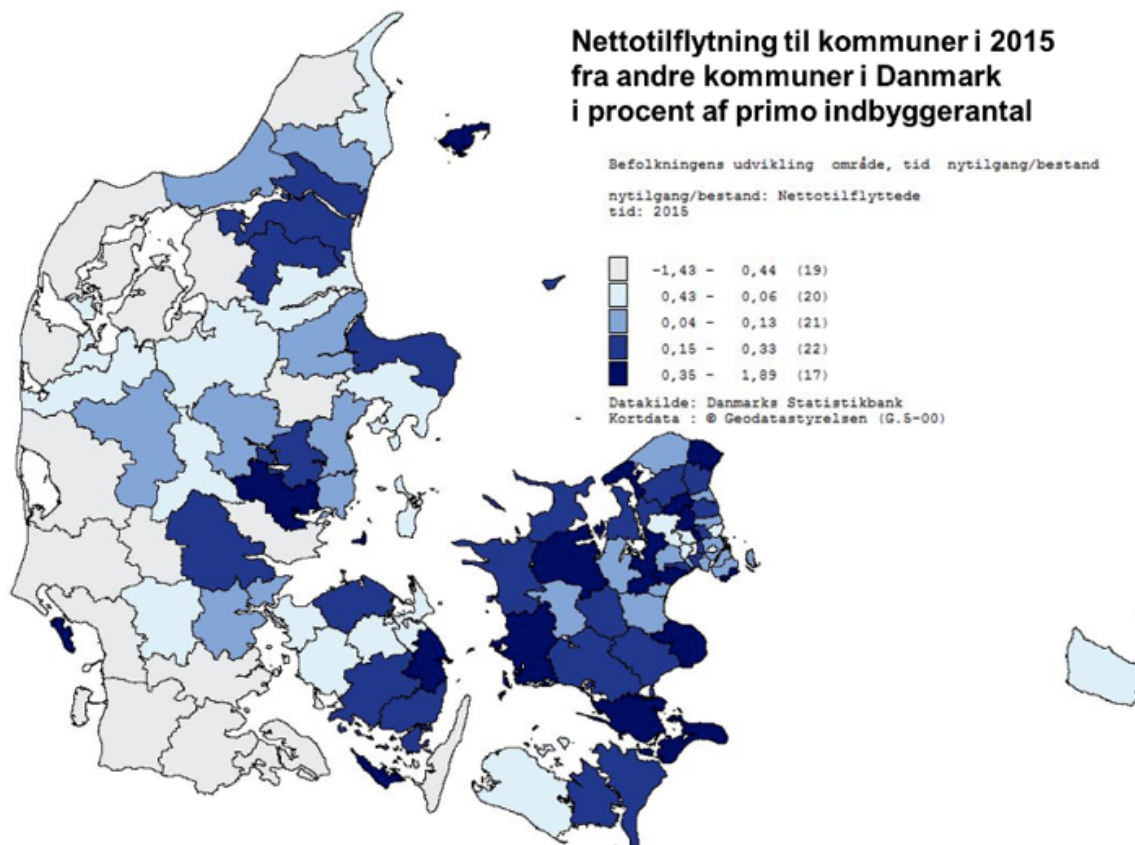
Skal vi have fremgang og udvikling i landsbyerne i fremtiden, er det nødvendigt at markedsføre de enkelte områder og måske helt ned på de enkelte landsbyer som særlige bosætningsområder med bestemte kvaliteter. Branding af kommunen vil ikke føre til øget bosætning i landsbyerne.

Danskerens bosætning bestemmes ikke af spektakulære tiltag, kommunal branding eller andre moderne markedsføringstiltag. Vi flytter efter hverdagen! Vi har gennem de seneste 10 år gennemført over 600 dybdeinterview med danskere herunder rigtig mange om bosætning og boliger. Dertil kommer en række kvantitative surveys. Svaret er klart: Danskerne flytter efter hverdagen, afstanden til arbejde, familie og venner samt muligheder for indkøb og efter en god infrastruktur og også kollektive transportmuligheder. Dertil kommer den kommunale service i form af institutioner og skolen, samt sport, kultur og fritidstilbud fra foreningerne i lokalsamfundet.

Flyttemønstrene ændrer sig efter boligkrisen

Her er de tal, som viser hvordan vi flyttede rundt i vores land i 2015. Tendensen er efterhånden så klar, at den ikke blot kan ignoreres og bortforklares. Det er helt tydeligt, at vi flytter fra Københavns, Frederiksberg og Gentofte kommuner til de omliggende kommuner, men også især til Vestsjælland og Sydsjælland med Holbæk, Slagelse, Vordingborg og Stevns kommuner som de helt store vindere i 2015, når vi måler i forhold til deres befolkning primo på året. Blandt de 15 kommuner, der i 2015 havde den største nettotilflytning fra resten af Danmark, var Fanø, Ærø og Læsø. I gruppen var også Stevns, Halsnæs, Dragør, Slagelse, Holbæk og Nyborg. I alle disse kommuner er der store muligheder for at bo i landsbyer og mindre bysamfund (Landkortet: jo mørkere blå farve, jo bedre klarer kommunen sig)

Det mest markante er nok fraflytningen fra hovedstadskommunerne. Den samlede fraflytning var ifølge Danmarks Statistik fordelt på følgende måde: Københavns kommune -211, Gentofte -43 og Frederiksberg -314. Højdescorer for tilflytning på Sjælland er Furesø, Roskilde, Slagelse og Holbæk Kommuner med hhv. 739, 538, 510 og 459 nettotilflyttere. Så tabene kommer ikke blot fra de tre kommuner i Byen København men også fra andre kommuner. Men hovedstadens indbyggerantal vokser alligevel. Det skyldes nettoindvandrere og fødselsoverskud, som tabellen nedenfor viser. Tallene er også fra 2015 og Danmarks Statistiks Statistikbank:

	Fødselsoverskud	Nettotilflyttede	Nettoindvandrede
København	5770	-211	7811
Frederiksberg	679	-317	1336
Dragør	-31	64	85
Tårnby	4	-5	301
Albertslund	71	-110	159
Ballerup	-14	-174	137
Brøndby	38	61	210
Gentofte	-34	-43	618

Så det kan faktisk godt lade sig gøre at flytte mange mennesker ud fra hovedstaden og samtidig bevare byvækst og fremgang. En mere ligelig fordeling af befolkning er undervejs, og alt tyder på, at det vil være til fordel for alle. Indvandringen kan i øvrigt gøres op efter oprindelsesland og statsborgerskab. Det giver meget interessante tal for en del kommuner, hvors vi skal til at revidere vores syn på dele af indvandringen, der også på Vestsjælland indeholder danske expatriates, der flytter hjem efter en tid i udlandet, og mennesker med statsborgerskab fra såkaldte vestlige lande.

Der sker dog stadig et fald i befolkningen i landdistrikterne. De 2-3 seneste år med omkring 2000 - 3000 om året. Samlet bor der dog stadig næsten 700.000 mennesker i landdistrikterne - flere end i Københavns Kommune. Det er (endnu) mest mod bysamfundene, vi flytter. Men også de mindre bysamfund og landsbyerne klarer sig i bestemte områder af landet.

Landsbyerne klarer sig godt tæt på større byer. Det er her tilflytterne finder nærhed, samvær, gode, relativt billige boliger og en tilværelse, der kan få dagligdagen til at hænge sammen. I mindre bysamfund viser vores bosætningsundersøgelser, at mange bliver meget tilfredse med deres by og finder den rette bolig, gode skoler og andre offentlige servicefaciliteter samt også her den nærhed, der meget sjældent er tilknyttet lokalmiljøet i storbyen og i de større byer.

Decentralisering på vej

Vi har som samfund gennemgået en lang periode med kraftig centralisering. Senest har en rapport fra organisationen "Danmark på vippen" påvist den store centralisering af uddannelsesinstitutioner og uddannelsespladser. Centraliseringsbølgen satte i gang efter en lang periode med decentralisering i 1970'erne og 1980'erne. Decentralisering blev politisk iværksat som et svar på oliekriserne, det politiske opbrud i 1973, de mange græsrodsbevægelser og i en periode med fokus på det nære, en kraftig retrobølge og fremvækst af alternativer på mange af samfundets områder.

Naturligvis er der i embedsværket, i institutionerne og blandt landspolitikere og lokalpolitikere stor støtte til decentralisering. Husk blot diskussionen om udflytning af knap 4.000 statslige arbejdspladser. Men der er også lignende betingelser i samfundet i dag, som var til stede tilbage i 1970'erne. En langvarig krise, der ikke vil gå helt over, et politisk opbrud ved valget i 2015, dyrkelse af fortiden i retro-mode, den kraftigt voksende interesse for historien og for en ny naturlighed på 5. sal i form af city-haver, egne urter i vindueskarmen samt tidligere også nyt nordisk køkken. Betingelserne for en decentraliseringsbølge er der. Nu mangler vi bare at den for alvor sættes i gang - også politisk. Opgøret med "new public management" - filosofien bag de mange centraliseringer af statslige og kommunale institutioner - er i gang. Danskerne er begyndt at flytte ud til de mindre bysamfund. Det skal nok komme. Der er allerede så meget gang i bevægelsen, at den vil tage over i de kommende år. Men frygt det ikke i storbyerne. København og Aarhus bliver ikke affolket, som Rom blev det efter Romerrigetets fald, og alle flytter heller ikke på landet. Men der bliver en anden balance i landet fremover.

Hvordan bliver fremtiden landsby?

Så bevægelsen tilbage til landsbyerne er begyndt. Vi ser en udvikling, der så småt er i gang. Det kommer til at præge os de kommende 15-20 år. Men fremtidens landsbyer kommer ikke til at ligne fortidens. Det gamle grundlag for arbejde i landområderne er efterhånden svundet meget ind, og selv om vi ser en tendens med lokale fødevarer, økologisk produktion i større omfang og anden lokal aktivitet, er det ikke i nærheden af at udgøre en beskæftigelsesgrundlag for fremtidens indbyggere i landsbyen.

“Fremtidens landsbyer kommer ikke til at ligne fortidens”

Landsbyen bliver derfor i langt overvejende grad et område for bosætning og det lokale erhverv, der stadig kan opretholdes. Så vi vil se nye huse, flere mennesker i nedlagte landbrugsejendomme, nybyggede faciliteter på jordbrugsejendomme og en opblomstring af lokale produkter fremstillet i udhuse, haver, små marker og på små fritids-

brug. Landsbyen vil også få kontorfællesskaber af mennesker, der arbejder vidt forskellige steder i landet, men som har fået sig arrangeret med at kunne arbejde på afstand nogle dage om ugen eller i udvalgte dele af året. Dertil vil også komme mennesker, der via internet og anden ny teknologi faktisk er i stand til at arbejde fra deres hjem/landsby og deltage i aktiviteter i hele landet eller over store dele af verden.

Endelig vil der være basis for at udvikle nethandel og pluklagre for internethandel i og omkring landsbyerne i blandt andet tomme landbrugsbygninger, og derigennem skabe basis for et nyt erhvervsliv i disse områder. Nethandel kræver først og fremmest lynhurtigt internet og billig lagerplads. Det vil være afgørende for denne udvikling, at man får adgang til det digitale højhastighedsnet og ligger rigtigt placeret i forhold til den fysiske infrastruktur.

Landsbyerne har brug for børnepasning og nærhed til skoler, hvis de skal tiltrække og fastholde børnefamilier. Det betyder, at kommunerne er vigtige medspillere i bevarelse og udvikling af landsbyerne. Hvis man lukker den nærmeste skole, beder man børnefamilierne om at flytte.

Billedet bliver i fremtiden, at udvalgte landsbyer udvikles og trives. Der er så mange betingelser for at klare sig fremover, at der uvægerligt vil ske en yderligere forværring i andre landsbyer.

Så når vi ser på landsbyer i 2040, vil vi se landsbyer med et voksende antal familier med børn, der trives i nybyggede og ombyggede huse og små landbrug. Vi vil se arbejdsfællesskaber på kontorer og mindre værksteder. Der vil også stadig være dagligvarehandel, når oplandet og selve landsbyen har størrelsen til det – typisk over 1000 indbyggere i dag. Lokal produktion af fødevarer vil også være til stede, men det vil være sammen med de store landbrug med storproduktion af fødevarer. Det lokale liv vil også forme sig om det nye, mens en stor del af indtjeningen i lokalsamfundet stadig vil udgøres af større bedrifter. På samme måde vil virksomheder med internethandel være en del af dagligdagen, og erhvervstrafik til og fra landsbyen vil være vokset.

Vi vil også kunne møde landsbyer, der er sygnet mere hen de seneste 25 år. Landsbyer hvor egentlig afvikling har fundet sted. Der er blot nogle få ældre beboere tilbage, og stedets beliggenhed og manglen på ildsjæle for 25 år siden har været afgørende for udviklingen.

Den tredje type landsbyer vil have ændret karakter fra egentlige landsbyer til at være forstæder til en storby, et større bysamfund eller en større by. De ligger så tæt på byen, at de er blevet omdannet fra landsby til forstad i 2040. Men også her kan lokal produktion af fødevarer og småvirksomheder have fundet plads i nogle af de gamle bygninger og smålandbrug.

Så landsbyerne slukker og lukker ikke de kommende 25 år. De omformes og udvikler sig, som de har gjort det gennem de seneste 200 års historie.

Bosætningsundersøgelser i Herning, Skanderborg og Aarhus kommuner.

Undersøgelserne kan findes på: www.fremforsk.dk, link: <http://www.fremforsk.dk/eksempler-paa-analyser>

Se undersøgelsen: Boligministeriet: "Næsten halvdelen af os bor under 10 km fra, hvor vi er født", (2014), også kaldet hjem-til-mor undersøgelsen.

Jesper Bo Jensen, lic. scient.pol., fremtidsforsker, dir. I Fremforsk – Center for Fremtidsforskning.

Landbrugets mulige roller i fremtidens landsbyer

Landbrugets betydning for beskæftigelse m.m. falder over tid, og der er klare drivkræfter, som skaber denne udvikling. Mulighederne for at ændre landbrugets rolle er derfor begrænsede. Dansk landbrug og hele fødevareklyngen spiller i dag en væsentlig rolle for beskæftigelsen i landområderne og herunder også i landsbyerne, omend betydningen er aftagende. Der er efterspørgselstendenser i retning af at købe fødevarer produceret i nærområdet. Dette vil ikke i sig selv redde landsbyerne fra affolkning, men det viser, at det lokale og nære har en betydning for folks valg af fødevarer. Hvis disse præferencer bliver opfyldt af landbruget, kan det således være med til at styrke interessen for livet i landsbyerne og for at komme tættere på landbrugsproduktionen.

Landbrugets udvikling kan styres på mange måder: Landbrugsloven kan lægge et loft over landbrugens størrelse, og erhvervsregler kan begrænse byboers eller udlændinges ret til at købe landbrug. Man kan også begrænse håndværks- eller industrierhvervs muligheder for at etablere sig i landzoner, hvorved man kan give landbruget en fortrinsstilling. Derudover kan man også via regionale støttordninger, beskatning, særlige tilskud, udvikling af infrastruktur m.m. begunstige landbrugets udvikling i de regionale områder.

Trods disse forskellige muligheder for at styre udviklingen - ofte for at dæmpe udviklingen - er der nogle klare tendenser, som er svære at påvirke. Der er nogle underliggende og meget stærke drivkræfter, som påvirker udviklingen, og som er vanskelige at ændre på.

Det betyder for det første at landbrugets rolle og betydning er relativt forudsigelig - både på lokalt, nationalt og globalt niveau. For det andet betyder det også, at mulighederne for at ændre landbrugets rolle er begrænsede - og at man skal vælge de rigtige instrumenter, såfremt det alligevel skal lykkes at påvirke udviklingen: De grundlæggende drivkræfter kan ikke ændres, så nye tiltag skal skabe resultater på nye måder, uden at forudsætte at de grundlæggende drivkræfter sættes ud af spil. Det er en vanskelig balance.

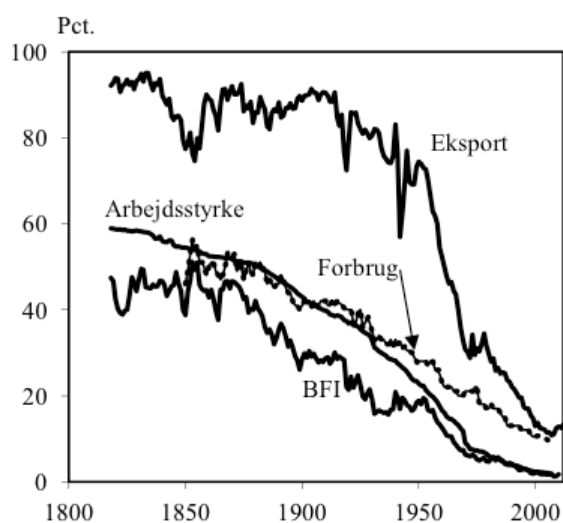
Landbrugets økonomiske rolle og betydning falder

Landbrugets økonomiske og betydning og rolle kan måles på flere måder:

- * Beskæftigelse
- * Valutaindtjening
- * Værdiskabelse
- * Opretholdelse af lokalsamfund
- * m.m.

Når man måler landbrugets betydning ud fra beskæftigelse, valutaindtjening (eksport) og værdiskabelse, er der en meget klar udvikling over tid: Landbrugets betydning falder. Dette ses tydeligt af figur 1.

Figur 1. Landbrugets betydning på langt sigt i Danmark

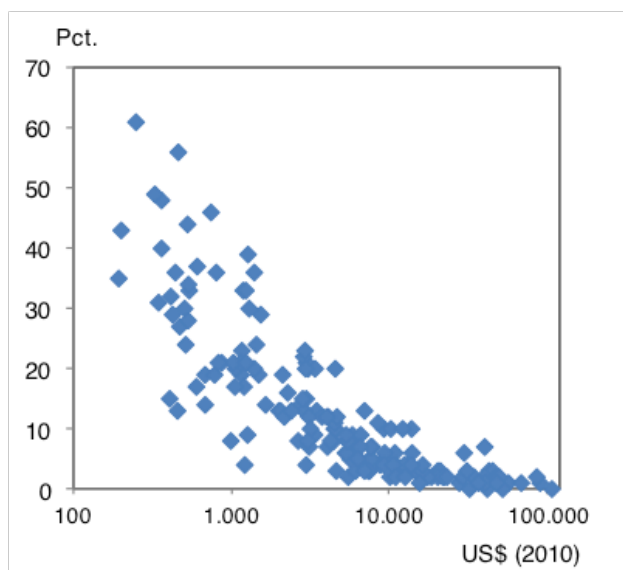

Anm: Forbruget viser fødevarerforbruget i pct. af alt forbrug. Landbrugseksporten er incl. sukker, skind samt forarbejdede landbrugsvarer.

Kilder: Egne beregninger på grundlag af Hansen, S. Aa. (1983), Danmarks Statistik (2016), Landbrugsraadet (flere årgange) samt Henriksen og Ølgaard (1969).

Landbrugets faldende betydning over tid er langt fra noget unikt dansk fænomen. Der er tværtimod et klart internationalt mønster i retning af, at landbrugets andel af produktion, beskæftigelse og værdiskabelse falder ved stigende økonomisk velfærd. Som eksempel herpå viser figur 2 landbrugets andel af landenes samlede værdiskabelse (bruttofaktorindkomst = BFI) som funktion af landenes BNP pr. indbygger.

Figur 2. Landbrugets andel af landets samlede BFI som funktion af BNP pr. indbygger

Kilde: Egen fremstilling på grundlag af World Bank (2016).

Figuren viser for hvert enkelt land sammenhængen mellem landets økonomiske udviklingsniveau (BNP/indbygger vist på logaritmisk skala) og landbrugets værdiskabelse (BFI) som andel af landets samlede BFI. Hver prik markerer ét land. Som det ses, er der - trods store forskelle i landenes faktorudrustning m.m. - en klar tendens til landbrugets faldende betydning ved stigende økonomisk udvikling.

Udviklingen fortsætter, fordi:

Det er naturligt at spørge sig selv, om udviklingen som vist i figur 1 og 2 vil fortsætte fremover? Vil landbrugets økonomiske rolle og betydning fortsat falde, eller kan vi på nogen måde forvente, at kurverne på et tidspunkt knækker?

Svaret er, at udviklingen i høj grad kan forklares ud fra økonomiske sammenhænge, og at disse sammenhænge næppe vil ændre sig over tid. Landbrugets betydning ændrer sig under økonomisk udvikling. Som eksempel vil stigende økonomisk velfærd betyde, at efterspørgslen efter fødevarer stiger relativt lidt.

Forklaringen er bl.a., at behovet for fødevarer ikke stiger så meget, og at der bliver mulighed for at købe andre varer og tjenesteydelser, som er væsentligt mere indkomstafhængige (indkomstelastiske).

Denne udvikling gennemlever alle lande før eller siden, og der er et klart internationalt mønster i den retning. Dermed kan landbrugets beskæftigelse (herunder også regionale betydning), værdiskabelse, eksport, forarbejdningsindustri m.m. i vid udstrækning forklares og forudsiges ud fra et lands udviklingsniveau.

Forklaringer

Landbrugets faldende samfundsøkonomiske betydning i den økonomiske udvikling er således et gennemgående træk i alle lande. Der er flere forklaringer på denne tendens:

Lav indkomstelasticitet

Fødevarer har generelt en lav indkomstelasticitet, hvilket medfører, at forbruget af fødevarer stiger mindre end andre varer i takt med økonomisk vækst og udvikling.

Forbrugere i de rige lande vil ikke efterspørge væsentligt flere fødevarer, selv om indkomsten stiger, da man jo ikke kan spise sig mæt mere end én gang. Det mængdemæssige forbrug af fødevarer påvirkes kun marginalt, mens der sædvanligvis forekommer et skift i forbrugsmønsteret til fordel for kvalitetsprodukter, mere tilberedte produkter m.m., som er mere indkomstelastiske.

Lav prisudvikling

Landbrugets salgspriser stiger normalt mindre end inflationen i samfundet. Denne priseffekt medfører alt andet lige, at værdien af landbrugsproduktionen falder.

Stor produktivitetsudvikling

Med en kraftig udvikling i produktiviteten - herunder især arbejdskraftproduktiviteten - vil landbrugets indsatsfaktorer kunne reduceres, samtidig med at produktionen følger efterspørgslen. I det omfang, arbejdskraften reduceres som følge heraf, vil det medføre, at yderligere arbejdskraft forlader landbruget, og dermed vil erhvervets andel af den samlede beskæftigelse falde.

Begrænset international specialisering

Den internationale handel og specialisering på landbrugsområdet er relativt lille - på grund af handelspolitiske eller transportmæssige forhold. Det betyder, at landbruget ikke fuldt ud kan udnytte den internationale konkurrenceevne, som de enkelte lande har. Det betyder således også, at landbruget ikke kan bevare eller styrke sin samfundsøkonomiske placering ved at ekspandere via international handel. Dermed får landbruget en vedvarende faldende betydning.

Begrænset viden- og teknologiindhold

Landbrugs- og fødevareproduktion kræver ikke nødvendigvis en stor teknologi eller viden. Alle lande har dermed de nødvendige ressourcer til at producere landbrugsvarer.

Et højt udviklet land vil have komparative fordele inden for højteknologisk produktion, og selv om der er indarbejdet meget teknologi i landbrugsproduktion i mange i-lande p.g.a. effektivisering, vil andre erhverv have større komparative fordele end landbruget. Resultatet vil nødvendigvis være, at landbruget får en faldende samfundsøkonomisk betydning.

Specialisering i den agroindustrielle sektor

I takt med landbrugs- og samfundsudviklingen sker der en større arbejdsdeling, således at forsynings- og forædlingsindustrien overtager en betydelig del af både husholdningernes og landbrugenes forarbejdning. Landmændene står for råvareproduktionen, men industrien står for både forsynings- og forarbejdningssiden. Denne udvikling vil således også være med til at reducere det primære landbrugs direkte betydning som resultat af den økonomiske udvikling.

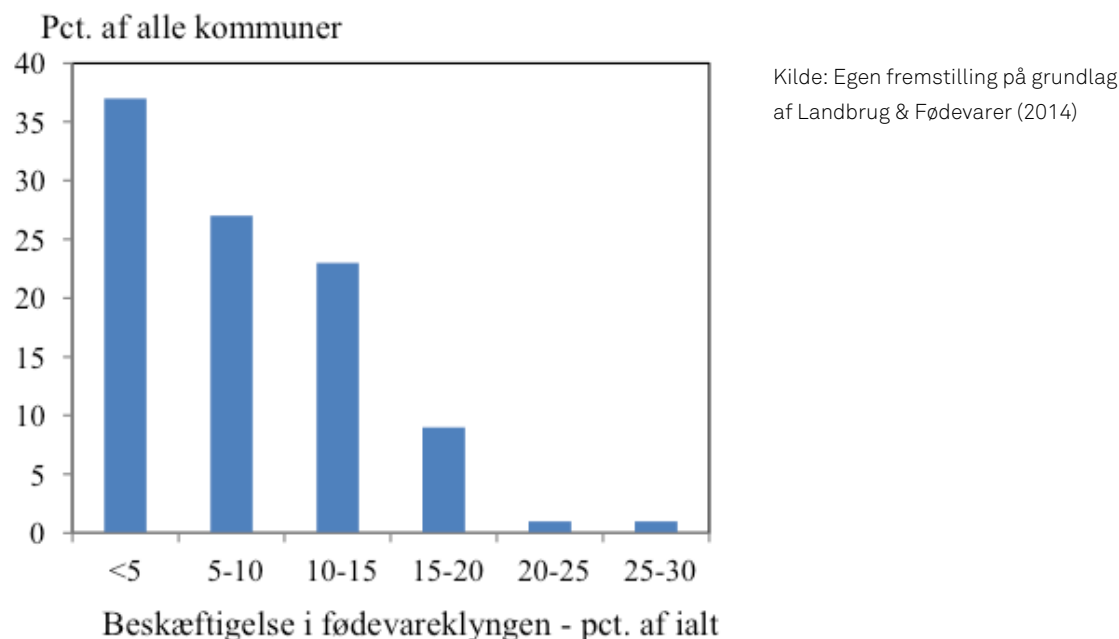
Her skal så tilføjes, at det primære landbrugs betydning i stigende omfang sker som afledt virkning i tilstødende sektorer.

Dansk landbrugs regionale betydning i dag

Dansk landbrug og de mere eller mindre tilknyttede sektorer („fødevareklyngen“) spiller i dag en væsentlig rolle for beskæftigelsen i landområderne og herunder også i landsbyerne. Selv om landbrugets betydning er faldet, er landbruget stadig en væsentlig kilde til aktiviteten i mange landsbyer - og vil også være det fremover, omend i mindre grad.

Til illustration af fødevareklyngens regionale betydning ses det, at i mere end 1/3 af alle kommuner står fødevareklyngen for mere end 10 pct. af beskæftigelsen. I knap 10 pct. af kommunerne står fødevareklyngen for mere end 15 pct. af beskæftigelsen, og der er enkelte kommuner, hvor andelen er mellem 20 og 30 pct. - se figur 3.

Figur 3. Fordelingen af kommuner i forhold til fødevareklyngens andel af samlet beskæftigelse (2013)

I yderkommunerne skaber klyngen 15,6 pct. af den samlede beskæftigelse. 109.000 af de godt 169.000 beskæftigede i fødevareklyngen er beskæftiget i udkantskommunerne (Landbrug & Fødevarer, 2014)

Som nævnt tidligere ligger en stigende del af landbrugets beskæftigelsesvirkning nu i forsynings-, forarbejdnings- og forædlingsdelen. Også her sker der dog en fortsat fraflytning fra landområder til de større byer. De store slagterier, mejerier, grovarevirksomheder m.m. er i et vist omfang flyttet til de større byer - tættere på deres kunder, forretningsforbindelser og ansatte, og længere væk fra landbrugene. Det er en naturlig følge af, at der er betydelige stordriftsfordele at hente, og at fokus i højere grad rettes mod markedet end mod produktionen.

Landbrugets rolle i fremtidens landsbyer?

Landbruget har tidligere spillet en meget stor samfundsøkonomisk rolle - både nationalt og regionalt. Dansk landbrug har som vist stadig en stor betydning i mange udkantsområder og i mange landsbyer. Udviklingen går dag i retning af, at landbrugets betydning for f.eks. beskæftigelsen falder år for år, og denne langsigtede udvikling kan ikke ændres. Dansk landbrug kommer således ikke til igen at spille en dominerende rolle, hverken nationalt eller på landsby-niveau.

“Dansk landbrug kommer således ikke til igen at spille en dominerende rolle”

Landbruget kan ikke selv vende udviklingen, som gennem mange år er gået i retning af afvandring fra landsbyer og mange lokalsamfund. Udviklingen kan kun ændres, hvis der sker afgørende ændringer i den overordnede regionalpolitik.

Dermed være ikke sagt, at vi bare skal lade udviklingen forløbe uden at gøre noget. Der kan skabes nyt liv i landsbyerne, og landbruget har en vigtig betydning i denne sammenhæng, men det forudsætter nogle fælles og mere overordnede økonomiske og politiske tiltag.

Forbrugertrends og det lokale

En række markeds- og forbrugertendenser går i retning af mere fokus på det lokale, nære og oprindelige. Blandt de mange forbrugertrends, der findes, er der således en efterspørgselstendens i retning af at købe fødevarer produceret i nærområdet. Dette vil ikke i sig selv redde landsbyerne fra affolkning, men det viser, at det lokale og nære har en betydning for folks valg af fødevarer.

Efterspørgslen efter lokale fødevarer kan være en modreaktion på det mere og mere globaliserede og industrielle vareudbud, der findes. I efterspørgslen efter lokale fødevarer ligger der også et ønske om at komme tilbage til rødderne.

Mange supermarkeds kæder har taget denne tendens til sig: Man forsøger at profilere sig på dette område, og man får adgang til mere unikke varer, som konkurrenterne måske ikke har. Samtidig placerer supermarkederne sig i en stærkere markedsposition: Hvor de før var afhængige af få store fødevareleverandører, får de nu adgang til flere mindre udbydere, og det giver supermarkederne en langt stærkere forhandlingsposition.

Denne nye tendens ligger også tæt op ad forbrugerønsket om „oprindelse“: Nogle forbrugere lægger vægt på at kunne spore fødevarerne tilbage til den landmand, som har produceret varerne.

Fremkomsten af flere gårdbutikker er også et udslag af ønsker om at komme tættere på producenten, springe mellemled over og sikre en kortere tid og afstand mellem produktion og forbrug. Gårdbutikker er med til at trække både borgere og kunder væk fra de store byer, og det giver landsbyboerne et alternativ til at handle i bycentre.

Der findes steder i Europa, hvor gårdbutikker tegner sig for 30 procent af detailhandelens totale omsætning. Danmark ligger langt lavere, men tendensen er opadgående.

“Der er steder i Europa, hvor gårdbutikker tegner sig for 30 procent af detailhandelens”

Alt i alt vil denne mere lokale orientering i forbrugertendenserne - omend det ikke er nogen dominerende tendens - sætte fokus på det nære miljø.

Konklusion

Landbruget spiller stadig en stor rolle for beskæftigelsen og aktiviteten i mange landsbyer - især i udkantsområder. Landbrugets strukturudvikling betyder dog, at færre landmænd kan producere flere landbrugsvarer. Som det sker i resten af verden, vil landbrugets beskæftigelse dermed falde, befolkningen vil flytte til byerne, og befolkningsgrundlaget i landsbyerne og landområder bliver mindre.

Dertil kommer, at landbruget ofte vil være den sidste bastion i landsbyerne: Landbrugene og landmændene kan af gode grunde ikke flytte ind i byerne - i modsætning til f.eks. detailhandel, øvrig serviceindustri, offentlig administration og borgere i almindelighed. Landbruget og følgeindustrien kan derimod forsøge at udnytte de forbrugertendenser, der fokuserer på lokale varer, lokal oprindelse, gårdbutikker og det lokale miljø. Hvis disse præferencer bliver opfyldt af landbruget, kan det være med til at styrke interessen for livet i landsbyerne og for at komme tættere på landbrugsproduktionen.

Sådanne tiltag vil dog ikke kunne ændre udviklingen - og det må heller ikke glemmes, at dansk landbrug netop lever af primært at opfylde internationale forbrugeres efterspørgsel. Så længe store - og stigende - dele af befolkningen foretrækker at bo i og omkring de store byer, kan landbruget ikke alene ændre nettofraflytningen fra landsbyerne.

Skal udviklingen vendes, skal det gøres langt mere attraktivt at bo i landsbyer og landområder: Infrastrukturen skal udbygges, de økonomiske incitamenter i form af f.eks. transportfradrag, skattegrundlag m.m. skal gøres mere favorable. Udflytning af offentlige arbejdspladser er én løsning, men så længe mange ikke føler det attraktivt at følge med arbejdspladserne ud i landet, er det ikke nogen holdbar løsning på lang sigt.

Landbruget vil altid bidrage til landsbyernes udvikling i form af lokal aktivitet og beskæftigelse. Et landbrug i vækst og udvikling vil også kunne stabilisere udviklingen, men der er brug for større regionalpolitiske tiltag, hvis der for alvor skal skabes vækst og liv i fremtidens landsbyer.

Kilder:

Hansen, Henning Otte (2001): *Landbrug i et moderne samfund*. Maj 2001. Handelshøjskolens Forlag. 438 p + XXVIII.

Hansen, Svend Aage (1983): *Økonomisk vækst i Danmark*. Bind II: 1914-1983.

Henriksen Ole Bus og Ølgaard, Anders (1969): *Danmarks Udenrigshandel 1874-1958*. Studier fra Københavns Universitets Økonomiske Institut. Nr. 2.

Landbrug & Fødevarer (2014): *Fødevareklyngen og Udkantsdanmark*

Landbrugsraadet (flere årgange): *Landbrugseksporten*

World Bank (2016): *World Development Indicators*.

Henning Otte Hansen

Institut for Fødevarer- og Ressourceøkonomi, Københavns Universitet, Rolighedsvej 25, 1958 Frederiksberg C. hoh@ifro.ku.dk

Fra udkantskommuner til udflytningskommuner¹

Om udflytning af statsinstitutioner som regionalpolitisk virkemiddel...

Af Carsten Henrichsen

Efter folketingsvalget i 2015 traf den nyvalgte Venstre-regering beslutning om udflytning af en række statsinstitutioner til provinsen, angiveligt for at styrke nødlidende, såkaldte "udkantskommuner". Beslutningen var omdiskuteret fra starten: Var den tilstrækkeligt begrundet i de faktiske forhold, i forekomsten af kommuner med svækket vækst- og udviklingspotentiale? Var der rimelig udsigt til, at netop udflytning af arbejdspladser ville kunne løse problemet? Og blev der taget skyldigt hensyn til de medarbejdere, som på denne måde blev tvangsforflyttet til andre dele af landet?

Ser man nærmere på regeringsbeslutningen og baggrunden herfor, er der meget, som tyder på, at den må betragtes som en kompensation for den udtynding af landdistrikterne, som kommunalreformen fra 2007 havde givet anledning til. I hvert fald er det et faktum, at kommunalreformen – tilligemed en række andre strukturreformer i perioden før og efter denne reform – havde medført en markant koncentration af kommunestyret, som havde efterladt landet mere delt end nogensinde. Delt mellem på den ene side de større og mere velstående by- og vækstcentre, som reformerne havde skabt, og på den anden side de tyndere befolkede og mindre velstående by- og landdistrikter, som blev ladet tilbage med den nye forvaltningsstruktur.

Særlig markant var opgivelsen af det hæderkronede princip "En by – En kommune", som havde dannet grundlag for den forrige kommunalreform i 1970, med det forudsigelige resultat, at kommuner med to eller flere byområder, ville vælge den største by som administrativt centrum, mens de mindre byer kunne imødesee en reduktion af den administrative og ofte også erhvervmæssige virksomhed. I stedet for 275 mindre vækstcentre har reformen således skabt henved 100 større vækstcentre, hvoriblandt hovedstadsområdets kommuner fortsat udgør de største enheder kun overgået af de 3 store provinskommuner foruden et par andre nye sammenlagte – jyske – kommuner af anseelig størrelse.

Det kan måske synes at være en art udviklings pris. Al ting går jo i retning af større enheder, således som det også har været tilfældet ved en række andre – statslige – strukturreformer, som er blevet gennemført i de seneste 10-15 år, såsom politi-, tilsyns-, skatte- og tinglysningsreformer. Ser man nærmere på størrelsesforholdene, må det dog erkendes, at skævhederne er særligt store i Danmark uanset dette lands lidenhed. Det kan derfor nok være berettiget at se udflytningen af statslige arbejdspladser som en kompensation for den udvikling, som de forskellige administrative strukturreformer har skabt – et plaster på såret, så at sige.

---

¹ Bearbejdet udgave af oplæg til Årsmøde i Nordisk Kommunalretlig Forskernetværk, Uppsala 12.

Det er da så meget desto mere påfaldende, at det politisk var de samme – borgerlige – partier, som gennemførte disse reformer i 00'erne, som også stod bag beslutningen om udflytning af statslige arbejdspladser til kommuner uden for hovedstadsområdet. En beslutning som siden har vist sig at være langt mere bekostelig end oprindelig antaget, og som ikke uventet skabte betydelig frustration hos de medarbejdere, som blev stillet over for valget mellem at lade sig forflytte til en anden del af landet eller blive afskediget. Det var ikke mindst disse omstændigheder, som gav anledning til kritik.

“Reformen blev iværksat uden megen debat.”

Med beslutningen udmøntedes et løfte, som regeringspartiet Venstre havde afgivet under valgkampen til Folketinget i 2015, og som efter en kort administrativ forberedelse blev iværksat fra årsskiftet. Det var nogenlunde samme fremgangsmåde, som blev fulgt ved kommunalreformen en halv snes år tidligere. Også den reform blev iværksat uden megen debat efter forslag af den daværende borgerlige VK-regering. De kommunesammenlægninger, som blev resultatet af denne reform, var egentlig i strid med idealet om ”det nære samfund”, som Venstre historisk havde bekendt sig til. I den borgerlige regeringskonstellation, som Venstre indgik i fra starten af årtusindskiftet, kom partiet imidlertid i mindretal med det resultat, at centraliseringstilhængerne vandt frem både i regeringskonstellationen og i Venstre selv.

Da partiet selv – både som statsministerparti og som indehaver af posten som indenrigsminister – i særlig grad kom til at eksponere kommunalreformen, var det også dette parti, som blev skydeskive for den voksende utilfredshed med virkningerne af samme, det brud med idealet om ”det nære samfund”, som reformen medførte. Partiet har derfor ved efterfølgende folketingsvalg måttet indkassere et vælgermæssigt tilbageslag i de egne af landet, som fortsat gik ind for dette ideal, og det var i et forsøg på at vinde disse vælgere tilbage, at Venstre nu promoverede sit forslag om udflytning af statsinstitutioner til provinsen. Det er også i det lys, at det skal ses, at regeringen efterfølgende har forsvaret udflytningen med, at det var en ”politisk” beslutning, og at omkostningerne ved samme måtte ses som en ”krigsomkostning”.²

Det er den debat, som tages op med denne artikel, der ret beset er et essay uden forsøg på at dokumentere alle udsagn, som gøres gældende her. I stedet søger jeg – mere upræsenttøst – at indkredse betydningen af udkantsdanmark som forvaltningspolitisk metafor for samspilsramte kommuner og regioner (2), at efterspore årsager til fænomenets fremvækst (3) og kortlægge de vanskeligheder, som udviklingen heraf giver anledning til (4). Endvidere analyseres de hidtidige erfaringer med udflytning af arbejdspladser som regionalpolitisk strategi (5), hvorefter det vurderes, om regeringens nye plan for udflytning af statsinstitutioner har udsigt til at lykkes (6). Endelig tegnes perspektiverne op for en parallel udvikling af Danmark i det globale samfund, som allerede længe har været i gang (7).

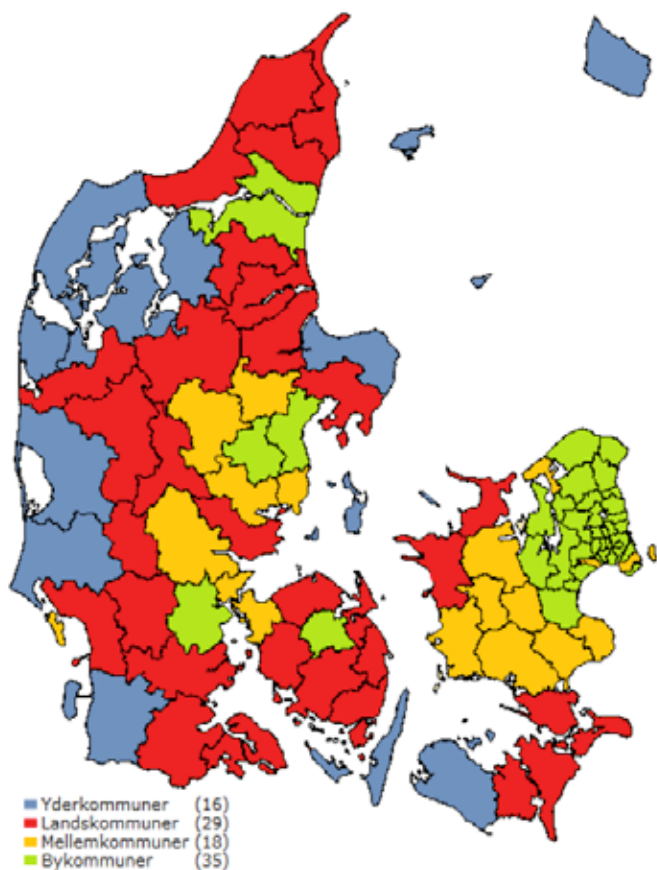
Fænomenet Udkantsdanmark?

Begrebet ”Udkantsdanmark” vandt indpas i den offentlige debat efter en temaudsendelse i Danmarks Radio i 2010.³ Udsendelsen blev præsenteret med ordene: ”Et kongerige med godt fem millioner mennesker står ved en skillevej. Danmark knækker mere og mere over i to: I en del, der har velfærd, voksevækst og virksomheder – ofte centreret omkring storbyerne. Og i en del, der ikke har – Udkantsdanmark. Vi kan vælge, om vi som nation vil gå den ene vej og finde en løsning. Eller vi kan lade udviklingen fortsætte og få en opløsning af små udkantssamfund.”

² Finansminister Claus Hjort Frederiksen, cit. e. Information 24/2 2016, Udflytning af arbejdspladser koster 944 mio. kr.

³ Danmark knækker: DR 25/4 2010.

Siden nærmest eksploderede brugen af dette udtryk. Begrebet er derfor forholdsvis nyt. Men ret beset dækker det over et fænomen, som er alt andet end nyt, nemlig den urbanisering af samfundet, som har fundet sted i takt med dets industrialisering op gennem 1900-tallet, og som markerer overgangen fra landbrugssamfund til industrisamfund. Med udbredelsen af "Udkantsdanmark" som et udtryk for sandheden om Danmarks tilstand er landet tilsyneladende allerede knækket midt over. Sammenlignet med næsten alle andre lande i Europa hænger Danmark dog fortsat ganske godt sammen. Men der er svagheder, og tidspunktet, hvor denne etiket dukker op, er heller ikke tilfældigt. Vi befinder os i en tid, hvor de forannævnte strukturreformer i den offentlige forvaltning er begyndt at sætte sine spor med en udtynding af landets yderområder til følge.

Fig. 2. Udkantskommuner og yderkommuner

Betegnelsen Udkantsdanmark benyttes da også som udtryk for områder i Danmark, hvor der mangler job- og uddannelsesmuligheder, og hvor der af samme grund er en fortløbende affolkning og en aldersfordeling med relativt mange ældre. Andre kendetegn er tomme boliger og boliger præget af forfald, vanskeligheder med salg og finansiering af ejendomme og en generelt utilstrækkelig fysisk og elektronisk infrastruktur. Tilsvarende svigter den lægelige dækning i primærsektoren, ligesom der sker en løbende udtynding af kommunale institutioner, herunder sygehuse, daginstitutioner, plejehjem, skoler og biblioteker etc., foruden lokale statsinstitutioner – politi, kaserner, posthuse, seminarier mv.

Ministeriet for By, Bolig og Landdistrikter, som blev oprettet af den forrige SR-regering for at adressere disse problemer, fandt i sine opgørelser fra 2013 og 2014, at 18 af landets 98 kommuner med i alt ca. 800.000 mennesker kunne henregnes til denne kategori. Heraf kunne de fleste kommuner findes i et bælte langs den Jyske Vestkyst, Sydhavsøerne og Bornholm – af folkeviddet kaldet "Den Rådne Banan". Til sammenligning deler Miljø- og Fødevarerministeriet i den nuværende regering Danmarks kommuner op i fire kategorier, heraf 35 bykommuner, 29 landkommuner, 18 mellemkommuner og 16 yderkommuner, hvor udskillelsen af sidstnævnte stort set er sammenfaldende med de kommuner, som den forrige regering henregnede til Udkantsdanmark.

Der er derfor nogenlunde enighed om, hvor svaghederne ligger i forhold til kommunernes udviklingsmuligheder, hvis man spørger den politisk-administrative top. For kommunerne selv ser billedet derimod noget anderledes ud. Ifølge Kommunernes Landsforening er Udkantsdanmark efterhånden rykket så tæt på København, at det meste af Sjælland i dag kan henregnes til denne kategori. Virksomhedslukninger og arbejdsløshed har hensat selv større bykommuner som en del af Udkantsdanmark. På nær Roskilde kan hele Region Sjælland betragtes som et område i erhvervs- og befolkningsmæssig tilbagegang. Regionen har lav vækst, høj arbejdsløshed, svigtende investeringer og lukningstruet industri. Og noget lignende kan siges om udviklingen i de øvrige af landets regioner uden for de større byområder.

Årsager til fremvæksten af Udkantsdanmark

Det var politikernes centralisering, som for alvor skabte skellet mellem storbyer og yderområder. Det konkluderer en hvidbog, Et Danmark i balance er et rigere Danmark,⁴ fra organisationen Danmark på Vippen, der blandt andre tæller de fleste yderkommuner og Landdistrikternes Fællesråd. Hvidbogen modsiger dermed forestillingen om, at skellet mellem storbyer og yderområder er en form for naturlov. I stedet tilskrives skellet de strukturreformer, som blev iværksat i 00'ernes Danmark: kommunalreformen og de øvrige strukturreformer, hvor også dele af den statslige virksomhed blev centraliseret.

Det er reformer, hvor den nuværende statsminister Lars Løkke Rasmussen som før nævnt spillede en nøglerolle som indenrigsminister i den daværende VK-regering. Herom konkluderer hvidbogen, at »Udviklingen er et klart resultat af politiske beslutninger, der er truffet de seneste 10 år ... Disse forkerte centraliseringsbeslutninger kombineret med Finanskrisen og en svækkelse af de lokale kreditmuligheder (...), har i de seneste 7-8 år accelereret en udvikling mod storbyerne, der ellers ikke har været karakteristisk for Danmark.«

“Den største reelle centralisering siden indførelsen af enevælden.”

Geografen Kaare Dybvad hævder ligefrem i sin bog, ”Udkantsmyten,” at der er tale om den største reelle centralisering siden indførelsen af enevælden. Derfor er det også ganske logisk, at fokus i debatten rettes mod Folketingspolitikernes beslutninger – eller mangel på samme. Men at disse strukturreformer i så høj grad, som tilfældet er, har medført en centraliseringsbølge, som har været med til at skabe Udkantsdanmark, er ikke blevet ofret særlig opmærksomhed i den offentlige debat. Det er heller ikke påagtet, at mens Danmark har satset på centralisering, har vores nabolande gjort det modsatte. Både Norge, Sverige, Tyskland og Storbritannien har således ret konsekvent søgt at skaffe befolkningen de samme livsbetingelser overalt i landet, og disse lande har formentlig af samme grund haft en bedre økonomisk udvikling end Danmark i de seneste 10 år.

Centraliseringen gør sig gældende både på det statslige og det kommunale niveau. Der er med andre ord tale om en dobbelt centralisering. Sat på en kort formel har de nye storkommuner været optaget af hver især at skabe en lokal ”hovedstad”, mens de mindre stationsbyer, landsbyer og landdistrikter har oplevet stigende problemer med at udvikle eller blot fastholde levevilkårene i lokalsamfundet. Ganske som man på landsplan – med koncentrationen af statslige myndigheder og institutioner – har set mange tusinde statslige arbejdspladser blive suget væk fra provinsen og ind til hovedstadsområdet, så har kampen for at etablere kommunale ”hovedstæder” drænet de omliggende lokalsamfund for vækst- og udviklingsmuligheder.

De tider, hvor man kunne leve et godt liv overalt i Danmark er tilsyneladende forbi. Det kan ikke lade sig gøre længere med alle de funktioner og ydelser, der er fjernet fra landområder og de mindre byer, såsom skoler, biblioteker, posthuse, politi, læger, banker samt mobil- og internetdækning. Med indskrænkning af befolkningsunderlaget forsvinder også grundlaget for handel med dagligvarer, som koncentrerer sig i store handelscentre, som primært kan tilgås af bilende kunder. Såvel nationalt som lokalt er det økonomisk funderede forestillinger om stordriftsfordelens fortræffeligheder, der på denne måde sætter sig igennem. At disse forestillinger ikke altid er bæredygtige, synes ikke at blive overvejet.

⁴ Danmark på Vippen: Et Danmark i balance er et rigere Danmark, 2015 (240 sider).

Udkantskommunernes vanskeligheder

Med definitionen af udkantskommuner som kommuner med lav erhvervsindkomst og svag befolkningsudvikling er der allerede peget på en hovedvanskelighed ved disse kommuner. Faldende erhvervsindkomst og vigende befolkningstal sætter en ond spiral i gang, hvor det bliver sværere at fastholde og tiltrække erhvervsvirksomheder og arbejdskraft. 12½ % af befolkningen bor i landdistrikter, og her er antallet faldende, nogle steder mere end andre. På Læsø, Lolland og Bornholm, forventes befolkningstallet at falde helt op til 10 %, mens der for landet som helhed forventes en stigning på knap 5 %, og i København endda helt op til 17 pct. Disse forskelle giver sig udslag i varierende indkomster og BNP, der er hhv. 15 % og 30 % højere i hovedstadsområdet end for de dårligt stillede områder i landet.

Et andet problem er en refleksvirkning af det første. Udkantskommunerne bliver opsamlingssted for landets førtidspensionister, som ikke har råd til at bo i de større byområder. I nogle kommuner er hver femte borger på førtidspension, således bl.a. Vestsjælland, Lolland-Falster, Fyn, Sønderjylland og kommunerne ved Limfjorden. Dette er en økonomisk belastning for udkantskommunerne. Det gælder ikke mindst i forhold til tilflytterne, som disse kommuner får stadig flere af. Tilflytningen kan medføre et stort udgiftstryk for den enkelte kommune. Hvis borgerne er tilkendt førtidspension, er chancen for at få dem tilbage til arbejdsmarkedet relativt lille, hvorfor der må imødeses en årelang udgift til førtidspension.

“Hellere bo og arbejde i Kina end i Sønderjylland”

Et tredje problem er, at de veluddannede og ressourcestærke borgere fraflytter udkantskommunerne efter devisen: Hellere bo og arbejde i Kina end i Sønderjylland. Det er holdningen hos danske økonomer og jurister, og det er med til at forstærke den udtømmning af udkantsområderne, som allerede er i gang, og som bl.a. betyder, at kommunerne går glip af de skatteindtægter, der er forbundet med højtuddannet arbejdskraft. Det går så vidt, at alle andre områder end København og Nordsjælland er mindre populære for djøf'erne end eksempelvis England, USA og Kina. Denne indstilling er senest blevet bekræftet ved den igangværende udflytning af statslige arbejdspladser til udkantsområder uden for sædvanlig pendlrafstand. Her er der kun få ansatte, som er flyttet med, og des færre jo højere stilling, de ansatte har.

Et fjerde problem er, at randområder mister uddannelsessteder. Skoler nedlægges og seminarer fusioneres for at opnå stordriftsfordele. Ligeledes har spareønsker på voksenuddannelsesområdet medført at egenbetalingen for pensionister og efterlønnere er blevet hævet fra nogle få hundrede kroner til op imod 10.000 kroner pr. VUC-kursus. Det har ifølge Lederforeningen for VUC betydet, at ca. 20 VUC-afdelinger, som primært er beliggende i randområderne, har måttet lukke, fordi holdene er blevet så små, at de ikke kan opretholdes. Tilsvarende vil mange gymnasier være lukningstruede pga. de skærpede adgangskrav, der er på vej her, og som erfaringsmæssigt rammer forholds- mæssigt hårdere i landets yderområder, fordi uddannelsesniveaue er ringere her end andre steder, og hvis gymnasier og VUC-centre lukker, mister man endnu flere unge mennesker.

Og denne udvikling er selvforstærkende: Lukningen af lokale offentlige institutioner fjerner – som et femte problem – grundlaget for de kollektive trafikordninger. Men beskæring af lokale – kollektive – trafikmidler holder omvendt også flere unge fra det lokale gymnasium. Dermed risikerer man, at der sker det samme med gymnasierne, som der for år tilbage gjorde med seminarierne. Da de lukkede, blev mange byer tømte for ressourcestærke borgere. Det er stadig sådan, at det i et lille samfund ikke mindst er skole og andre uddannelsesinstitutioner, der er omdrejnings-

punktet for mange aktiviteter, og som er med til at tiltrække blandt andet børnefamilier. Men i dag er det mange steder blevet sådan, at det er køreplanen for bus og tog, der afgør uddannelsespolitikken.

Et yderligere – sjette – problem er, at befolkningen i Udkantsdanmark har voksende helbredsmæssige udfordringer. Undersøgelser viser, at livsstilssygdomme vender den tunge ende nedad og det er værst i Udkantsdanmark. Der drikkes og ryges for meget ude på landet, mens der til gengæld spares på motion og gulerødder. Det er samtidig de steder, hvor der er flest indbyggere med lave indkomster og kort uddannelse. Lav uddannelse og indkomst hænger således tæt sammen med dårlige sundhedsforhold. Samtidig er Udkantsdanmark også ramt af lægemangel. I 2015 vil der mangle 300 praktiserende læger, og det går især ud over Nordjylland og dele af Sjælland. Problemet er til dels en følge af for ringe uddannelseskapalet, men dels og navnlig også af, at læger – lige så lidt som andre akademikere – finder det tillokkende at flytte ud til fjerne afkroge af landet.

Endelig skal også – som et syvende problem – nævnes, at koncentrationstendenser ikke blot gør gældende i forhold til den offentlige sektors myndigheder og institutioner, men også i den private sektor, hvor ikke mindst stadig større udsalgssteder for dagligvarer og forbrugsgoder af enhver art er med til at udtømme de mindre bycentre for butikker. Også denne udvikling sker imidlertid på baggrund af politiske beslutninger, således med den seneste planlovsreform, som åbner adgang til etablering af større indkøbscentre i omegnen af de store byområder. Hermed vil der for alvor blive trukket detailhandel ud af bycentrene til skade for det herværende handelsliv.

Udflytning af statslige arbejdspladser

Hvis Udkantsdanmark er problemet, hvordan skal det så løses? Det spørgsmål er det nærliggende at søge at finde svar på ved at se på nogle af de erfaringer, man har gjort sig andre steder, først og fremmest vores nordiske nabolande, Norge og Sverige.

I Norge har der været en lang tradition for at føre en aktiv regionalpolitik (Dybvad 2015:142). Her fremmes bosætning i yderområderne med vidtgående lovgivning om bl.a. lavere skat, nedskrivning af studiegæld, forhøjede børnebidrag og favorable lånebetingelser. Desuden er der i 2004 oprettet en særlig fond, Innovasjon Norge, som en efterkommer af Distriktenes Utbyggingsfond fra 1961 og Staten Nærings- og Distriktsudviklingsfond fra 1993. Fonden understøtter erhvervslivet med rådgivning og långivning. En evaluering af Innovasjon Norge i 2010 viser, at organisationen ”med stor sandsynlighed bidrager til økt verdiskaping i Norge”.

Herudover fører staten også selv en aktiv regionalpolitik med udflytning af egne arbejdspladser til yderområderne, senest med udflytning i 2003 af ca. 800 arbejdspladser fordelt på seks styrelser fra Oslo. En uvildig evaluering af denne udflytning, som blev foretaget i 2009, er dog ikke ubetinget positiv, snarere tværtimod:

- Den gennemsnitlige pris pr. arbejdsplads var knap 1 mio. Nkr., inklusive udgifter til bygninger, lønninger, pendlerordninger og rejseomkostninger.
- Mellem 75 og 90 procent af de ansatte flyttede ikke med, og derfor var det afgørende, at man kunne rekruttere de rigtige medarbejdere i de nye byer.
- Flytningerne medførte en midlertidig svækkelse af vigtige samfunksfunktioner.
- Udflytningerne gav kun små regionaløkonomiske virkninger, da statslige styrelser køber få varer og tjenester.
- Udflytningen gav heller ikke besparelser, flytningerne var dyre og rejseomkostningerne stigende.

Erfaringsgrundlaget i Sverige er væsentligt større, men til gengæld af lidt ældre dato. Den svenske Rigsdag traf i begyndelsen af 1970'erne beslutning om udflytning af knap halvtreds statslige institutioner med i alt ca. 10.000

ansatte fra Stockholmsområdet til 16 steder i landet. Udflytningen var for det første begrundet i et ønske om at dæmpe ekspansionen i Storstockholm og dermed være med til at afbalancere landets regionale udvikling. For det andet ønskede man at udvirke positive effekter for modtagestederne og de pågældende regioner som led i den samlede regionalpolitik. Realistiske alternativer til storbyerne vurderedes at være folkerige regioner, hvor der rimelig nemt kunne skabes grundlag for en veludbygget infrastruktur, et differentieret arbejdsmarked, uddannelsesmuligheder, kvalificeret service mv.

Ved valget af modtageområder lagde man bl.a. vægt på følgende forhold:

- at der skulle opbygges et begrænset antal regionale vækstcentre, som kunne egne sig til modtagelse af statslig virksomhed.
- at modtagestederne ikke kun kvantitativt, men også kvalitativt modtog et tilskud af arbejdskraft inden for ledelse, teknik og forskning, som kunne fremme udvikling af et mere differentieret arbejdsmarked.
- at modtagebyerne skulle have højere uddannelsesinstitutioner og ligge så langt fra Stockholms-området, at pendling ville være urealistisk.

Udflytningerne blev evalueret i 1989, dvs. 10-15 år efter, at de var blevet effektueret. Det kunne her konstateres, at udflytningsprocesserne havde haft en række omkostninger for de udflyttende institutioner. Først og fremmest havde de oplevet store personaleudskiftninger – i enkelte tilfælde op til 90 pct. af personalet – med et fald i såvel effektiviteten som det faglige niveau til følge. Efter en periode på 3-5 år syntes situationen imidlertid at have stabiliseret sig. Personaleomsætningen var faldet betydeligt, men det var fortsat vanskeligt at rekruttere kvalificerede chefer og specialister. De udflyttede institutioner fandt det endelig på trods af moderne kommunikationsmidler sværere at opretholde kontakter til Stockholm.

Udflytningsprogrammet havde heller ikke som tilsigtet medført en afdæmpning af ekspansionen i Stockholm-området. Udflytningen havde således ikke motiveret private virksomheder til at flytte ud. Derimod var der i en vis udstrækning opnået positive effekter for modtagestederne. Samspillet mellem uddannelsesinstitutioner og udflyttede institutioner havde på den ene side givet uddannelsesinstitutionerne mulighed for at udvikle uddannelser, der tiltrak studerende fra det øvrige land. På den anden side havde samspillet forbedret institutionernes muligheder for at spille aktivt med i det regionale udviklingsarbejde. Effekterne vurderedes dog samlet at være marginale i forhold til sammenlignelige steder.

Udflytning af arbejdspladser i Danmark

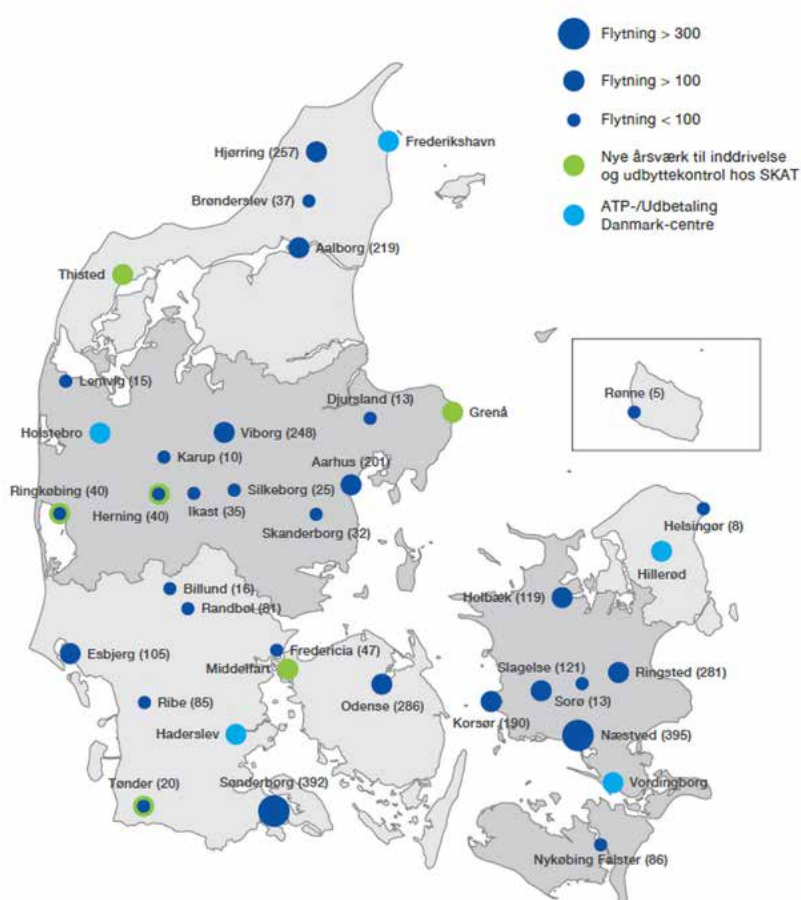
De nævnte erfaringer var kendt af Venstre-regeringen, da den efter regeringsovertagelsen i 2015 besluttede at iværksætte udflytningen af 3.900 statslige arbejdspladser. Af de to kort nedenfor fremgår, hvilke dele af landet udflytningen vil ske til, og hvilke statsinstitutioner der er omfattet af udflytningsplanerne. Moderniseringsstyrelsen havde på baggrund af dansk-norske erfaringer med lignende flytteprojekter regnet sig frem til, at omkostningerne hertil ville beløbe sig til knap 2 mia. kroner. Den officielle udmelding fra regeringen lød dog på et væsentligt lavere beløb, ca. 1 mia. kr. Ved fremlæggelsen af beslutningsforslaget ville regeringen endda kun love at holde de udflyttede institutioner skadesløse for knap halvdelen af flytteomkostningerne (400 mio. kr.), idet ministerierne selv måtte finansiere restbeløbet af deres budgetter.

De statslige omkostninger skulle under alle omstændigheder kunne opvejes af de forventede samfundsøkonomiske gevinster ved en udflytning. Disse fordele er dog vanskelige at dokumentere. Erfaringerne fra både Oslo og Stockholm viser, at effekterne er marginale. Det samme gør en stor britisk undersøgelse, som har vist, at flere statsligt ansatte i en kommune ikke skaber mere vækst end, hvad det giver, at de nye indbyggere skal have et sted at bo, købe kartofler og rødvin i supermarkedet og sende bilen på værksted. Nogen synergieffekt har man ikke kunnet

måle, og det umiddelbart højere forbrug bliver endda opvejet af højere priser som følge af større omsætning. Med til omkostningerne hører endvidere, at kvaliteten af de offentlige styrelses arbejde vil falde i en overgangsperiode, og at de mange opsigelser betyder, at kompetencer går tabt.

Det var heller ikke første gang, at statslige arbejdspladser i Danmark var blevet rykket til provinsen under en borgerlig regering. I 2007 blev en del af SKAT flyttet til Ringkøbing, og en efterfølgende evaluering, som blev gennemført af Syddansk Universitet for det daværende Velfærdsministerium viste, at det ikke var nemt at hive institutioner og medarbejdere op med rode og omplante dem til provinsen, og at "udkantsgevinsten" derfor ofte kan være svær at få øje på. Umiddelbart er der ganske vist nogle fordele, som er uafviselige. F.eks. falder omkostningsniveauet ved driften af de udflyttede institutioner. Huslejen for den statslige institution er således utvivlsomt lavere end i København. Og da der erfaringsmæssigt vil være mange af de erfarne medarbejdere, som fratræder deres stilling ved en udflytning, så skal der ansættes nyuddannede medarbejdere, hvis startløn er lige så lav som deres arbejds erfaring er kort.

Fig. 2. Udflytning af statslige arbejdspladser fra Hovedstadsområdet

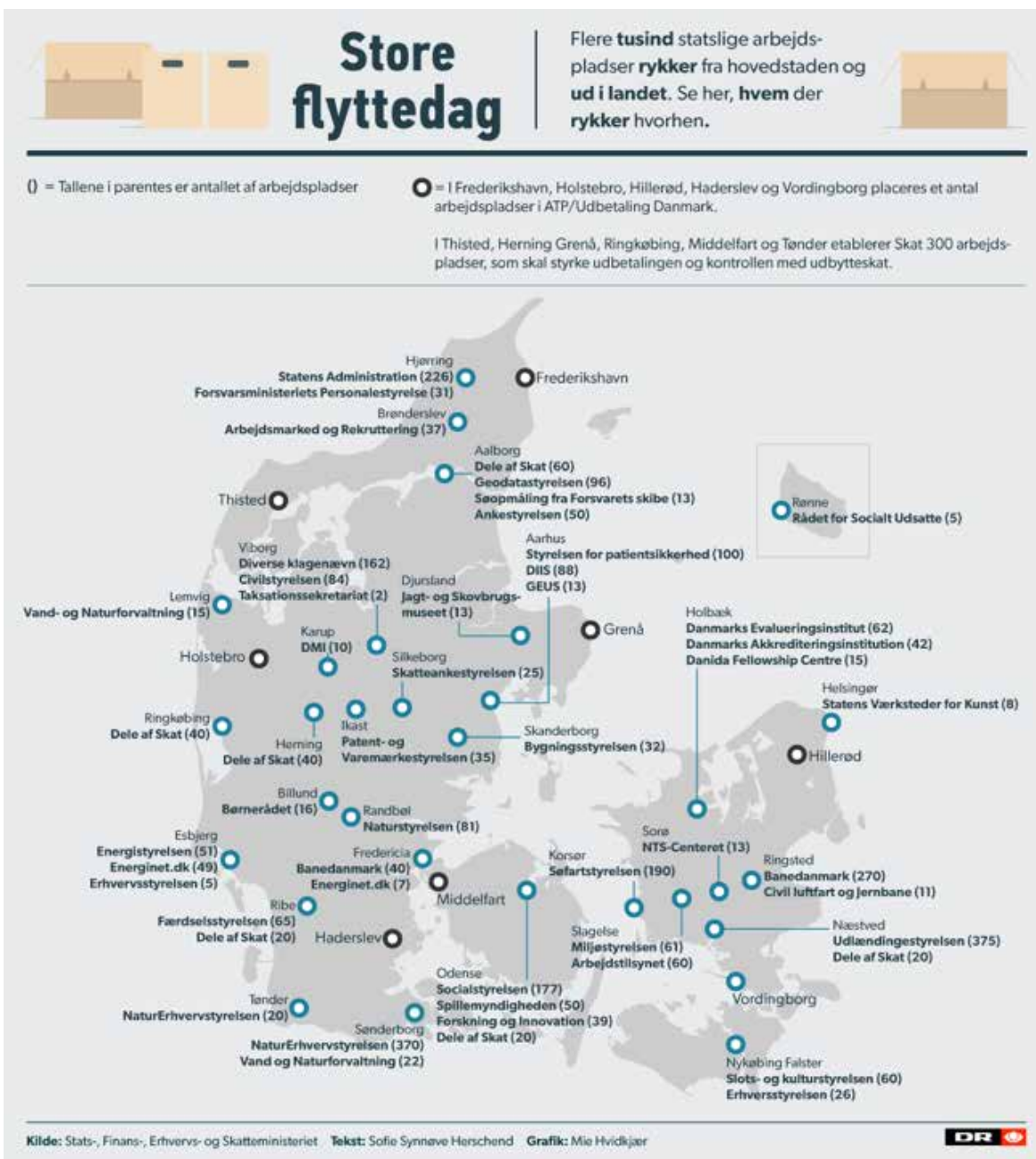
Det er alt sammen med til at sænke driftsomkostningerne på kort sigt. Men penge er heller ikke alt. Lige så lidt som en medarbejder blot er en generisk størrelse, som uden konsekvenser kan erstattes af en anden person. Arbejds erfaring og institutionel hukommelse spiller en betydelig rolle for kvaliteten af de ydelser, som offentlige institutioner leverer. Og som evalueringen fra SDU konkluderer, er det vigtigt at være opmærksom på, at nye statslige arbejdspladser ikke i sig selv skaber vækst i et område, selv om udflytningen genererer et vist antal nye arbejdspladser.

Heroverfor kan det anføres, at private virksomheder i vid udstrækning placerer deres aktiviteter i provinsen; og det er for så vidt også korrekt. Problemet er imidlertid, at parallellen ikke holder for et nærmere eftersyn. Når en virksomhed etablerer sig i provinsen, sker det ikke for at afhjælpe en udkantsproblematik, men fordi det er en fordel

for virksomheden, f.eks. pga. bedre geografisk beliggenhed, lavere skat, gode udbygningsmuligheder etc. Endvidere kan en privat virksomhed kompensere de rigtige medarbejdere (økonomisk) for at flytte med til provinsen – en mulighed som normalt ikke står åben for offentlige institutioner.

Konsekvensen er derfor antagelig, at kun en lille håndfuld af de berørte medarbejdere flytter med til provinsen. Uagtet dens mange kvaliteter, så er det et stort skridt at rykke til den anden ende af landet. At sige farvel til venner og familie, børnenes skole og deres venner, og til samleverens arbejde for at flytte til et job i provinsen er en høj pris at betale for at bevare sit arbejde. Man kan så glæde sig over udsigten til en billigere bolig end i København. Men de menneskelige omkostninger må man som offentligt ansat selv være indstillet på betale, hvis man skal følge regeringen. Man kan jo ikke lave en omelet uden at slå æg i stykker, som det hedder sig.

Fig. 3. Udflytning af statslige styrelser mv. fra hovedstadsområdet

Fra Udkantsdanmark til Udkantsverden

Udkantsdanmark opstod som en glidende og uafvendelig proces, som startede for 50-60 år siden. Før da blev man oftest født, voksede op, gik i grundskole, fik arbejde, blev gammel og døde i samme landsby. Man blev begravet et stenkast fra, hvor man var blevet døbt en menneskealder tidligere. Det var paradigmet i landsbrugssamfundet. Mennesker boede tæt på produktionsapparatet og uddannede sig til at løse den forhåndenværende opgave. I de følgende år satte urbaniseringen ind, og dermed kom også fremskridtet, som mangedoblede velstanden. Industrivirksomheder skød op i større byer, og trak arbejdskraft til. Behovet for uddannelse blev større, og uddannelsesinstitutioner blev etableret og udbygget i de større byer. De unge mennesker tog fra landsbyen og fik deres uddannelse, og de kom aldrig tilbage igen. De blev i storbyen, hvor de fandt de virksomheder, som efterspurgte deres kompetencer og tilbød spændende karrierer.

“Udligningsordning er de bortrejste velhavende sønner og døtre af landsbyen der sender penge hjem til sognet.”

Nu, 50 år efter, er urbaniseringen en realitet. Alt i alt en naturlig og irreversibel udvikling, og som en konsekvens heraf opstod Udkantsdanmark. Skulle man have foretaget et effektivt modtræk, så skulle strategien have været lagt tilbage i 1950'erne. Men i stedet for at tage udfordringen op, blev der indført en kommunal udligningsordning, så de bortrejste velhavende sønner og døtre af landsbyen sendte penge hjem til sognet. Det forhindrede social uro, men afdæmpede samtidig behovet for handling. Det blev en 'sovepude', som har sin parallel til de mange udlændinge, som arbejder i Danmark og sender penge hjem til deres familie i den landsby, de kommer fra.

Migrationen illustrerer også, at problemerne med afvandring fra lokalsamfundet i dag stikker dybere. Nu er vi ikke bare modtagere af arbejdskraft fra fremmede lande. Nu bidrager vi også selv til udflytning af arbejdspladser til andre lande. Det er det fænomen, som vi kender under betegnelsen globalisering, og som nu risikerer at hensætte Danmark i en position som del af en Udkantsverden på samme måde, som det er sket for de kommuner, der indgår i Udkantsdanmark. Historien kan med andre ord gentage sig, hvis man ikke ser sig for.

Globaliseringen betyder ikke kun, at fremstillingsjobs flytter til lavtlønslande, og at vi skal leve af de ”dyre” videnjobs. Parallelt sker der en ’global urbanisering’ af ”videnssamfundet”, hvor internationale virksomheder samler ledelse og udvikling i globale kraftcentre. Videnssamfundets kraftcentre har samme magnetiske kraft på de yngre generationer i dag og fremover, som de store danske byer havde under urbaniseringen. De dygtigste danskere tager til udlandet, tiltrukket af uddannelsesmuligheder, jobmæssige udfordringer, attraktiv belønning og gunstige skatteforhold. Børnenes opvækst og uddannelse foregår i kortere eller længere perioder i udlandet, og i løbet af en generation er der ingen barrierer – hverken sprogligt, fagligt eller kulturelt – for børnene, når de skal vælge, hvor de vil skabe rammen om deres liv.

Virksomhederne vil placere deres hovedkvarterer og forskningscentre der, hvor de kan tiltrække de bedste ledere og videnmedarbejdere – og der vil de bedste uddannelsesinstitutioner også udvikle sig. Fænomenet har allerede indenfor flere brancher skabt et eller flere globale kraftcentre, hvor den største værdiskabelse sker. For eksempel er Silicon Valley det globale center for halvledere og computere, med Stanford University som et uddannelsesmæssigt kraftcenter, mens Massachusetts er center for produktion af software, internet og medier, med MIT og Harvard

som uddannelsesmæssige kraftcentre. Også farma-/biotekindustrien oplever en tilsvarende koncentration, hvor virksomhedsopkøb forstærker udviklingen.

Et skrækeksempel er udenlandske medicinalvirksomheders opkøb af de store svenske virksomheder, hvorved forskning og andre hovedfunktioner er flyttet væk fra Sverige. Det er kun lidt, der er tilbage af den medicinalindustri, som svenskerne engang havde. I Danmark har vi været beskyttet i forhold til netop den udvikling, fordi mange store virksomheder er fonds- eller familieejede. Det er på sin vis heldigt, men det slører også billedet af de reelle markedskræfter. Det er ikke i sig selv et problem, at danskere tager til udlandet. Men nogle af dem skal helst også komme hjem igen. Ellers bliver slutresultatet, at de talentfulde danskere flytter væk, og bliver væk, mens resten sidder tilbage med et synkende velfærdssamfund. For der kommer ikke nogen 'global udligningsordning', som redder Danmark.

Konsekvensen er, at Danmark bliver en del af Udkantsverden. I det perspektiv er det formentlig ret underordnet, om vi får reddet Udkantsdanmark fra den værste skæbne. Trusselsbilledet er vist tydeligt nu og burde være svært at fortrænge. Det er positivt, for det er også betingelsen for, at vi får gjort noget ved det. Og det er formentlig heller ikke for sent endnu, selv om det er tæt på. Og lad os så få gjort det rigtige: Definere regionale kraftcentre med forskellige kompetencer inden for teknologi, medicinalvirksomhed, fødevarerudvikling, turisme etc., skabe mange nye højproduktive jobs, og understøtte de infrastrukturelle og velfærdsmæssige betingelser herfor. I stedet for den form for – nytteløs – symbolpolitik, som udflytning af statslige arbejdspladser er.

Afslutning

At flytte statslige arbejdspladser ud i provinsen svarer til at smøre tyndt ud over det hele. Effekten er ringe og overstiges med sikkerhed af de – direkte og indirekte – flytteomkostninger. Men frem for alt forspildes chancen for at foretage mere gennemtænkte, langsigtede initiativer til styrkelse af Udkantsdanmark. Hvis statslige virksomheder

“Danmark er næppe for alvor i fare for at brække over på midten.”

skal udflyttes – og det kan ikke afvises – må det være som led i en strategi for styrkelse af regionale kompetencer, således at der opbygges forskellige kraftcentre med særlige kompetencer rundt om i landet, og således at disse kraftcentre underbygges af relevante initiativer for udbygning af infrastruktur og velfærdsinstitutioner.

Set i det perspektiv er visionen med Udflytningsdanmark på ingen måde svaret på de problemer, der er forbundet med Udkantsdanmark – for slet ikke at tale om de problemer, der knytter sig til Danmarks stilling i en Udkantsverden, hvor kun hovedstadsområdet tæller som et vækstcenter, der kan gøre sig gældende i den globale konkurrence. Danmark er næppe for alvor i fare for at brække over på midten. Og vi har nok også gode forudsætninger for at sikre en balanceret udvikling af landet. Men det forudsætter givetvis en mere offensiv, dynamisk udvikling af de regionalpolitiske kompetencer i de forskellige dele af landet.

Det kræver andet og mere end udligning af udgiftsbehov, indkomstforskelle og arbejdspladser. Og det kræver noget helt andet end de kontraproduktive reformtiltag, som både denne og tidligere borgerlige regeringer har iværksat med yderligere politisk-administrativ centralisering og koncentration af offentlig såvel som privat virksomhed til følge. Det kræver et valg af fremtid for landets regioner og kommuner. Hvad vil man brandes på? hvad vil man leve af? – Det er helt enkelt de spørgsmål, der skal tages stilling til i en statsligt initieret og statsstøttet regionalpolitik.

Litteratur

- Andersen, H.T. (2015), Udflytning af statslige arbejdspladser – dårlig løsning, Byplan 67/3.30
- Boe, Erik (1971), Distrikternes Utbyggingsfond, Universitetsforlaget.
- Christoffersen H (2003), Det danske bymønster og landdistrikterne, AKF.
- Danmark på Vippen (2015), Et Danmark i balance er et rigere Danmark.
- Dybvad, Kaare (2015), Udkantsmyten. Hvordan centraliseringen af Danmark ødelægger vores økonomi og sociale sammenhængskraft, People's Press.
- Hess M (2004), 'Spatial' relationships? Towards a reconceptualization of embeddedness. *Progress in Human Geography* 28(2): 165-186.
- Johansen, P.H. og Nielsen, N.C. (2008), Landdistrikters regionale afhængighed. Upubliceret rapport til Velfærdsministeriet.
- Jensen, P.S. (2009), En analyse af ledighedsudviklingen i udkantskommunerne. IFUL report 14/2009.
- Johansen, P. and Nielsen, N.C. (2010), Clues for Rural Sociology – Suggestion for Community Land Use perspectives as criteria for rural, *Sociologia Ruralis*, Oct 2009.
- Kaarsen, N. og Madsen, E. (2015), Fordeling af statslige arbejdspladser – analyse, Kraka 9 pp.
- Kjeldsen C (2004), Modernitet, tid, rum og økologiske fødevarenetværk. Ph.D. afhandling, Institut for Politik, Økonomi og Forvaltning, Aalborg Universitet.
- McCann P (2008), *Urban and Regional Economics*. Oxford: Oxford University Press.
- Møller J. 2010.. In: Møller J, Lind Haase Svendsen G, editors. Den blomstrende landsby – Ressourcer og udfordringer, Selskabet for Landdistrikts- og Regionalstudier, Årsrapport 2009. SDU pp 39-66.
- OECD (2006), *The New Rural Paradigm: Policies and Governance*.
- Slumstrup, F. og Mortensen, V (2015), Oprør fra udkanten. Mulighederens land 2.0, Ho-vedland.
- Søgaard V (2007), Definition af et landdistrikt.
- Wirth L (1938), 'Urbanism as a Way of Life'. *The American Journal of Sociology* Vol. XLIV (1) pp 1-24.

Betænkninger

- Boligministeriet (1988): Centraladministrationens lokaliseringsproblemer.
- Erhvervs- og Boligstyrelsen (2002): Udflytning af statslige arbejdspladser – analyse.
- Finansministeriet (2015): Bedre balance - statslige arbejdspladser tættere på borgere og virksomheder, regeringen.
- Indenrigs- og Sundhedsministeriet og Ministeriet for Fødevarer, Landbrug og Fiskeri (2007). Landdistrikts-redegørelse 2007.
- Miljøministeriet (2006) Landsplanredegørelse 2006. Det nye Danmarkskort - planlægning under nye vilkår.
- Statsministeriet (1989): Redegørelse vedr. udflytning af statslige institutioner fra hoved-stadsområdet.
- Statsministeriet (1964): Udflytningsudvalgets – 1. betænkning (nr. 350).

Carsten Henriksen

Professor, dr. jur. Center for Offentlig Regulering og Administration, Det Juridiske Fakultet, København Universitet.

Af Kaare Dyvad

Landsbyen er død. Leve den lille by på landet!

Landsbyen er død. Det vidste vi allerede det øjeblik den første grå Massey Ferguson traktor landede i Københavns Frihavn efter krigen. I de kommende årtier tøffede den lille arbejdssomme maskine rundt i landskabet og gjorde flere hundredetusinde arbejdsheste overflødige. Hestene blev slagtet og kom aldrig igen som arbejdsredskab i dansk landbrug. Men det som efterlod den største forandring var, at man samtidig overflødiggjorde mere end 60.000 karle, der var ansat på de danske gårde. Og i takt med at de flyttede ind til de kommunebyer, der opstod ved kommunalreformen i 1970, blev det også sværere for de mindste lokale butikker at overleve. Og så flyttede endnu flere væk.

Jeg skriver det ikke fordi jeg tror på den allestedsnærværende forestilling om en global urbanisering, som vi ikke kan gøre noget ved. Tværtimod tror jeg, at vores beslutninger som samfund har en meget stor betydning for, hvor folk flytter hen. Når karlene i 1970'erne flyttede ind til kommunebyerne i stedet for at flytte til hovedstaden eller andre store byer, så var det jo blandt andet fordi vi som samfund havde besluttet os for at investere i den type byer. I årtiet fra 1970 til 1980 blev andelen af danskere der boede i den type byer fordoblet. Befolkningen følger samfundets investering, kan man sige.

Når jeg alligevel starter med at erklære landsbyen for død, så er det fordi den klassiske landsby, som vi fx kender den fra Jens Smærup Sørensens "Mærkedage", er død. Der er meget få byer med 200 indbyggere som i dag har dagligvarebutikker, skoler eller foreninger, der kun dækker selve byen. Det er der intet nyt i.

Men hvis vi begynder at blande den traditionelle landsby sammen med de byer på landet vi har i dag, så risikerer vi at miste balancen og blive nostalgiske. Jeg er selv tit nostalgisk, og det har også sine charme, men i en fremtidsudgivelse må vi gardere os imod det. Derfor vil jeg hellere spørge, hvordan vi skal bruge byen på landet. Den by, som måske er en stationsby, måske er en by med 500 eller 1.000 indbyggere, som har eller har haft en række større virksomheder inden for produktionen, måske er det en pendlerby midt på Sjælland eller i Østjylland. Mange af de byer har nogle fantastiske muligheder, men for mange af dem, er der desværre også mere dystre perspektiver.

Lad os starte med de rigtig gode historier, som mange af jer læsere nok allerede kender. Det kunne være Klitmøller i Thy, hvor man har særlig gode vilkår for at surfe, og man derfor tiltrækker mange unge tilflyttere med eventyrlyst.

Eller Svaneke på Bornholm, hvor der er et stærkt miljø omkring kunsthåndværk og iværksætteri, kombineret med et flot og historisk bymiljø. Eller man kunne tage fat i Egebjerg i Odsherred, hvor man driver udviklingen frem med bæredygtige bofællesskaber og lokalt engagement, og på den måde får folk til at flytte til området. Andre eksempler kunne være Horslunde på Falster, Marstal på Ærø eller Fjaltring i Nordvestjylland. Det er mindre byer, hvor man har formået at skabe en uventet positiv udvikling i en kombination af gode, lokale forudsætninger og lokale ildsjæle, der gør en stor indsats for at få tingene til at hænge sammen. Det er fantastisk berigende at opleve, og de fortjener stor ros for deres indsats.

Men samtidig må vi også gøre os klart, at vi ikke redder vores byer på landet ved bare at henvise til de gode eksempler, som vi har rundt om i landet. Først og fremmest fordi mange af de forudsætninger man har de steder, ikke kan genskabes. Man kan ikke som by beslutte sig for at ville skabe bedre surf-vilkår, flottere landskab eller bygge en historisk bymidte. Men også fordi den tilgang samtidig er en måde at fraskrive sig et samfundsmæssigt ansvar for udviklingen i hele landet. Kunne man forestille sig, at vi drev en uddannelsespolitik, hvor vi i folkeskolen sagde til de bogligt svage elever, at de jo bare kan kigge på de mere ressourcestærke, og så efterligne dem? Ville vi kunne drive et sundhedsvæsen, hvor kronisk syge fik et inspirationshæfte med folk, der dyrker eliteidræt? Nej, vel? Det er fordi vi grundlæggende tror på, at elever med dårligere forudsætninger skal hjælpes frem, og fordi vi mener man skal behandles for sine sygdomme, lige meget om man ikke er blandt dem, der har den sundeste livsstil.

“Det er et fælles ansvar, at vi skaber mulighederne for, at byerne på landet kan udvikle sig”

På samme måde er det et fælles ansvar, at vi skaber mulighederne for, at byerne på landet kan udvikle sig på en måde, hvor alle har rimelige vilkår for at udvikle deres by, de steder, hvor der er lokale kræfter, der vil det. Og det oplever jeg i øvrigt, at der er langt de fleste steder, uanset hvor i landet man befinder sig.

Derfor skal vi som samfund stille de overordnede vilkår til rådighed for den enkelte by på landet og dens beboere. I det følgende vil jeg skitsere nogle af de tendenser i de kommende år, der kommer til at være af afgørende betydning for de mindre byer, og komme med bud på politiske initiativer, der kan forbedre deres muligheder for at gribe udviklingen og skabe bedre vilkår for sine beboere.

Førerløse biler

Udviklingen inden for førerløse biler går stærkt, og inden for en overskuelig årrække vil det være muligt at kunne køre bil mens man foretager sig noget helt andet. Man vil kunne arbejde eller læse eller bare slappe af og kigge ud i landskabet. Jeg tror det kommer til at forandre vores pendlingsmønstre og vores bosætning grundlæggende. Hvis man i dag spørger folk der bor i de store byer, hvor de helst vil bo, svarer mange af dem, at de gerne vil bo på landet, men at det ikke kan lade sig gøre på grund af arbejde eller studie.

Men hvis man får billige, førerløse biler, vil vi kunne køre fra Langeland til Odense eller fra Hirtshals til Aalborg hver eneste dag, uden at det føles som en belastning på samme måde som nu. Man vil kunne bo i Odsherreds flotte landskab og pendle ind til hovedstaden ved bare at sætte sig ind i bilen på sin bopæl. For mange erhvervsgrupper vil man kunne starte dagens arbejde med læsning eller ved at svare på mails. Det er selvfølgelig langt fra alle der arbejder på den måde, men for de fleste erhvervsgrupper vil det gøre pendlingen nemmere og dermed vil man pendle over større længder. Der vil praktisk talt være få steder i landet, hvor man ikke kan pendle til en af de fire største byer. Og det vil give et fornyet fokus på kvaliteten, der hvor man bor, og det tror jeg de mindre byer vil få fordel af.

Slut med butiksdød

Et af de mest brugte ord i 1990'erne var "butiksdød". Mange af de små købmænd og brugser på landet lukkede, ligesom mange små slagtere, bagere og specialbutikker ikke kunne klare konkurrencen. Der er stadig mange butikker der lukker, men udviklingen mod de helt store hypermarkeder, som fx Bilka, er stoppet. Man har fundet ud af, at den mest effektive butiksform ikke er de største butikker, men nærmere de mindre discountbutikker.

Når jeg kommer rundt i landet, kan jeg allerede i dag se, hvordan der kommer flere og flere discountbutikker i de mindre byer. Byer med mellem 500 og 1000 indbyggere kan have en Rema 1000 eller en Fakta butik, som afløser for den gamle købmand eller brugs. Der er selvfølgelig nogle ting man ikke kan, og jeg siger ikke, at det alle steder er lige så godt som det der var før. Men det er en butik, der også på lang sigt kan blive liggende, og hvor man kan udvikle lokale tilbud i supplement til det standardudbud butikker har.

Der er heldigvis stadig mange, der holder fast i de butikker de altid har haft, men jeg synes det er et fremskridt at vi kan se, at butikkerne i de mindre byer ikke bare bliver ved med at lukke. For butikker er en forudsætning for bosætning.

De nye kunstnerkolonier

Da jeg voksede op i 1980'erne og 1990'erne var det utænkeligt for mange, at man som børnefamilie kunne bo i København. Dengang var det også normalt, at store initiativer blev taget uden for København. Enten i forstæderne eller i Århus, der dengang var førende kulturelt. Hovedstaden lå underdrejet, og der var intet der tydede på, at den ville komme tilbage. Men nogle grupper søgte alligevel til København. Mange kunstnere og intellektuelle valgte at bosætte sig i bydele som Christianshavn eller Vesterbro og skabte grundlaget for liv i en by, der var tæt på konkurs. Ser vi på nutidens byer på landet, er det nærmest spejlvendt. I dag er det i høj grad i København man finder det

“Kunstnere og fritænkere flytter ud af hovedstaden og finder sig et nyt liv i mere landlige omgivelser”

småborgerlige liv. Ligusterfascisterne er blevet altanfascister, og mange har lige så svært ved at forestille sig et liv på Stevns eller Mors, som mine forældres generation havde ved at forestille sig et liv i København. Men måske netop derfor ser vi, at flere og flere kunstnere og fritænkere flytter ud af hovedstaden og finder sig et nyt liv i mere landlige omgivelser. Jeg tror den tendens vil blive styrket og vil betyde nyt liv til mange lokalsamfund.

Bedre vilkår for børn

Der er ikke mange der ved det, men der, hvor færrest unge mennesker får en uddannelse, er centralt i København. Københavns og Frederiksberg kommuner er nummer 97 og 92 ud af 98 kommuner, når det kommer til at sikre, at deres unge får en ungdomsuddannelse. Selvom man har ressourcestærke borgere og det er deres børn, der går i skolerne, lykkes man meget dårligt med den vigtige opgave. Modsat er det bl.a. kommunerne i det vestlige Jylland, der klarer sig rigtig godt. Sammenligner man det rige Frederiksberg med det almindelige Lemvig, er der på Frederiksberg dobbelt så mange unge, der ikke får en ungdomsuddannelse.

Jeg tror det skyldes det lokale fællesskab, som er en indgroet del af livet i de mindre samfund, og jeg tror den går igen i mange andre facetter af livet. Det forpligtende fællesskab med andre mennesker giver et bedre udgangspunkt end det anonyme storbyliv. Det tror jeg flere vil lægge mærke til, og vil opsøge mindre samfund for at give deres børn det bedste udgangspunkt.

Social eksport

I den mere dystre ende er det uomgængeligt, at vi ser en tendens til, at kommuner i de store byer skubber deres socialt belastede borgere ud på landet. Det sker ved at de beder dem om at flytte, fx hvis de er på kontanthjælp eller førtidspension, og endestationen er desværre ofte kommuner som Lolland eller Morsø. Det er en rigtig ærgerlig tendens, som kun bliver stærkere i takt med at man skærer på de sociale ydelser, som regeringen eksempelvis har gjort det med kontanthjælpsloftet.

“Man kan aldrig få et godt lokalt samfund, hvis en tredjedel af husene af ejet af Låsby-Svendsen”

Mens man i løbet af 1980'erne og 1990'erne brugte omkring 80 milliarder på at gennemføre byfornyelse i de større byer, har man aldrig skabt den samme oprydning i de mindre samfund. Der står gamle landarbejderhuse og husmandssteder, som minder os om ellers glemte tider: De driver af fugt og er dårligt isoleret, de lugter jordslået og af rottelort. Hvis de små byer skal have en opblomstring er det afgørende, at vi får revet de nedslidte huse ned, på samme måde som vi fornyede de gamle boliger i byerne. Man kan aldrig få et godt lokalt samfund, hvis en tredjedel af husene af ejet af Låsby-Svendsen, og det er en samfundsopgave at få jævnet dem.

Fremtiden er lys

Overordnet set er der grund til optimisme, hvis man ser på de mindre byers muligheder. Flere og flere ønsker sig at bo på landet, og med den teknologiske udvikling, bliver det også muligt for flere. Men det er afgørende, at os der ønsker en balanceret udvikling, også siger det videre. Ikke bare naturen, men også mulighederne for familier, de stærke fællesskaber og foreningslivet, som så mange efterspørger.

Dernæst skal vi droppe forestillingen om den gamle landsby og i stedet forestille os den lille by på landet, som et godt sted at bo. Det er det, denne publikation også gerne skulle kunne bidrage til. Og vi skal turde sige fra over for dem der påstår, at man ikke kan gøre noget ved udviklingen. For lige som så mange gange før, er det dem, der tør ændre udviklingen, som også gør det.

Kaare Dybvad

Medlem af Folketinget for Socialdemokratiet, forfatter til bogen 'Udkantsmyten'

Fremtidens resiliente landsbyer

Vi lever i en tid, hvor verdens befolkning søger mod byerne. Samtidig har bæredygtighed, fællesskaber og social sammenhængskraft fået meget trange vilkår. Har fremtidens landsbyer potentialet til at blive de mikrosamfund, som kan skabe nye resiliente livsformer: inkluderende og bæredygtige? I denne artikel anvendes begrebet “resiliens” som et perspektiv og analytisk ressource til at beskrive de bevægelser og kvaliteter, som kan sætte gang i denne udvikling.

Mange har i dag nok den forestilling, at livet i landsbyerne er som ”Bonderøven” på DR. Et tilbagetrukket, uproblematisk og fredfyldt liv uden larm og stress fra storbyen. Det er god underholdning, men i praksis er det liv ikke muligt for mange mennesker, og det får os samtidig til at tro, at løsningen på landsbyernes aktuelle kriser ligger tilbage i forhistoriske livsformer og teknologi.

Men hvad nu hvis det var anderledes? Kunne man forestille sig, at fremtidens landsbyer var de nye højteknologiske, selvforsynende og bæredygtige mikrosamfund, hvor inkluderende fællesskaber karakteriserede livsformen? Det er blot et spørgsmål om at udfordre vores grundantagelser. Tiden er derfor inde til at udvikle nogle nye visioner og eksempler på hvordan vi kan gentænke livet i landsbyerne. Det kræver både iverigdom, lederskab og aktivisme, så vi får skabt konkrete eksempler på, at det kan lade sig gøre.

Landsbyerne er i dag meget sårbare overfor manglende adgang til et arbejdsmarked og velfærdsydelser. Uddannelses- og kulturtilbud ligger i større omfang i de større byområder, og adgang til teknologi og infrastruktur følger urbaniseringen, hvilket også påvirker adgang til ressourcer som fødevarer og andre vigtige forsyninger. Det er den største forhindring for landsbyernes udvikling.

Det blomstrer for tiden med nye øko-samfund og eksempler på, at det er muligt at leve et selvforsynende liv på landet. Men livet som pioner er ensomt og vanskeligt, og hvis det skal være økonomisk bæredygtigt kræver det også, at der er infrastruktur og adgang til arbejdspladser.

Kan vi gøre dem mere resiliente og bæredygtige, så afhængighederne og sårbarheden reduceres og deres evne til selvforsyning øges?

Resiliens kan benyttes som en måde at anskue hvorledes organisationer transformerer sig i takt med forandringer og forstyrrelser i omverden. Der sættes fokus på kvaliteter og sårbarheder, og begrebet anvendes oftere og oftere som en ramme til at arbejde med bestemte kvaliteter ved enten organisationer, systemer eller byer. På samme måde som begrebet bæredygtighed fik os til at sætte fokus på miljøet og dernæst på holdbarheden af vores planet, økonomi og fællesskaber, så supplerer begrebet resiliens med opbygning af kvaliteter som refleksivitet, læring, inklusion, tværfaglighed samt redundans, her og nu. De to begreber går derfor godt i spænd, når man arbejder med

“Resiliens kan benyttes som en måde at anskue hvorledes organisationer transformerer sig i takt med forandringer og forstyrrelser i omverden.”

tidslig og global forståelse i en igangværende omstilling/udvikling/silo-nedbrydning . Resiliens tager udgangspunkt i samfundets udsatte grupper og handler om at nytænke udfordringer og forberede sig på en usikker fremtid, med positive forhåbninger. Begrebet kan derfor karakterisere de læringsprocesser et lokalsamfund gennemgår både i omstillingen til nye betingelser, men også som en evolutionær, dynamisk og transformativ kvalitet. Resiliens er en social-økologisk og systemisk tilgang, der tilbyder en måde diskutere udviklingen af fremtidens landsbyer på, som jeg vil bringe ind i det følgende.

Fra et resiliensperspektiv vil fremtidens landsbyer kunne udvikle sig gennem følgende

Positive fremtidsbilleder: Vi skal først og fremmest skabe nogle nye billeder/narrativer af landsbysamfundene. De mange billeder i medierne af nedslidte bygninger, ensomme og udsatte samfundsgrupper tjener ikke til at mobilisere et engagement. Vi skal også passe på med at romantisere landsbyerne ud fra historiske forudsætninger. Det kræver nye fortællinger, visioner som sætter fokus på fremtidens landsbyer som innovative, bæredygtige og inkluderende. Samtidig skal vi have de eksempler frem hvor det er lykkedes, og få dokumenteret deres læring til gavn for andre. Vi skal kunne tro på, at det kan lade sig gøre.

Lokal identitet og social sammenhængskraft

Landsbyerne befolkes i dag af mange udsatte og ensomme borgere, som vil have fokus på at de bliver en del af de nye livsformer. Derfor skal vi arbejde på at udvikle inkluderende fællesskaber og se diversitet som en styrke. Det handler om fortællinger, de lokale kvaliteter og om organiseringen af fællesskaber til at involvere i særlig grad lokalsamfundets udsatte. Det kan blive en drivkraft for resiliente fællesskaber. Hvordan kan vi med udgangspunkt i ældre borgeres behov styrke den lokale identitet gennem deres fortællinger og samtidig skabe fællesskaber på tværs af generationer? Hvordan kan et flygtningecenter være drivkraft for et lokalsamfunds udvikling?

Ressourcefællesskaber

En central del af et velfungerende lokalsamfund er ressourcefællesskabet. Det handler både om en bedre udnyttelse af lokale ressourcer, men også en forvaltning af det lokale øko-system. Hvordan bliver en families affald til en anden families ressourcer? Derudover vil der blive behov for at etablere andre logistiksystemer til transport og distribution af ressourcer. Men måske droner og selvkørende transport om nogle år skaber helt nye muligheder?

Et velfungerende lokalsamfund baseret på social sammenhængskraft vil kunne organisere sig til fælles indkøb og deleordninger, som samtidig vil muliggøre et andet arbejdsliv, der til sidst giver overskud til at varetage selvforsyningen. Fremtidens landsbyer vil ikke kunne tiltrække investeringer til nyt byggeri samme grad som de urbaniserede

områder. Derfor skal vi tænke i genanvendelse og skabe kapacitet til liv, boliger samt arbejdspladser ved at omdanne bygninger og materialer til nye funktioner. Det handler om at identificere de unikke kvaliteter ved de eksisterende steder og at vi tænker ressourcer på nye måder. Kan de gamle fabrikker blive til nye forsamlingshuse?

Læring og innovation

Hvordan skal vi danne selvforsynende lokalsamfund, som kan omdanne ressourcer til energi, bruge teknologi til fornyelse og skabe lærende samværsformer? Hvordan udbredes kompetencer og hvordan deler vi den viden lokalt? Fremtiden landsbysamfund skal understøtte en samarbejdsvilje og miljø med fokus på gensidig læring for at øge den lokale innovationskraft. Udviklingen sker gennem mennesker. En måde kan være gennem mentor-ordninger og arbejdsfællesskaber på tværs af generationer. Det er vigtigt at skabe foreninger som grundlag for en demokratisk ledelse af samarbejdet.

Digitalisering muliggør også en platform for deleøkonomi og nem vej til at dele viden, ressourcer og værktøjer, og der ligger et stort potentiale i at omfavne teknologien. Måske kan digitaliseringen, robot-teknologi og nye energisystemer være en del af løsningen til at åbne op for nye muligheder ift. både forsyninger, velfærd, uddannelse og arbejdspladser i landsbyer.

Lokalt beredskab

Landsbyer er i stigende grad mere sårbare overfor klimaforandringer pga. manglende offentlige investeringer i ny infrastruktur til at modstå oversvømmelser. Samtidig vil fremtidens landsbysamfund i mange tilfælde ligge langt fra det centraliseret sundhedsvæsen og beredskab. Begge koncentrerer sig mere og mere i de større byer, og landsbysamfundene får længere til akut beredskab i tilfælde af brand, oversvømmelser og sygdom. For at skabe tryghed og sikkerhed vil borgergrupper og et lokalt beredskab kunne gøre en stor forskel. Det handler blot om at identificere de lokale ressourcer og koordinere dem. Det er i dag muligt at få støtte til opbygningen af lokalt frivilligt beredskab med fokus på førstehjælp, brand- og stormsikring, samt viden om hvordan boliger kan sikres mod oversvømmelse.

Men hvordan finansierer vi udviklingen af fremtidens landsbysamfund? Og hvor kommer arbejdspladserne og ressourcerne fra? For det første vil landsbysamfundene muliggøre en anden livsstil, hvor ressourcefællesskaber og deleøkonomier gør, at man leve på andre indtægtsvilkår. Dernæst vil fokus på innovation kunne tiltrække en del investeringer og tilskud. Sidst men ikke mindst handler det om at vende sårbarheder til muligheder. Hvordan kan samfundsudfordringer bliver til drivkraften for nye integreret arbejds- og livsformer? Den største mulighed ligger måske netop i at fremtidens landsbysamfund kan tilbyde noget, der er helt unikke for landsbyer, og som er umulige i storbyer. Her har landsbyerne muligheden for at blive nøglen til et nyt energi- og fødevarer system.

“Urbaniseringen kan derfor være den perfekte anledning til at gentænke landsbyerne og deres rolle i samfundet som helhed.”

Byerne og landsbyerne har historisk formet hinanden, da de både er hinandens dynamiske modsætninger og forudsætninger. Uanset hvordan fremtidens landsbysamfund kommer til at udvikle sig vil det derfor ske i relation til udviklingen i de større byområder. Urbaniseringen kan derfor være den perfekte anledning til at gentænke landsbyerne og deres rolle i samfundet som helhed. Urbanisering har længe været kendt som et globalt fænomen, og den massive bevægelse mod bosætning i byerne har betydet, at landsbyer og lokalsamfund i dag er under pres og forandring.

Fremtidens landsbyer er kommet i en vanskelig konkurrence med urbaniseringen, og bevægelsen vil uden tvivl sætte sit præg på livet i landsbyerne i de kommende år. I Danmark er urbaniseringen ikke så massiv som i resten af verden, set ift. hastighed og fysisk vækst, men bevægelsen er i gang, især omkring Aarhus og København. Forestillingen om urbaniseringen er drevet af en traditionel forståelse af økonomisk vækst, som er baseret på kvantitative mål i form af tilflytning og boligpriser og ikke på kvalitative mål, der muligvis er endnu vigtigere, såsom "det gode liv" social kohæsion, psykisk velvære vs. ensomhed/depression/stress. En undersøgelse fra Eurostat viser bl.a. at folk er mere lykkelige i landområder end i byområder. Det er jo tankevækkende. Her kan landsbyerne skabe en modvægt og være det sted, hvor fællesskaber, og individer i disse, trives og hvor vi for alvor får gang i den bæredygtige omstilling. Men hvordan gør vi fremtidens landsbyer resiliente overfor urbaniseringen? Det kræver en helhedsorienteret transformation, hvor en række sociale bevægelser må i gang for at skabe de inspirerende og ledende eksempler på, at livet i landsbyer er muligt på nye måder.

Her vil man så typisk slutte af med at skrive noget om, at det kræver politisk vision, vilje og langsigtet investeringer. Men der er der ingen, der tror på i dag. I stedet handler det om de valg du og jeg træffer. Har vi modet til at tage chancen? Tør vi lade være?

Jonas Kroustrup

Chief Resilience Officer Vejle Kommune og 100 Resilient Cities.

Udvikling i hele landet

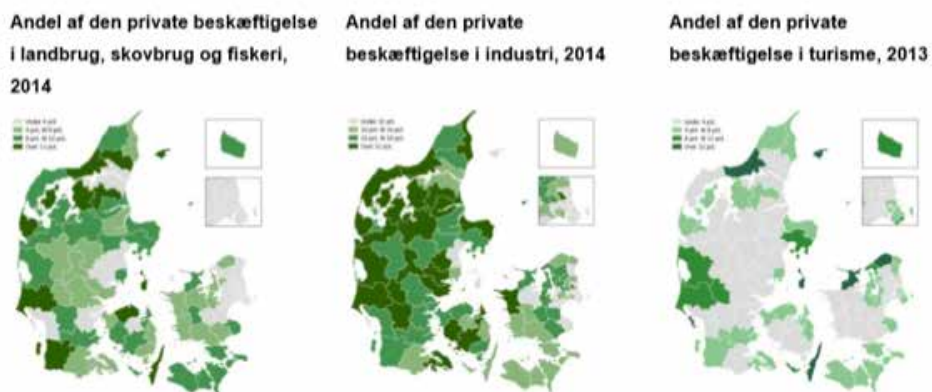
Udvikling i hele landet er en vigtig forudsætning for at kunne bevare et sammenhængende samfund og udvikle vores velfærdssamfund!

Hvorfor udvikling i hele landet?

En del mennesker – oftest fra de største byer – spørger af og til hvorfor vi skal satse på udvikling i hele landet? ”Hvorfor skal vi holde liv i yderområderne og Udkantsdanmark som man jo kan se (red.: i medierne) er ved at falde fra hinanden”? Tankevækkende at man i et lille land som Danmark har behov for at diskutere det. Men det er et emne som de seneste par årtier har været diskuteret stadig mere. Der er dog flere gode grunde til at vi skal satse på udvikling og muligheder i hele landet, fremfor kun at satse på de store byer.

Økonomisk er de store eksporterende erhverv og virksomheder i stor stil belliggende i landdistrikterne, i land- og yderkommunerne. Fødevarerhvervet og fødevarerklngen tjener penge hjem til Danmark som er afgørende for vores økonomi og for vores velfærdssamfund. Størstedelen af produktionsvirksomhederne ligger udenfor de største byer, og endelig er der erhverv/brancher med store uudnyttede potentialer, som fx turisme og oplevelsesøkonomi. Det er alle erhverv som generer mange arbejdspladser men som også kræver at der er gode bosætningsmuligheder og et bredt arbejdsmarked, samt en god offentlig service og et privat erhvervsliv med serviceerhverv som understøtter et lokalsamfund.

Figur 4. Erhvervssammensætningen på tværs af landet, 2013 og 2014

Anm.: Landbrug, skovbrug og fiskeri samt industri er opgjort som antal beskæftigede (antal hoveder) i forhold til den samlede private beskæftigelse i kommunen ultimo november. For turisme er beskæftigelsen opgjort som antal årsværk.

Kilde: Danmarks Statistik (kort 1+2) og Center for Regional og Turismeforskning (kort 3).

Blandt andet derfor skal man politisk satse på udvikling i hele landet. Udsulter man derimod områderne vil det nedbryde samfundsstrukturerne og erhvervslivet vil opleve samme negative udvikling. Samfundsmæssig er der desuden tegn på at de sociale udfordringer i land- og yderkommunerne generelt er mindre end i de største byer og/eller håndteres bedre i land- og yderkommunerne. Der er altså rigtig mange gode grunde til at man politisk (landsplan, regionalt og kommunalt) skal satse på udvikling og vækst i erhverv og bosætning i hele landet.

I Landdistrikternes Fællesråd har vi i en årrække arbejdet på at påvirke politikerne og italesætte vigtigheden af udvikling i hele landet med nødvendige politiske beslutninger for at skabe et land i balance. Den politiske platform for debatten blev skabt med etableringen af et stående udvalg i Folketinget, Udvalget for Landdistrikter og Øer som blev etableret forud for valget i 2011. Det blev etableret efter at Landdistrikternes Fællesråd havde påvirket beslutningstagerne via en målrettet indsats. Derefter fik alle partier en landdistriktsordfører og de arbejdede med regionalpolitiske og landdistriktpolitiske tiltag. Ministeriet for By, Bolig og Landdistrikter fik hovedansvaret for landdistrikterne, en opgave som nu ligger hos Erhvervs- & Vækstministeriet. Den nye regering har taget en række initiativer som er beskrevet senere i artiklen.

Urbanisering - ruralisering

Kulturelt, historisk og politisk har der gennem tiden været signaleret at der selvfølgelig bor mennesker og er liv i hele landet – også på vores små øer – og at der dermed skal være muligheder for at bo, leve og drive erhverv i hele landet. De seneste årtier har vi set en tendens til urbanisering – flytning fra land til by. Enkelte år har den været blandt de største i EU jævnfør EUROSTAT opgørelser.

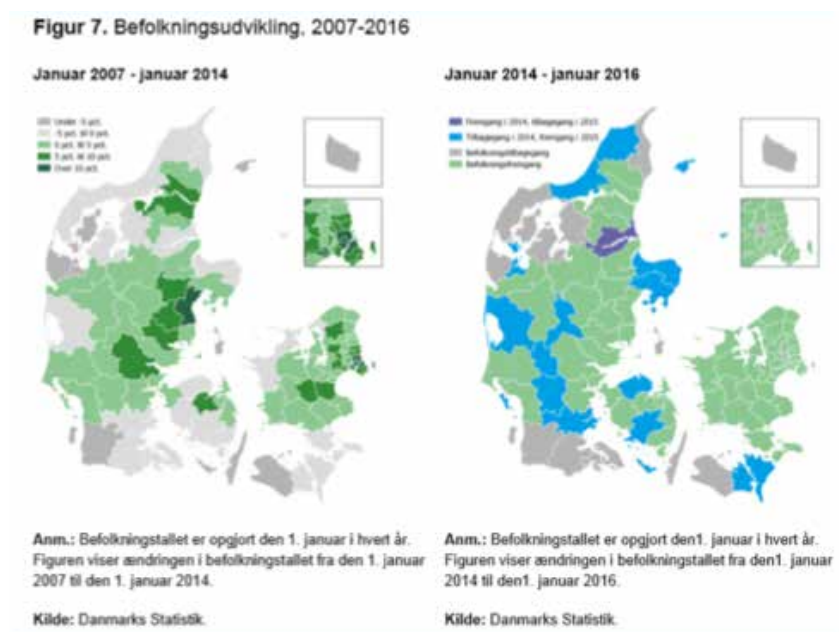
Der er i udgangspunkt ikke noget galt i en befolkningsudvikling der ændrer sig lidt over tid. Befolkningstallet skal heller ikke bruges til en ”krig” mellem land og by, for land og by er hinandens forudsætninger, men politiske beslutninger der kan påvirke udviklingen skal ikke altid tilgodese de største byer.

Der har faktisk ikke altid været en vandring fra land mod fx København. Vi kan se at Københavns Kommunes befolkning steg frem til ca. 1950, hvorefter der indtil ca. 1990 skete en voldsom befolkningsnedgang, som medførte at man nationalt og landspolitisk investerede ca. kr. 60-70 mia. i en massiv byomdannelse og byfornyelse. Det har båret frugt som man kan se i oversigten fra 1910 til 2015

År	København	DK i alt	KBH andel
1910	453.576	2.721.800	16,7
1920	556.944	3.061.300	18,2
1930	608.649	3.550.656	17,1
1940	700.465	3.844.312	18,2
1950	768.105	4.281.275	17,9
1960	721.381	4.585.256	15,7
1970	622.773	4.937.579	12,6
1980	498.850	5.122.065	9,7
1990	466.723	5.135.409	9,1
2000	495.699	5.330.020	9,3
2005	502.362	5.411.405	9,3
2010	528.208	5.534.738	9,5
2015	580.295	5.659.715	10,3

Kilde: Københavns Kommune

Vi ser også en spirende positiv udvikling i de seneste tal fra år 2015 i resten af landet, hvor 15 land-og yderkommuner har haft en positiv befolkningsudvikling, en udvikling som jeg tror, vil fortsætte, så urbaniseringen bliver minimal eller på sigt måske kan ende med en ruralisering, hvem ved?

Centralisering - decentralisering

Teorier i centraladministrationen har haft stor betydning for samfundsudviklingen, hvor svaret på effektivisering og professionalisering i det offentlige, uden spørgsmål blev til centralisering. Den centralisering vi har set gennem årtier i det offentlige har påvirket udviklingen negativt, især i mange land- og yderkommuner. Der er bl.a. elementer i strukturreformen som har haft store negative konsekvenser. Vi var i 2015 nået op på at ca. 40 % af de statslige arbejdspladser var beliggende i hovedstadsområdet. Sidste år iværksatte regeringen en stor udflytningsplan, som tog hul på en ny udvikling, hvilket Landdistrikternes Fællesråd i en lang periode har arbejdet for.

En meget omfattende udflytning af 4.000 arbejdspladser fra hovedstaden er ved at blive gennemført, og vi ser frem til de positive effekter det kan give lokalt med ekstra bosætning, mere effektiv funktionsvaretagelse tættere på borgerne og virksomhederne og endelig spin off til andre områder som fx nye afledte arbejdspladser lokalt. Det skal hurtigt overvinde de udfordringer der altid vil være ved en flytning. Vigtigt at fremtidige regeringer vil fortsætte ad det spor.

Rammevilkår for bosætning og erhverv skal forbedres

Det er vigtigt for udviklingen i hele landet at rammevilkårene forbedres for de erhverv der er i landdistrikterne i land- og yderkommunerne. Her kan nævnes nogle områder hvor der allerede er taget politiske initiativer, men hvor der også kan gøres mere. Bedre rammevilkår for fødevareerhvervet og fødevareklyngen er meget vigtigt. Hvis det lykkes at skabe mere produktion og fastholde forædling af produkter herhjemme, så vil det sammen med udflytningen af statslige arbejdspladser fra fx NaturErhvervstyrelsen til Sønderborg betyde at der skabes flere arbejdspladser også for Jordbrugsakademikerne. Det vil skabe et miljø som skal udnyttes til gavn for både de statslige institutioner men også den private sektor.

Ligeledes skal vilkårene for produktionserhverv forbedres så det i større stil kan betale sig at producere i Danmark. Endelig skal vilkårene for hele turismedelen forbedres med særlig fokus på kyst-, natur- og mikroturisme. Der ligger store potentialer. Bedre rammevilkår i form af forbedret infrastruktur er også altafgørende. Det gælder både udbygning af vejnettet i hele landet og flere andre infrastrukturer.

Den digitale infrastruktur med god mobildækning og højhastighedsbredbånd er meget afgørende for al udvikling og bosætning i landdistrikterne. Der er fortsat manglende dækning hos mange tusinde borgere og virksomheder i landdistrikterne, og lang vej til at nå de seneste regeringers målsætning på 30/100 Mbit/s. Bredbåndspuljer er med til at forbedre dækningen, og det er rigtig godt, men der er fortsat lang vej inden alle når en acceptabel dækning

Planloven er et andet vigtigt rammevilkår for udvikling i landdistrikterne. Den har urimeligvis begrænset mange borgere med gode tiltag i landzone og kystnærhedszonen. Der er nu sket forbedringer med den nylig vedtagne lempelse af planloven, så borgere og virksomheder får lettere ved at anvende alle typer eksisterende bygninger og lave nye tilbygninger i landzonen. Der er også forbedringer i kystnærhedszonen og indenfor strandbeskyttelseslinjen kan basale servicefunktioner lettere tillades. Omdannelseslandsbyer er en ny mulighed for at kick-starte udvikling. Borgere får lettere mulighed for at bosætte sig i sommerhusområder og endelig sikres mere beslutningskraft til kommunerne. Lempelserne sker med størst mulig hensyn til miljøet og naturen, men der kunne godt være lempet flere steder fx angående boliger i det åbne land.

Manglende finansiering for boliger og erhverv er en udfordring fortsat. Selvom der er lavet tiltag hvor kravene til rådighedsbeløbet er blevet reduceret for de mulige huskøbere der har udvist lavt forbrug, og at en bolig ikke skal belånes lavere hvis den har været til salg længe ("6-måneders reglen"), så er der fortsat mange borgere og især virksomheder som ikke kan få finansiering ved køb og udvidelser. Vi håber at den førnævnte mulige opbremsning i urbaniseringen, samt forbedring af øvrige rammevilkår kan åbne op så man kan få finansieret bolig og virksomhedsudvidelser i hele landet. Vi har et godt realkreditsystem i Danmark som andre lande misunder os, men i en del landdistrikter og yderområder er belåning meget svært eller umuligt.

“Alternativt må man politisk skabe mulighederne”

Alternativt må man politisk skabe mulighederne, så manglende finansiering ikke skævvrider landet yderligere. Finansieringsmuligheder til projekter i landdistrikter, i form af fx LAG-midler arbejder Landdistrikternes Fællesråd fortsat på at få opprioriteret politisk, så de seneste nedskæringer rulles tilbage og der tilføres de midler som er nødvendige. Der er kommet mange gode tiltag, herunder også flere arbejdspladser ud af den ordning.

Endelig har Landdistrikternes Fællesråd meget fokus på at der skabes flere uddannelsesmuligheder rundt i hele landet. Uddannelse er altafgørende for udviklingen i land- og yderkommunerne. Så hvis man skal understøtte erhvervsudviklingen, og bosætningen og få mest mulig ud af andre rammevilkårsforbedringer samt udflytningen af statslige arbejdspladser, så skal man politisk give tilladelser til flere steder man kan tilbyde hele eller del af erhvervsuddannelser, erhvervsakademi-uddannelser, professionsbachelor og i visse tilfælde universitetsuddannelser.

Vi kommer ikke udenom at man lokalt som borger, landsby, virksomhed eller kommune skal udnytte de styrker man har lokalt og arbejde med egen udvikling. Samtidig skal forbedrede rammevilkår sikre reelle muligheder for at skabe en positiv udvikling. Der er mange rammevilkår der er vigtige også alt efter hvor i landet man kommer fra, men rammevilkårene nævnt her i artiklen er afgørende alle steder.

Landdistrikternes Fællesråd bliver ved med at arbejde for bedre vilkår i landdistrikterne og i land- og yderkommunerne især, ikke blot til gavn for områderne, men til gavn for hele befolkningen og hele landet.

Af Finn Slumstrup og Viggo Mortensen
Oprør fra Udkanten

VISION: MYNDIGE BORGERE I MULIGHEDERNES LAND

Da vi startede Oprør fra Udkanten ved en konference i september 2014, blev vi spurgt igen og igen, om vi var ved at stifte et politisk parti? Og hver gang svarede vi, at intet lå os fjernere. Men vi var meget optaget af, at få alle politiske partier til at tage den skandaløse skævvridning af Danmark alvorligt – og gøre noget ved den. Vi ønskede nedsat en hurtigt arbejdende kommission, som kunne tænke dansk udkantspolitik igennem fra grunden. Vi fremhævede, at en sådan kommission blandt andet skulle anbefale fjernelse af de efterhånden aldeles uigennemskuelige kommunale udligningsordninger, og tænke problematikken igennem fra grunden. Vi anbefalede liberalisering af Planloven og meget andet.

Ved vor anden landskonference, som fandt sted den 24. september i år i Ærøskøbing, kunne vi konstatere, at meget er sket i de forløbne år. Udkantsdanmark er vitterligt kommet på den politiske dagsorden, og der er foretaget visse udspil for at modarbejde den utrolige centralisering, vort lille land har oplevet i den sidste snes år. En centraliseringsbølge, der er endnu voldsommere end den, vi oplevede i 1970'erne. Men vort forslag om en virkelig sammenhængende udkantspolitik blafrer stadig i vinden som ønsketænkning.

Vi kunne også konstatere, at udkantsdanmark behandles på en helt anden måde i medierne end for blot 2-3 år siden. Det hænger sammen med, at udkantens mange aktivister har ranket ryggen, og på en ganske anderledes aktiv måde har blandet sig i kampen om den offentlige mening. Vi har indset, at vi lever i et mediesamfund, og at danskernes billede af virkeligheden i høj grad præges af medierne. Og aktivister over hele landet har taget konsekvensen og har blandet sig i mediedebatten.

En stemme i koret af stemmer

Det hænger også sammen med, at der er kommet flere organiserede initiativer på banen. Vi sagde fra starten, at vi håbede at blive en stemme i et kor af stemmer, og der er kommet flere stemmer. Tænk blot på fremstød som "Danmark på vippen" og "Staten i hele Danmark", eller tænk på hvordan de nye aktører har været med til at puste nyt liv i de etablerede organisationer som Landdistrikternes Fællesråd og Landsforeningen Landsbyer i Danmark.

Den 24. september var konferencens 110 deltagere enige om, at en bevægelse er begyndt på flere områder. Man kan måske sige, at vi i dag har fået et mere nuanceret virkelighedsbillede end for et par år siden, hvor alt blev delt op i områder med udvikling og områder med afvikling. Så simpelt kan det ikke længere gøres op, for vi lever nu i en brydningstid.

Men når vi altså ikke er en partidannelse, så spurgte mange os efterfølgende, om vi så er en forening? Dertil svarer vi også nej. Vi har fra starten været enige om, at vi ikke vil lave en traditionel forening med vedtægter, bestyrelse, generalforsamling og hvad der ellers følger med. Derefter var det ikke mærkeligt at folk blev lidt trætte i ansigterne og spurgte: Jamen, hvad er Oprør fra Udkanten så for en størrelse?

En folkelig bevægelse og et oplysningsprojekt

Svaret lød, at der er tale om et forsøg fra os to på at skabe en folkelig bevægelse fra bar mark og uden en krone på lommen. Drivkraften var vrede over den måde vort fædreland blev behandlet på. Derfor var det naturligt at tale om et Oprør fra Udkanten, for den tid måtte være forbi, hvor udkanten stillede sig ydmygt an i en offerposition og bare

“Drivkraften var vrede over den måde vort fædreland blev behandlet på.”

bad om flere almisser fra Christiansborg. Det var tid til at rette ryggen og kræve ligestilling i rammevilkårene. Men det var ikke hele sandheden, for vi var også drevet af kærlighed til det landlige Danmark, yderområderne, og de mange muligheder der er for her at leve det gode liv i pagt med fundamentale kræfter i tilværelsen. Derfor var det nødvendigt, at den fulde titel på vort initiativ blev ”Oprør fra Udkanten. Mulighedernes Land 2.0”

I dag, hvor vi kan se tilbage på to store konferencer og en bogudgivelse i foråret 2015 samt talrige foredrag, masser af avisartikler og medieindslag, er ”Oprøret” fortsat os to plus Anne Mette Holstein, som er vores fotograf og hjemmesideredaktør (www.oprørfraudkanten.dk) lige som hun bestyrer facebookportalen (oprør fra udkanten – mulighedernes land 2.0) og aktiviteterne på YouTube. Det er også Anne Mette, der holder kontakt til vort netværk på 8-900 aktivister over hele landet, som gratis modtager nyhedsbreve med jævne mellemrum.

Vi har altså ønsket at lave en folkelig bevægelse til gavn for en alsidig udvikling af Danmark. Det vi drømmer om, er et samfund med en sund balance mellem at yde og at nyde. Det skal være et samfund, hvor man oplever en klog udnyttelse af den digitale revolutions mange muligheder, og derfor ikke det højteknologiske slaveri, som vi mange steder ser stikke hovedet frem. Det skal være et samfund, hvor vi spiller sammen med naturen i stedet for at ruinere naturen. Vi ser for os Danmark som et land båret af folkelig aktivitet i de mange nye fællesskaber der dannes i disse år.

Men for at noget sådant kan lade sig gøre, skal landet være befolket af myndige borgere. Denne erkendelse har igen ført til, at vi først og fremmest ser Oprør fra udkanten som et oplysningsprojekt. Som allerede antydte ønsker vi at give et bidrag til, at den funktionstømning landets yderområder har oplevet bringes til ophør, og at vi i stedet vil kunne opleve produktions- og rekreationsdanmark trives i udkanten. Der kan allerede spores en begyndende forståelse for, at udkanten er mulighedernes land. Vi ønsker at forstærke denne forståelse – og det kræver netop en oplysningsindsats.

Vi går her ind i en god og lang tradition i Danmark. Det var helt tilbage i 1885 forfatteren J.P. Jacobsen skrev den siden så ofte citerede formulering ”Lys over landet! Det er det, vi vil.” Det ligger klart i det smukke udtryk oplysning, at det drejer sig om at kaste lys, om at få det emne, man beskæftiger sig med, ordentligt belyst. Det er en nødvendig forudsætning for, at myndige borgere derefter kan træffe beslutninger netop på et velbelyst grundlag. Oplysning kræver med andre ord viden. Det er derfor en af de meget alvorlige følger af de seneste årtiers cen-

traliseringsvanvid, at yderområderne nærmest metodisk er blevet frataget vidensinstitutioner. Seminarier og fagskoler i mængde er lukket ned eller flyttet til storbyer. Hvis vores vision skal have nogen chance for at blive til virkelighed, er det følgelig nødvendigt, at vi igen får placeret vidensinstitutioner i udkanten. Lars Løkke regeringens beslutning om at flytte 3.900 statslige arbejdspladser fra hovedstadsområdet til 38 byer i provinsen, er også i denne forbindelse et vigtigt skridt. Men nøgternt set er der blot tale om en vis kompensation for de mange vidensarbejdspladser yderområderne har mistet. Og dertil kommer, at den store udflytning ikke gør noget ved grundproblemet, at fjernelsen af uddannelsesinstitutioner har medført, at unge mennesker i alt for stort omfang er tvunget til at forlade udkanten, hvis de vil have en uddannelse. Det er derfor nødvendigt, at der nu starter en velovervejede modbevægelse, så der atter oprettes uddannelsesinstitutioner i provinsen.

Hvordan kan det ske? For det første er det afgørende at styrke fagskolerne, der leverer den afgørende arbejdskraft til det produktionsland, som sukker efter kvalificeret arbejdskraft. Endvidere: vi har et fint akkrediteringsinstitut her i landet, som de forskellige vidensinstitutioner sender forslag om nye uddannelser ind til for at få den godkendt/akkrediteret. Det kunne jo gøres til et kriterium for godkendelse, at den nye uddannelse bliver anbragt et egnet sted i Danmark. På den måde kunne der opbygges nye klynger inden for forskellige former for forskning og uddannelse.

For det er af afgørende vigtighed at få dannet nye studiemiljøer uden for storbyerne. Sådanne miljøer vil have konkret betydning i sig selv for de implicerede, men ringene vil også brede sig, således at disse nye miljøer vil være med at skabe den optimisme og vilje til at virke, som er en nødvendighed, for at vores vision for udkanten kan gå i opfyldelse.

Det er den, der har skoen på, der ved, hvor den trykker.

Det gamle ord har for os fået ny mening. For bevægelsen Oprør fra Udkanten er ikke båret frem af overordnede planlægningshensyn udtænkt i et kontor i nærheden af Slotsholmen og denne verdens beslutningstagere. Men den er båret frem af almindelige mennesker, der lever på de steder, som de taler om, og som derfor udtaler sig med den vægt, der giver sig af det lokale kendskab. Det har således været en åbenbaring at opleve alle de ildsjæle, der kæmper for det lokale Danmark hver på deres sted. De er vigtige for sagen.

Vi taler naturligvis ikke for, at alt skal forblive, som det engang var. Selvfølgelig skal der udvikling til og også strukturtilpasning. Nogle samfund vil dø, og andre vil overleve. Hvad afgør om man kommer til at høre til i den ene eller den anden kategori? Det gør ildsjælene; dem der lægger sig i selen for at bevare og udvikle deres område. "Fælles identitet og dygtige frivillige er vejen frem for landsbyerne", siger også Realdanias direktør Jesper Nygård, når han skal redegøre for deres arbejde med landsbyklynger.

Det andet interessante ved at beskæftige sig med de aktuelle problemstillinger i landets yderkanter har været, at man lynhurtigt kommer til at beskæftige sig med helt grundlæggende spørgsmål af mere verdensanskuelsesmæssig og samfundsfilosofisk karakter. Som det er fremgået er noget af brændstoffet i "oprøret", en frustration og vrede over den skævvridning, der har fundet sted. Vi taler altså for, at der skal være lige muligheder uanset hvor man bor. I lighedens navn protesterer vi mod oplagte uligheder. Men samtidig vil vi jo netop skabe rum for, at mennesker kan leve deres eget liv i frihed. Vi støder således ind i det ældgamle filosofiske problem om forholdet mellem frihed og lighed. Betonere vi ligheden kan det ende med at gå ud over friheden. Vil vi den maksimale frihed, så kan det let ske på bekostning af ligheden. Vi taler for at vedligeholde den stadige samtale i samfundet om at finde den rette balance.

Et andet sådan mere filosofisk spørgsmål der melder sig, når man overvejer den nutidige samfundsudvikling, er forholdet mellem ansvar, pligt og rettigheder. Det er vist ikke forkert at sige, at vi har udviklet os i retning af et rettighedssamfund. Alle står på deres ret. Men det gamle slagord lød jo: Kend din ret og gør din pligt. Det sidste glemmes ofte. Derfor er spørgsmålet om vi ikke er kommet derhen, hvor vi igen i højere grad skal betone det enkelte menneskes ansvar og pligt.

Vi har fået vores samfund spændt ind i regelsæt og anvisninger, der ofte er udsprunget af mistillid og frygt. Giver vi dem frihed, så snyder de nok og bedrager, synes holdningen at være. Men det er gradvis ved at gå op for flere og flere, at tillid er den vigtigste sociale kapital, som et samfund kan have. Og vi ved også noget om, hvordan tilliden trives bedst. Den realiseres umiddelbart i det menneskelige samliv, når det lykkes. Det er derfor K.E. Løgstrup benævner tilliden en suveræn livsytring. Den er der før vores bevidste tanke. Vi kan ikke andet end møde det andet menneske med tillid. Det er derfor den bærer vores liv. Men tit nok tager vi den i vores tjeneste og udnytter den til eget formål. Og sommetider må man også udøve en kontrolleret mistillid, når man f.eks. må indskærpe børn, at de ikke må gå med en hvilken som helst voksen.

Men erfaringen af tillid er så grundlæggende, at den lever videre, men nu som en ide om at indrette det menneskelige samliv, så der gives rum for at tillid mellem mennesker kan udfolde sig. Vi ved også noget om, hvordan det sker bedst. Tilliden har de bedste udviklingsmuligheder, hvis de sammenhænge, man operer inden for, er overskuelige, sådan som de er i det nære samfund. Overdreven centralisering, der springer ud af regnearkets logik, skader den umiddelbare tillid, som ellers er det kit, der binder samfundet sammen. Det er derfor centraliseringen truer samfundets sammenhængskraft.

Forholdet mellem frihed og lighed og balancen mellem ansvar, pligt og rettigheder, det er eksempler på de filosofiske spørgsmål man kan vikles ind i, når man begynder at beskæftige sig med udkantsoprøret. På sådanne filosofiske spørgsmål gives der ikke klare facitlisteagtige svar. Her vil der altid være tale om, at der skal udøves et skøn. Når det skal udøves, så er der brug for andre erkendemåder og vidensformer end dem, som et excelark stiller til rådighed. Alt for ofte lader man grønthøsteren og regnearket bestemme, hvordan udviklingen skal være. Men det er meget grove og ufølsomme instrumenter. Derimod ligger der en indsigt gemt i de dagligdags erfaringer af og omgang med tingene. Det er disse erfaringer, der bør bringes i spil, når fremtiden skal planlægges. Modeordet lyder: "at tænke ud af boksen". Ja, og det betyder, at man kan lade sig inspirere af mange forskellige tilgange. Kunsten kan for eksempel give anledning til æstetiske erfaringer, der kan aktivere fantasien og mobilisere indsigter, som den nøgterne formålsrationelle tænkning overser.

“Når tingene ser ud som de gør, er pessimismen en luksus, vi ikke har råd til.”

Så der er muligheder. Vi har hele tiden haft en undertitel for vores bestræbelse, som vi sammenfatter i begrebet: Mulighedernes land 2.0. Udtrykket 2.0 har vi tilføjet for at betone, at det vi vil er en mere deltagerorienteret udvikling. Det er igen det med den folkelige bevægelse og den folkelige oplysning, som Danmark har været så berømt for, og som i mange sammenhænge har lagt grunden til vores fremgang. Det er det initiativ, der skal genfindes. For når tingene ser ud som de gør, så er pessimismen en luksus, som vi ikke har råd til.

Det viser sig, at det kommunikationsmæssige højhastighedssamfund, som vi har fået etableret, ikke er sundt for almindelige mennesker. Stress er allerede den mest udbredte samfundslidelse. Derfor kan det være en god ide, at finde sig til rette med en anden livsform. Ja, centraliseringen driver sit spil. Der er en maxitrend, der drager folk over hele jordkloden til byerne og centrene. Men der er også en minitrend, der går den modsatte vej. Unge mennesker, - og ældre med for den sags skyld, - der står op og går den anden vej, fordi de vil noget andet med deres liv. De vil gøre brug af de ressourcer, som der er nok af i udkanten: Tid og rum. Alting bliver mere tydeligt, når man bevæger sig i udkanten. Man får ikke så meget forærende; derfor inspirerer udkanten til selvvirksomhed. Derfor er det mulighedernes land.

Finn Slumstrup og Viggo Mortensen

Af Bodil Ludvigsen

It takes a village to raise a child – men hvad med de gamle, hvor er de?

Sentensen 'it takes a village to raise a child' har sin oprindelse i Afrika, men giver universel mening i betydningen, at det fordrer forenede og fælles kræfter at opdrage og opfostre et barn, og at det ikke kun er forældrenes forpligtelse. Hvis dette gælder for børn, hvad gælder så for gamle mennesker, som for de flestes vedkommende bor alene, og hvoraf af nogle ikke har familiemedlemmer og andre ikke kan komme udenfor ved egen hjælp? Ville man om landsbyen som begreb og konkret virkelighed kunne sige det samme om gamle som om børn?

Fiktionsmæssigt har landsbyen en stærk placering, fx i den engelske animationsserie, der blev vist på BBC fra 1981 og senere i DR/TV med Postmand Per i hovedrollen og diverse beboere i biroller i den imaginære idylliske landsby Greendale, hvor landsbyboerne udviser indbyrdes interesse, gensidighed og hjælpsomhed. Et nutidigt modbillede hertil er billeder af tomme landsbyer, gamle mennesker og forfaldne huse! I antropologiens start var landsbyer under fjerne himmelstrøg og beboerne her en overskuelig enhed at udforske for antropologer, som slog sig ned for at deltage i landsbyboernes hverdagsliv. Deres indbyrdes roller, status, samvær, fællesskab, venskab, fjendskab, dagligdag, fest, sygdom, død, begravelse, arbejde, sociale relationer og religiøse liv var i fokus – menneskelige forhold som stadig har betydning. Flere nutidige antropologiske studier i hjemlige samfund tager udgangspunkt i lokale fællesskaber som en landsby, et boligområde, en opgang, blandt indvandrere, gamle eller lignende (Råhaug 2007, Romme Larsen 2012, Bruun 2013, Bækthøj 2014, Ludvigsen 2014).

Mange har forestillinger om en landsby, men begrebet landsby kan som det engelske begreb community fremstå flertydigt og en kende ubestemmeligt (Amit & Rapport 2002). I denne artikel tages der udgangspunkt i landsbyen som et visionsmæssigt ønsket og forestillet fællesskab i et geografisk sammenhængende lokalområde, hvori gamle har en placering på linje med forestillingen om, at der er brug for en landsby til at opfostre et barn.

---

¹ Inspirationen til at forstå landsbybegrebet som 'et forestillet fællesskab' stammer fra Benedict Anderson (2006/1983), om end der ikke her er tale om konstruktion af nationale fællesskaber, men om konstruktion af lokale fællesskaber, som giver mening og betydning for beboerne.

Menneskers levealder stiger, hvilket betyder flere aldrende, gamle og skrøbelige medborgere. I denne artikel argumenterer jeg for, at gamle, som befinder sig i et sent stadie af deres livsforløb, har brug for en landsby at blive gammel i, og at landsbyen har brug for dem. Gamle har som børn behov for menneskeligt samvær, gensidighed, omsorg og assistance, samtidig med at de gamle ønsker at opretholde autonomi i dagligdagen. Derudover er det vigtigt at understrege, at gamle ønsker og evner at bidrage til det fælles samfund. De er ikke bare passivt modtagende borgere.

“Gamle har brug for en landsby at blive gammel i, og landsbyen har brug for dem.”

Baggrunden for at jeg vover mig ud i at sige noget om et fremtidigt scenarie for gamles hverdagsliv, er den empiri, jeg har indsamlet ved hjælp af antropologiske feltarbejder i de seneste år. Bl.a. fulgte jeg gennem ½- 1½ år et antal hjemmeboende gamle mennesker i et lokalområde. Jeg interviewede og talte med dem om deres hverdagsliv i denne sene fase af deres liv.² Den ældste var 96 år (gennemsnit 85 år). Alle var kognitivt velfungerende, om end flere ikke kunne forlade deres hjem ved egen hjælp, andre kun når vejret var godt, og derudover havde adskillige alvorlige sygdomsdiagnoser. Kun få havde kræfter til at komme på et dagcenter. Alle havde et stærkt ønske om at fastholde deres selvstændige boform, ingen ønskede at flytte på plejehjem, hvor de frygtede at miste deres selvstændighed. Under samværet med de gamle var deres alenehed iøjnefaldende. Var dette, hvad vi som et velfungerende velfærds-samfund bød gamle medborgere? Og ønskede de gamle virkelig dette? Nogle af dem beskrev deres alenehed som ensomhed, men heller ikke de ønskede at flytte. Indblikket i deres liv medførte, at jeg efterfølgende interviewede andre gamle om deres hverdagsliv. Disse havde valgt og havde kræfter til at være på dagcenter og fortalte om deres glæde over dagcenterets muligheder, om at være sammen med andre og samtidig bevare deres autonomi.

Artiklen disponeres under overskrifterne, hvad siger de gamle om deres alderdom, hvordan er deres forestillinger om alderdom, og hvordan kan alderdommen se ud, hvis den bringes i spil i en landsbysammenhæng?

De gamle om deres alderdom

Følgende citater fra to gamle medborgere, som jeg fulgte, viser med al ønskelig tydelighed, hvordan nogle oplever at blive gammel:

1. 'Det er ikke nemt at blive gammel' – her henviste den gamle især til de fysiske og dermed afledte konsekvenser af ikke at være så hurtig og mobil som tidligere, og at det krævede hjælp at komme på indkøb, til læge, frisør, sociale arrangementer m.v. For mænd især var tabet af kørekort et problem i deres sociale liv, fordi det krævede en anden planlægning, men for alle gjaldt det, at deres tilbageværende sociale relationer måtte opsøge dem for socialt samvær.
2. 'Det eneste jeg har lagt mærke til, det er, at jo ældre man bliver, så er det ligesom man skrider lidt længere ud i samfundet', her udtrykte den gamle følelsen af at være udenfor og udgrænset af samfundslivet.

Gamle mennesker ønsker ikke at være til besvær eller at skride ud, de ønsker som de fleste andre at være en del af samfundet og at bidrage til fællesskabet, når de kan og med det, de kan. Ingen af de gamle, jeg interviewede havde økonomiske problemer. Deres ønsker handlede hovedsagelig om at høre til, være sammen med familie og andet netværk, være en god medborger, tage del i samfundet og kunne give en hånd med. Adskillige bidrog med

---

² Året efter jeg havde afsluttet mit feltarbejde var mere end halvdelen af mine informanter døde.

eksempelvis håndarbejds-mæssige produkter til diverse frivillige foreninger, familie m.v., gensidighed i forhold til naboer, gaver til børn og børnebørn med flere foruden vedvarende forsøg på at leve op til samfundsmæssige pligter og ansvar, så som at holde sig så raske som muligt og dermed undgå yderligere afhængighed af hjælp. Mange gamle gik vidt i deres forsøg på at bevare helbreds-mæssigt status quo og deres relative autonomi. Herudover var de aktive medborgere ved at stemme til valg og afstemninger og følge med i samfundsdebatten på TV og i avisen.

“Den trangsbestemte alderdomsunderstøttelse blev vedtaget i 1891”

Men hvad er vores kulturelle bagage, hvad har vi med i rygsækken, hvem var de gamle tidligere, og hvordan klarede de sig? Et af svarene er, at tilbage i tiden var arbejdsevnen markør for alderdom. Kunne man ikke arbejde, blev man regnet for gammel og måtte klare sig med forhåndenværende hjælp og midler. I løbet af 1800-tallet opstod der samfundsmæssige opbrud med industrialisering, urbanisering og stigende social bevidsthed. Det førte til, at loven om den trangsbestemte alderdomsunderstøttelse blev vedtaget i 1891 sammen med etablering af offentlige institutioner for værdigt trængende ældre over 60 år uden forsørgelsesmuligheder. De skulle dog selv anmode om hjælpen hos lokale myndigheder. I 1933 blev K. K. Steinckes socialreform vedtaget med rettighedstankegang og forsikringsprincipper herunder aldersrenteydelser, der betød nedtoning af almisseopfattelsen. I 1956 ændredes aldersrenten til den universelle folkepension, juvelen i den danske samfundsmodel. Den bestod indtil 1970 af et (mindre) fast mindstebeløb. Herefter indførtes den fulde folkepension, vi kender i dag og betyder økonomisk frihed for nutidige gamle medborgere.

At levealderen stiger³ og dermed antallet af ældre, er naturligvis opmuntrende, men ikke nogen nyhed. Ældre, som går på pension i dag, har et rimeligt (godt) helbred og kan se frem til adskillige leveår, dog med sociale forskelle. Imidlertid er glæden iblandet bekymring over 'ældrebyrden' og forsørgelse af flere ældre i den 3. og 4. livsalder⁴. Disse overvejelser bliver til lovmæssige tiltag som at knytte tidspunktet for alderspension til den stigende levealder. På den anden side tegner der sig et andet billede end træk på fælles samfundsressourcer, når ældregruppens totale bidrag til samfundet præsenteres. De 65-74-årige har fx øget deres bidrag til statskassen. I år 2000 modtog 65-74-årige omkring 14 procent (netto pr. husstand) af deres indkomst fra det offentlige, fra 2008 bidrog de omvendt med omkring 1 procent. Ældre over 75 år fik i 2000 en offentlig nettooverførsel pr. husstand på 48 procent. I 2008 beløb det sig til 25 procent⁵. Uligheden blandt de ældre er til gengæld vokset, det gælder især for de ældste over 74 år, hvis indkomster ikke stiger, fordi de ikke har samme private pensionsopsparinger som dem under 75 år. Siden 2008 er antallet af hjemmehjælpstimer faldet, hvad angår praktisk hjælp, ligesom antal timer til personlig pleje er stagneret⁶. Som helhed modsvarer ældrebefolkningens træk på samfundets fælles ressourcer således ikke de tilkendegivne bekymringer.

³ I 2014-15 var den gennemsnitlige levetid 82,5 år for kvinder og 78,6 år for mænd (<http://www.dst.dk/da/Statistik/NytHtml?cid=20889> download 29/9 2016). I begyndelsen af 1900-tallet var middellevetiden knap 53 år for mænd og 56 år for kvinder (Danmarks Statistik 2012).

⁴ Beskrivelser af uofficielle livsfaser efter pensionering udvikles i stigende grad. Et enkelt eksempel herpå er demograf og antropolog Sarah Harper, der peger på 3. livsalder forstået som perioden mellem 65-80 år og 4. livsalder derefter (Harper: 2013: 11), og at 'the demographic burden' er en myte, idet de fleste ældre vil være i stand til at klare sig uden hjælp (Harper 2006: 19).

⁵ Alle tal stammer fra Danmarks Statistik <http://www.dst.dk/da/Statistik/bagtal/2012/2012-01-23-aktiv-aldring> (download september 2016). Tilskud til medicin, udgifter til offentlig administration, militær, politi mv. er ikke iberegnet, ligesom beboere på plejehjem ikke er det. Danmarks Statistik påpeger, at tallene skal tolkes med forsigtighed, men siger, at udviklingen er reel.

⁶ Se Danmarks Statistik <http://www.dst.dk/da/Statistik/NytHtml?cid=21896> (download september 2016).

Tilsvarende tilfører ældregruppen ressourcer til fællesskabet ved deres frivillige arbejde, ligesom de gamle, jeg fulgte. 42 procent af alle danskere er involveret i frivilligt arbejde, og for ældre over 66 år drejer det sig om 37 procent⁷. Disse udfører den højeste procentdel af frivilligt arbejde på kulturområdet og det sociale område. Hvorvidt gamle omkring og over 85 år, som mine informanter, er repræsenterede i disse tal, er tvivlsomt, eftersom deres frivillige medvirken oftest bestod af materielle bidrag i form af håndarbejde, nabo hjælp og lignende, der ikke blev registreret. Således tegner der sig totalt set et billede af den nutidige ældrebefolkning som værende i stand til at bidrage, til at klare sig selv økonomisk, og være aktive og medvirke i samfundslivet.

Forestillinger om alderdommen

Mange af de gamle i mit projekt var forundrede over den længere livsfase, de blev til del, men udtrykte tilfredshed med deres liv og livsomstændigheder på trods af de undertiden svære tilskikkelser, de mødte. De søgte at få det bedste ud af situationen og tilpassede sig, og for de fleste var det så godt, som det kunne blive. De færreste havde haft forestillinger om denne sene livsfase og det hverdagsliv, de nu havde. De havde ikke forventet at opnå den høje alder. Dette gjaldt den 88årige Karen, som var blevet enke for 20 år siden. Hun bemærkede om sin alder: 'jeg synes ikke, det er længe siden, at jeg var 70 år, dengang forbavsede det mig, at jeg var 70. Jeg sad alene om morgenen, 70 år, tænkte jeg, gud er du 70 år? Og se så nu, om 12 år er jeg 100 år'. Karen forsøgte at leve og spise sundt, hun lavede selv mad og indtog sin medicin, hun kunne ikke længere selv gå på gaden, men hun kunne sidde i solen uden for gadedøren.

“Hvad fanden, jeg føler det jo ikke i hjernen og det hele, jeg føler mig ikke gammel.”

Også Bent undrede sig over sin alder. Han var 80 år, tidligere håndværker, enkemand gennem nogle år, boede alene i sit hus og havde helbredsproblemer, han blev undersøgt for. Bent udbrød i en af vore samtaler: 'Jeg har svært ved at acceptere det, når andre og også mine børn siger: se på din fødselsdag! Så tænker jeg, hvad fanden, jeg føler det jo ikke i hjernen og det hele, jeg føler mig ikke gammel'.

Historien om de gamle medborgere, jeg mødte, fortæller om, hvordan de mødte aldring, kroniske og akutte sygdomme, svækkelse, dramatiske begivenheder, dødsfald og ændrede livsomstændigheder – et konglomerat af udfordringer. Ikke alle gamle udsættes for alle udfordringer, men tendensen er, at forventninger og krav til, hvordan de gamle kan sikre sig og forebygge yderligere svækkelse, er under redefinering med baggrund i den længere livsfase, som mennesker aktuelt opnår; de samfundsmæssige krav og forventninger til, hvordan de gamle individuelt kan forebygge skavanker, bliver desuden større. Mit projekt viste, at det bl.a. handlede om gamle menneskers forpligtelse til træning og fysisk aktivitet, at de indtog den ordinerede medicin, fulgte sundhedsforskrifter og forebyggelsesinitiativer som fx vaccinationer. Støtten fra samfundets side var især betydelig med hensyn til at sikre, at de gamle fik deres medicin, noget mindre på de andre områder som fx fysisk aktivitet. Sociale relationers positive betydning for helbred og livslængde er alment anerkendt, men de gamles alenehed i de fleste af døgnets timer vidnede ikke om håndgribelige initiativer fra civilsamfundet eller velfærdsstatens side.

---

⁷ Tallene stammer fra de seneste publikationer fra Center for Frivilligt Arbejde: <http://frivillighed.dk/guides/fakta-og-tal-om-danskernes-frivillige-arbejde> (download september 2016)

De gamle medborgere i projektet kan ses som en slags pionerer, som søgte at finde individuelle svar på, hvordan denne sene livsfase leves. Spørgsmålet er, om fremtidens gamle vil være tilfredse med ovenstående løsninger. Og kan de siges at være mere velforberejede på at gennemleve den sene livsfase, vi har fået forærende (Harper 2004), end denne gruppe gamle født efter 1. verdenskrig og før 2., hvor forestillingerne om aldring og det at kunne blive så gammel var mindre fremtrædende og muligvis mere stereotype? Hvordan kan kommende gamle skabe nye tankesæt for sig selv og andre til at udfolde medborgerbegrebet for gamle generelt og ikke blot den individuelle aldring? Det er et af mange spørgsmål, den enkelte – og velfærdsstater med aldrende befolkninger må søge svar på – hvordan kan en længere livsfase tackles? Den længere livsfase medfører nye udfordringer mht. mening, mål, livsindhold, muligheder, valg og ressourcer. Disse er dels afhængige af de samfundsmæssige forhold, medborgerskabet indebærer for gamle mennesker, og dels afhængige af de enkelte menneskers helbred og forestillinger om liv og død. Den kulturelle drejebog for gamle medborgere i deres sene livsfase, og hvad den kan indebære, er ikke beskrevet, men under udarbejdelse (Sokolovsky, 2009).

Alderdommen i en landsby

Under feltarbejdet stødte jeg på dannelse af tætte relationer mellem mennesker, som tidligere havde udgjort uforpligtende formelle bekendtskaber. De gamles relation til naboer kunne udvikle sig til fællesskab og venskab, hvorved naboskabet blev et opmærksomt, omsorgsfuldt og givende indbyrdes forhold. Det opbyggedes både over tid med små opmærksomheder, venlige bemærkninger og en kop kaffe eller pludseligt med baggrund i en hændelse, hvor den gamle havde haft brug for hjælp, hvilket gav relationen ny betydning ved at indebære hjælp til den gamle. Forholdet mellem de gamle og deres naboer kunne også blive til samarbejde og udveksling, hvor de gamle ønskede at gengælde eller tilbagebetale den støtte, de fik på en rimelig måde: Eksempelvis grøntsager i bytte for at holde køkkenhaven, eller udlån af bilen til naboen for at købe ind, som Hans på 90 år gjorde det, da han ikke fik fornyet sit kørekort. En gammel mand, bundet til sit hjem, fik nabovens hjælp til at varme mad og gå på indkøb efter varer, mod at naboen fik økonomisk kompensation. Denne form for reciprocitet opretholdt balancen i deres sociale relationer. Reciprociteten var til forhandling og udfoldede sig på mangfoldig vis, men gensidighed og ansvarlighed fandtes.

Alligevel er en ny kulturel drejebog for gamle medborgere en fælles udfordring – i større skala. Landsbyens indforståede tættere levemåde med mulighed for mere fysisk fælleshed og fællesskab kan give gamle flere sociale relationer og nærkontakt; måske endda forbundethed og forpligtethed fra landsbyboernes side, der omvendt gengældes af de gamle. I mit projekt så det ud til, at de gamle var parate til landsbyens muligheder ved at sætte gensidigheden højt og give tilbage med det, de havde mulighed for. Ud fra deres begrænsede fysiske virkefelt var de gamle af omstændighederne nødsaget til at dyrke det nære, naboer og mennesker, som kom til deres dør. Det opmuntrende for samfundet som helhed og yngre medborgere, som imødeser og forventer at blive gamle, er, at den nævnte gruppe gamle i deres sene livsfase søgte og for de flestes vedkommende fik det bedste ud af deres aktuelle livssituation. Det skete, selvom

“De gamles udfordringer bestod i særlig grad af deres alenehed.”

de på et tidspunkt havde måttet indse og forson sig med, at trods svækkelse, sygdomme, dramatiske begivenheder mv., var deres helbred og livssituation så god, som den kunne blive. Gennem modstandskraft, vilje, genopretningskraft, accept og ikke mindst tilpasning til omstændighederne kom de frem til, at hverdagslivet kunne fungere for dem; uagtet at de nu befandt sig på et lavere helbredsmæssigt niveau, om end med et lille indbygget håb for fremtiden. De gamles udfordringer bestod i særlig grad af deres alenehed. På trods af hjælp og assistance fra professionelle og for de adskilliges vedkommende også fra familiemedlemmer var de alene om dagligdags gøremål, men især var de alene

i tilspidsede situationer som fx akut sygdom og faldtilfælde eller ved pludseligt opståede problemer vedrørende deres bolig. I disse tilfælde virker et virtuelt fællesskab heller ikke. Det kan ikke hjælpe dig op fra gulvet, komme med æblekage og samvær eller assistere, hvis strømmen eller varmen er gået.

Landsbyens tæthed og forbundethed kunne være et svar på nogle af de udfordringer, gamle står overfor. Imidlertid er opbygning af en landsby ikke kun de gamle medborgeres udfordring, disse næsten usynlige gamle besidder ikke kræfter til at sikre det. At få landsbyen op at stå kræver velmenende aktive medborgere og tilpasning af offentlige og civilsamfundsmæssige systemer og strukturer. Imidlertid har det danske samfund traditionelt arbejdet på at forbedre gamles økonomiske, helbredsmæssige og sociale udfordringer – hvorfor en landsbys potentielle forestillede tæthed med sociale relationer kan opdyrkes og udfoldes ikke alene i en landsby som sådan, men tilsvarende steder, hvor mennesker bor. It takes a village to raise a child, og en landsby med fællesskab, gensidighed og forpligtethed vil være god at blive gammel i.

---

*Bodil Hedegaard Ludvigsen - Forskningsassistent, PHD, Center for Sund Aldring,
Institut for Antropologi, Københavns Universitet*

Af Vita Andreassen

Når kirke og landsby trækker på samme hammel

– fortællingen om et udviklingsprojekt i 11. time: 6xlandsby&kirke

Ingen fylder ung vin på gamle lædersække; for så sprænger vinen sækkene. Nej, ung vin på nye sække. Der er noget i gære i landsby, forsamlingshus, kirke og lokalråd. Mange vil noget nyt. Det er blevet trendy at flytte på landet. Det er for tidligt at udpege, hvad der kommer til at ske. Lad bare opbevaring af den berusende vin være indgangsbønnen.

Alle kan se, at der er brug for ny god vin. Både helt konkret: når landsbyens folk mødes, så skal der mad på bordet, og der skal kunne købes øl og vin. Uanset om mødestedet er kirken, forsamlingshuset eller den nedlagte købmandsforretning eller skole. Fællesspisning er populært både i kirke og i landsby. For helt elementært er folk på landet afhængige af "den levende vekselvirkning i samtalen" (citater: Grundtvig) med naboen, genboen og turisten.

Det kan være sværere at se, hvilke lædersække / strukturer der er på retur. Det er gået hårdt ud over forsamlingshusene, siden 1950'erne er antallet skrumpet fra 1800 til 1100. Spørgsmålet er, om landsbykirkerne vil komme til at opleve samme trange skæbne. Eller om kirken kender dens besøgstid, så den formår at forny sig, førend det bliver for sent. Fornyelsen skal først og fremmest komme fra det lokale. Der skal skabes rum for en meget mere dynamisk samtale mellem menighedsråd/kirke og lokale aktører - civilsamfundet. Og langt flere skal tage ejerskab af det, som kirken kan i forhold til løsning af sociale opgaver (diakoni), udvikling af jobbanker for frivillige, fokus på at være fælles-skaber. Her i 11. time ser det ud til, at mange kirker "vågner op". Men der er også mange steder, hvor der soves tornerose søvn.

Lige et par tal i 2014; var der 2.201 sogne med 2.354 kirker, varetaget af 1.919 menighedsråd og organiseret i 104 provstier. Betegnelsen sogn er meget gammel, muligvis er den opstået før kristendommen kom til Danmark. Sognet betegner det område, der er tilknyttet samme helligdom. Så vi er inde at røre Danmarks DNA materiale, når vi taler om sogne. Alt jord i Danmark er en del af et sogn. Sognenes størrelser varierer meget, i godt 100 sogne er der færre end 200 indbyggere, mens der i knap 100 sogne er flere end 10.000 indbyggere. Så der er en vidunderlig mangfoldighed og forskellighed fra sted til sted, det skal vi ikke bare give køb på i en rationaliseringsøvelse.

Fra kirkens top er der også taget nogle initiativer; med Fyns stift i front blev der i 2015 skabt den første præstekonsulent stilling for KPL, en stilling der tilfaldt mig. Siden er en række stifter fulgt med. Og fra i år har kirkeministeriet bevilget en fir-årig ansættelse af en projektleder: provst Hasse Neldeberg Jørgensen for KPL på landsplan. Stillingen er forankret i Folkekirkens Udviklings- og Videnscenter (FUV). Og i projektbeskrivelsen står der omkring hovedmålet, at "der ved projektets afslutning (i 2020) er etableret et folkekirkeligt beredskab til håndtering af en konstruktiv omstillingsproces af KPL. Herunder en nytænkning af kirkens rolle i lokal – og civilsamfund". Det interessante bliver sammen at finde ud af, hvad et folkekirkeligt beredskab til håndtering af en konstruktiv omstillingsproces af KPL indebærer.

"Mere af det samme" giver mening, når det er succeshistorier, vi deler med hinanden. Men det giver ikke mening, når vi kan se, at det ikke "virker". Noget nyt skal til, men hvor vil det komme fra? Hvad med forholdet mellem indhold og struktur. Vinen er vel vigtigere end emballagen?

At your service.

Tiden er inde til, at kirken skal spille en større rolle i det folkelige liv. Berøringsangstens tid må være et overstået kapitel. Kirken er landsbyens kirke. Og der er kun en kirke, når landsbyens folk bruger kirken. Der er ikke andre, der kan være kirke for os end os selv, os der bor i landsbyen.

Tiden er for mig at se inde til, at kirken markerer sig, som en vigtig medspiller i landsbyens samtale, fremtidsplaner og som storyteller. Kirken må stille sig til rådighed som aktør også ud over de allerede kendte varer på hylderne. Og kirken må lave et brush up på både gudstjeneste og aktiviteter, så flere tager ejerskab. Populært sagt: "At your service".

Det er mit indtryk, at det halter mange steder. Biskop Jan Lindhardt skabte i sin tid som biskop i Roskilde Stift tanken om: "det lille kirkeår". I mange kirker på landet er kirken så godt som fuld 10 gange om året: det er selvfølgelig jul, men det er også kyndelmisse/lys-gudstjeneste, påskegudstjeneste, konfirmation, fælles 2. pinsedagsgudstjeneste i det fri med nabosogne, sommergudstjeneste et naturskønt sted, høstgudstjeneste, alle helgens gudstjeneste og adventsgudstjeneste. Hvad med at lave nye 2020 mål der løfter tallet til 15 eller 20 gange om året med fulde kirker lokalt? Dertil kommer fulde kirker til dåb, bryllup og begravelse, de indgår selvfølgelig også i 2020 målene. Men uden fornyelse kan vi heller ikke regne med at dåb, vielse og begravelse fortsat bliver kirkens sag. Ved en fremskrivning af dåbstallene som det ser ud lige nu, så vil kirken i 2040 have mindre end 50 % af befolkningen som medlemmer. Og er vi så stadigvæk en folkekirke?

Her kommer et par eksempler på fornyelse der trækker fulde huse hentet fra KPL: Fyraftensgudstjenester med tema, pizzagudstjenester for konfirmander og forældre, strikkesgudstjenester, musikgudstjenester, fællesspisning i kirken skærtorsdag, menuen er selvfølgelig lam, brød og rødvin. Pilgrimsvandring fra kirke til kirke. Alt er muligt, spring ud i det.

Tærsklen til kirken skal være lav. Og mange flere grupper skal have lejlighed til at tage ejerskab også til gudstjenester. Præsten ejer ikke gudstjenesten, gudstjenesten skal være for folket. Det betyder også, at der skal investeres i sangen og musikken. Nogle steder kunne der med fordel oprettes børne- eller voksenkor, som kunne indgå i gudstjenesten på udvalgte søndage.

Landsbyens globale akse: empowerment og advocacy

Et andet vigtigt aspekt er, at også landsbykirken har brug for at se sin globale udfordring og identitet. Unge flygtninge fra Eritrea i Danmark har brug for en kirke at holde gudstjeneste i. Og vore egne unge engagerede studenter der

backpacker i sabbatsåret oplever en engageret og levende kirke i Afrika, Sydeuropa og USA. Men hvad med kirken herhjemme. Hvad tilbyder den de unge studerende?

Når der fra forskellig side efterspørges en global akse i landsbyudviklingen, så må kirken på banen. Kirken er i sig selv global, 2 – 3 milliarder af verdens befolkning er kristne. Store pengesummer og megen kommunikation er på spil på kryds og tværs af landegrænser, og der er for længst opbygget samskabelse, rejseaktivitet, indsamlingsprojekter og samspil direkte mellem små og store sogne i Danmark til små eller store sogne i Afrika, Indien, Sydamerika eller andre steder.

Det lutherske Verdensforbund og Kirkernes Verdensråd er vægtige aktører på verdensplan. Ord som empowerment og advocacy er helt naturlige i disse sammenhænge. Kirkens rolle verden over er at skabe råstyrke, hos den enkelte og i kirken, til at turde se virkeligheden, som den er, og til at handle på det (empowerment). Og det andet aspekt er, at kirken altid skal tage parti for den svage (Advocacy). Vigtige retningspile også for landsbykirkerne her hos os.

Forskellen på know how og know why.

Kirken er én stemme blandt mange stemmer fra landsbyens kor. Kirkens bidrag er, at den har stort gehør overfor spørgsmål, der handler om "hvorfør". Hvorfor skal vores landsby bestå? Hvorfor er vi her på denne klode? Og hvorfor er det til tider så svært at se meningen med, at vi lever?

I den populære linedanser sang (Højskolesangbogen nr. 145) der synges på høj- og efterskoler og ofte vælges af konfirmanderne til konfirmationen i kirken, står der: "Linedanser vælg livet / hvilken er din vej? / Følge hjertet/ uforfærdet. / Sige ja og nej! / Verden spørger tit hvordan / og alt for lidt hvorfor./ Der er så mange ting man kan/ - stå for det du tror!/ Gid du aldrig mister modet/ og lader / det onde uimodsagt. / Når viljen befries, - da falder magt./ Verden spørger tit hvordan (know how) og alt for lidt hvorfor (know why). Dette perspektiv, som sangen rummer, er væsentligt for at give plads for den samtale, som kirken kan byde ind med. Landsbyen har brug for, at samtalen ikke kun handler om alt det, som ikke længere findes, dårlige priser og afvikling. Landsbyen har brug for nye måder at mødes på, samtaler om eksistensen, livet og døden, og den har brug for at investere i de børn og unge, som er tilbage. Det er på høje tid, også for kirken at vågne op, og at turde satse på mennesker ved siden af mursten og mørtel. Et hvorfor spørgsmål kunne være: "Hvorfor gør vi ikke noget? Så få er vi da heller ikke". Hver ottende dansker bor i et sogn, hvor den største by er på 1000 indbyggere eller mindre.

Folkekirken er noget, som vi skaber sammen. Og kirken er ikke ufejlbarlig, og kirken slipper ikke godt afsted med ligegyldigt "hokus pokus" snakkeri. I en tid hvor økonomien står så stærkt i fokus politisk og i den offentlige debat, er der brug for at kirken melder sig på banen og formulerer sig omkring det menneskesyn, som vokser ud af kristendommen. Grundtvig sagde: "At mennesket er et guddommeligt eksperiment af støv og ånd", Peter Kemp siger ind i vores tid: "At ingen er uundværlig, men ethvert menneske er uerstatteligt", og han føjer til: "At et menneske altid er mere end.". Det er et værn mod et reduktionistisk menneskesyn, hvor kun den produktive har betydning. I dette menneskesyn gemmer der sig et incitament til at inkludere barnet, den gamle, den demente, den sorgramte, den stressramte og den der vil finde plads til mere ro, natur og eftertanke i dagligdagen.

Den synlige og den usynlige kirke.

Folkekirken er også byens ældste festlokale. Her begynder den livsbekræftende fest ved livets begyndelse, og her fejrer vi når unge går fra barndom til ungdom, og når to forelskede vil vise verden deres kærlighed; og her græder vi sammen, når vores kære træder ud af slægtens kæde for at træde ind i den evige kæde af dem, der var til før os. Alle har brug for stærke og betydningsfulde markører / ritualer i de forskellige livsaldre. Her leverer kirken med musik og det hele.

Dertil kommer i dag, at kirken som festlokale også er i spil ved æblefester, høstfester, sommerfester, byfester, musik festivaler, pizza komsammenender og babysalmesang. Vi kunne måske kalde det den "usynlige kirke", at kirken er et netværksskabende sted, og at netværket når meget langt ud i hele landsbyen og sognet. Usynligt fordi vi ikke går ens klædt eller bærer emblem. Men netop dette usynlige fællesskab er et stærkt udtryk for, hvad kirken er og kan.

Kirken har også en helt synlig side. Den synlige kirke ansætter medarbejdere ofte 4 – 7 stykker i hvert sogn/pastorat, den bruger lokale håndværkere, og den har aktive frivillige f.eks. menighedsrådsmedlemmer, strikkeklubstovholdere, kagebagere, madspecialister, studiekreds- og foredragsklubs ledere mm. Kirken er også en økonomisk faktor, den er en arbejdsplads med APV regelsæt, og den har aktive kvikke medarbejdere. Måske er der også her brug for et "eftersyn". Hvad med at lave en forventningsafstemning mellem menighedsråd og civilsamfund i forhold til arbejdsopgaver i landsbyen/sognet.

Menighedsrådene skal have opbakning og samspil for at kunne formulere nye arbejdsopgaver, for dagligdagen i KPL er totalt forandret de sidste 20 år, og en række opgaver løses på nye måder med varmestyring, automatisk klokke-ringning, maskingravning af grave mm, og præster indgår så småt i en række teams.

Der skal flyttes penge fra mursten til lønmidler, så præsterne ikke bliver ene om at arbejde med det relationelle og fællesskabsopbyggende, der skal være råd til, at en klynge af landsbyer/sogne ansætter en kirke og kulturmedarbejder, der blandt andet kan varetage opbygning af frivillighedsnetværks grupper.

Tør vi spå om fremtiden?

Jeg hører til dem, der tænker, at vi ikke kan vente på, at fornyelsen kommer fra centrum – fra storbyerne – vi må selv være med til at skabe fornyelsen. Os der bor i periferien – på landet. Måske tænker Vorherre på samme måde. Det er tankevækkende, at da Gud vælger at inkarnere sig, så gør han det ikke i Romerrigets centrum i den mægtige by Rom, men han lader det lille sårbare drengbarn føde i det besatte Palæstina i en lille landsby ved navn Betlehem. Ethvert barn i hele verden kender navnet på denne landsby, og lige siden har vi sunget: "Et barn er født i Betlehem".

Også Martin Luther voksede op på landet, og han opslog ifølge traditionen 95 teser på kirkedøren i Wittenberg den 31. oktober 1517. Luther udnyttede ny teknologi: Gutenbergs nye bogtrykkerkunst, uden denne mulighed ville Luther vel ikke have fået samme udbredelse. Luther er en af verdenshistoriens flittigste skribenter. Man siger, at han har skrevet mere end 80.000 sider og 2.500 breve. Man må antage, at Luther ville, hvis han havde levet i dag, have udnyttet Twitter, mails, facebook og sms. For hans anliggende var at blive hørt. To sider nyoversat bibel blev solgt på markedet for 5 æg, og så blev der byttet med naboen i en tid, hvor kun 5 % af befolkningen kunne læse og skrive. Så det har sikkert også kostet et par æg at få læst siderne højt. Luther gav kirken tilbage til lægfolket. Fra nu af blev der prædiket, sunget og bedt på tysk, og det var ikke kun forbeholdt præsterne at tage del i nadveren. Og Luther brød med cølibatet, han giftede sig med den bortløbne nonne Katarina Von Bora. Endnu er det sådan i den katolske kirke, at præsten skal være en ugift mand. Luther og folk omkring ham turde forny kirken, hvad tør vi? Et af de statements man tilskriver Luther er formuleringen: "Ecclesia semper reformanda est". Det er den arv, vi står med i land og i by: kirken skal altid være under forandring og forvandling.

Et opslag på Futuriblesiderne og på facebook – 11 teser i 11. time

Tiden er sikkert løbet fra opslag på kirkedøre, men lad os slå en række teser op på væggen på facebook og her i magasinet. Lad os nøjes med 11, nu hvor vi er i 11. time. Senere kan vi sammen skrive resten – de 84 andre teser.

- 1** Der er brug for administrative fællesskaber – Pas på med de store fusioner af sogne, tænk mere på at få løst administrative opgaver sammen. Administrative fællesskaber vil spare penge, og opgaver vil blive løst mere professionelt. Kirkens DNA er empati, omsorg og nærhed.
- 2** Skab et eller to ”Kirkernes huse” i hvert provsti. Regnskabsydelse købes lige nu dyrt af hvert enkelt sogn/pastorat, ansæt i stedet en fælles regnskabsmedarbejder der holder til i ”Kirkernes huse”. Frigør præsterne fra det daglige kordegne arbejde, ansæt fælles kordegne i provstiet, der også skal holde til i ”Kirkernes huse”. Præsterne har overtaget flere opgaver bl.a. ansvaret for minikonfirmandundervisningen, så det er på tide at en forældet præsteopgave overtages af professionelle kordegne. Tænk i den forbindelse over om en centralt beliggende landsbykirke kunne tages ud af daglig brug og ny indrettes til kontorer og møderum.
- 3** Sørg for at frivillighed bliver en naturlig del af kirkens selvforståelse. Ansæt i et klyngefællesskab af landsbyer og sogne/pastorater en fælles kirke – og kulturmedarbejder som frivilligheds koordinator.
- 4** Tænk stort – skab et K.E. Løgstrup institut på Vestfyn. K.E. Løgstrup var præst i Sandager, mens han skrev disputatsen: ”Den etiske fordring”. Eller skab på Østfyn et Hans Tausen institut for unge, der interesserer sig for teologi. Hans Tausen besøgte som ung Martin Luther i Wittenberg. Hans Tausen endte som luthersk biskop i Ribe og var en betydningsfuld dansk reformator. Han var bondesøn fra Birkende sogn tæt på Kerteminde.
- 5** Indgå som menighedsrådsmedlemmer solidarisk med de andre i landsbyen i større landsbyprojekter med folkeaktier og lignende, så der kan skabes finansiering til epokegørende initiativer indenfor kultur, virksomheder og ansættelser.
- 6** Tænk strategisk omkring samarbejder i lokalområdet, samarbejd med hvem som helst. Men overvej hvordan det blive win win begge veje.
- 7** Lav 2020 mål – skab en fordobling af antal gange kirken er fuld årligt (udover ved bryllup, begravelse og dåb). En målsætning kunne være at løfte antallet fra 10 til 20 gange. Overvej samtidigt hvordan kirken indretningsmæssigt bliver inkluderende for den mindre gruppe. Kirken kunne være et oplagt sted at mødes for mennesker i sorg eller for mennesker ramt af stress. Rummet ”kan” noget helt særligt.
- 8** Skab noget unikt for de unge. Hvert provsti skal have sin egen ungdomskirke med egen ungdomspræst. Med forfatterskole, musiksammenspil, kor, fredagscafé, filmklub, højskoledage mm. Målgruppen er konfirmander og de unge i ungdomsuddannelserne, der stadig bor derhjemme. Tænk i den forbindelse over om en landsbykirke kunne tages ud af brug og ny indrettes til de unge. I København findes to ungdomskirker dog fortrinsvist for studerende.
- 9** Skab teams blandt kirkegårdsmedarbejdere og andre faggrupper. Så der kan spares på vikarbudgetter, og så der kan findes fælles løsninger og indkøb på tværs af sogne/pastorats grænser.
- 10** Skab præsteteams men opgiv ikke den lokale tilknytning. Lad præsten bo hvor han/hun arbejder, bevar præsteboligerne. Men skab fælles kontorfaciliteter for præsterne i teamet. Tænk igen her over om en kirke kunne tages ud af brug og ny indrettes til dette anderledes brug.
- 11** Kirken må ikke agere uafhængigt at sit anliggende, tværtimod. Præster skal værne om det særlige særkende, som det er at være præst. Præster skal uddannes til at arbejde med og i det relationelle, med formidling, diakoni og med samtaler om eksistens og tro.

6xlandsby&kirke - Den gode historie når kirke og landsby trækker på samme hammel.

11 sogne / 13 landsbyer knyttes lige nu sammen i et fælles udviklingsprojekt, det er i de tre provstier: Bogense (Nordfyns kommune), Middelfart provsti/kommune og Assens provsti/kommune. Det er formodentligt første gang, at et sådant projekt ser dagens lys i Danmark. Første runde var en udpegning af landsbyer/sogne i de tre kommuner. Kriterierne følger sociolog ved FUV Steen Marquard Rasmussens sognestørrelser. Kriteriet for at være en KPL kirke er, at den største landsby i sognet/pastoratet max. må have 1000 indbyggere. Udpegningen af geografiske steder blev foretaget af kommunernes landdistrikts koordinatore og provsterne. Bevares, der har da været begyndervanskeligheder. Men i det store og hele er vi kommet godt fra start. Anden runde er, at menighedsråd og lokalråd mødes, hvor de sammen indkredser, hvordan de "ser" lokalsamfundet. På dette møde aftales, hvem der skal med til næste møde. Skal der prikkes på skuldre, så repræsentanter/ildsjæle fra alle foreninger og grupperinger i civilsamfundet kommer med. Eller skal alle i lokalområdet inviteres bredt. Tredje møde bliver da et stormøde eller et borgermøde. Dette møde munder ud i nedsættelse af x antal kaffeklubber, der forpligter sig på at mødes derhjemme hos én i gruppen. Grupperne opstår ved, at folk med samme udviklingsidéer finder sammen. Og alle giver hinanden håndslag på, at der vil blive udviklet på idéen.

Det er KPL ved undertegnede Vita Andreassen, der er initiativtager sammen med landsbyhøjskoleforstander Tyge Mortensen. Sammen faciliterer vi samtaler og processer. Journalist Anne Klysnér, tidligere TV Syd er tilknyttet projektet, hun skal gennem små videoer være med til at skabe en spredningseffekt fra projektet. Lige nu kan projektet følges på facebook på 6xlandsby&kirke.

Målet er, at vi vil skabe en model for samskabelse (co – creation), nytænkning og fornyelse i de små landsbyer, lokalsamfund og sogne, så kirke og landsby "finder hinanden" til gensidig inspiration. Hvorfor er der ikke flere fra landsbyen, der stiller forventninger til kirken? Og hvorfor går kirken ikke mere ind og blander sig/ stiller forslag om samarbejde i lokalråd, forsamlingshuse og foreninger, så der kan løftes i flok? Hvordan får vi lyst til at bære med på hinandens idéer, hvordan holder vi gejsten, og hvordan kan tærsklen til kirken blive så lav, at den får lov til at spille ind med kerneydelsen: at skabe fællesskaber og at puste til flammen, så der holdes liv i bålet.

Vi håber, at nye visioner og strategisk tænkning vil se dagens lys, hvem ved? Det bliver spændende at se. Grundtvig talte om "livsoplysning", og Kresten Kold talte om at gøre mennesker "varigt begejstrede". Kirken er det frirum, der stædigt fastholder, at meningen med livet i en konkurrencestats diskurs ikke kan opgøres i et bruttonationalprodukt og et regneark. Meningen med livet er noget større og mere udefinerligt. Det har noget med kærlighed, venskab, barmhjertighed og fællesskab at gøre. Med en samle betegnelse kunne vi kalde det "hjerterets dannelse". Netop dét er ethvert slægtled forpligtet på at give videre. Og let er det ikke, vi må gøre det sammen.

Landsbyerne er en gammel opfindelse, og de er kommet for at blive. Lige nu melder kirken sig på banen: "Kom og leg med os", vi vil gerne spille med, når landsbyernes fremtid skal diskuteres og skitseres.

Vita Andreassen, sognepræst ved "De 4 kirker" på Vestfyn; Føns, Ørslev, Udby og Husby og konsulent for kirken på landet (KPL) i Fyens Stift.

Teknologi gør arbejdstiden –og landet – mindre!

Gør dig klar til at arbejde mindre. Og investér i huse i udkantsområder før andre opdager hvor fordelagtigt det snart bliver at bo langt fra byerne.

Den gode nyhed er at vi skal arbejde mindre. Den dårlige nyhed er at robotter snart overtager middelklassens jobs. Men for mange er det måske ikke så skidt endda, hvis bare vi kan finde på noget meningsfyldt at tage os til, og hvis vi vel at mærke får råd til at leve mindst lige så godt som i dag.

Robotter kan snart klare mange af middelklassens jobs, helt fra støvsugning over radiologi og revision, til jura. Faktisk har chat-bot'en "donotpay" allerede i dag vundet 160.000 ud af sine 225.000 indsigelser mod P-bøder. (ifølge firmaet selv). Men når efterspørgslen på arbejde falder, hvad skal vi så leve af? Hvis vi skal konkurrere mod robotter, falder lønnen formentlig også.

Nogle har peget på at eneste vej til social opstigning bliver ved iværksætterier og ved at eje produktionen. Der vil helt sikkert også blive et enormt behov for at prioritere og træffe etiske beslutninger og udstikke rammer. Det sætter vi forhåbentlig aldrig robotter til. Plejesektoren og undervisningssektoren vil nok også bestå i lang tid fremover. Så der vil fortsat være arbejde og en del af det vil formentlig fortsat foregå i store byer.

DEN MOBILE REVOLUTION

Men robotterne er jo allerede på vej ind i vore biler, og selvkørende biler kan snart blive en realitet. I en aggressiv fremskrivning vil almindelige biler udfases fra år 2025, men allerede i 2021 får folk øjnene op for mulighederne i at sove, se film, dyrke sex og arbejde under transporten til og fra arbejde.

Derfor opfattes transporttid ikke i samme grad som spildtid, og derfor gør det ikke så meget hvor langt man har til og fra arbejde. Derfor starter i 2021 et opkøbs-kapløb om huse i danske udkantsområder, og det er her mit scenarie for landsbyen Glædeskilde tager sit udgangspunkt:

Glædeskilde har længe været betragtet som en død by uden butikker og med næsten nedrivningsklare huse overalt. Især den forladte skole, det nedlagte mejeri og den gamle træsko-fabrik trænger til kærlige hænder.

Men efterhånden som befolkningstallet stiger i trygge, rige samfund, som ikke lige umiddelbart skylles væk af klimaforandringer, stiger også boligpriserne. Særligt i byer som Glædeskilde. Dels fordi transporttiden er blevet så utroligt behagelig, men også fordi landlivet byder på en masse meningsfulde ting man kan lave i den megen fritid alle har fået efter den 3,5 dages arbejdsuge blev indført. Det drejer sig især om naturoplevelser, motion og selvforsyning.

SELVFORSYNING OG MENINGSFULD FRITID

-i 2030 hærger 3. Verdenskrig en lang række europæiske storbyer med terrorlignende guerilla-krig. Den udføres af tropper som kun sjældent bekender kulør, men som stammer fra de konkurrerende slyngelstater Upolen og den selvudråbte republik Mellem-Korea.

Krigen viser hvor vigtigt det er med fødevarerforsyning og adgang til ressourcer generelt. I det ellers så velhavende vesten havde man helt glemt hvor mad og materialer kommer fra. Under og efter krigen begynder den skandinaviske befolkning derfor at flytte på landet. Der kan man langt nemmere realisere en bæredygtig bolig med egen energiforsyning. Da den ugentlige arbejdsuge er nede på 3,5 dag har borgerne også fået en masse fritid til at realisere drømmen om at blive selvforsynende med mad. Kød holdt man stort set op med at spise under krigen. Så det er blevet meget nemmere at gøre sig selvforsynende. –og det gør tilflytterne i stor stil når de kommer til landsbyer som Glædeskilde.

SAMARBEJDE

I Glædeskilde er der et fødevarerfællesskab hvor man hjælper og supplerer hinanden med den store hobby: Fødevarerproduktion. Byens omfattende grejbank indeholder alt fra stiger og kloakrenser til gravemaskine og radrenser. Ved

“Engang havde hver deres egen græsslåmaskine”

høstfesten griner man altid af historierne om at alle engang havde deres egen græsslåmaskine som stod og fyldte i alle redskabsskurene. Nu klarer den fælles græs-robot det meste af byens græs mens beboerne holder fester og spiller petanque. Når bilerne kører selv er der heller ingen grund til at parkere dem på veje og i garager: Når man er blevet kørt hjem, kører bilen ud og løser en anden opgave for en af de andre i billauget. Mod betaling kan folk uden bil-ejerskab også ta en tur med bilen. På den måde smiddiggøres den offentlige transport omkring Glædeskilde.

LANDSBYER MED IDÉ

En del landsbyer får deres helt egen profil og skiller sig ud. I Knopstrap samles alle med interesse for opdræt af Knopstrapper-hest, og en gang årligt holdes en stor festival hvor Pippi Langstrømpes hest er æresgæst.

Handicap-organisationen ”Helt almindeligt liv” opkøber en række af de byer som stadig har tydelige butikbygninger og station mm. Organisationen genopretter slagteren, posthuset og lægger endda skinner og genopretter togbanen til nærliggende havnebyer og skove. Al infrastruktur i byen renoveres så den kan bruges selvom man er i kørestol eller endda sengeliggende. Pludselig kan svært handicappede leve helt almindeligt liv hvor de klarer sig selv og kan tage i skoven selvom de fx er sengeliggende. Konceptet bliver vildt populært, og en del rige udenlandske familier bosætter deres handicappede slægtninge her. Et par små havnebyer indrettes på samme måde som luksus-plejehjem for sengeliggende ældre.

Men i Glædeskilde er man mere generelle, og satser på at dele de ting som det er fjollet at eje hver især. Man deler også sin viden og så får man tiden til at gå med meningsfulde ting. Men i virkeligheden stresser man rundt de par dage om ugen man er på arbejde i storbyerne. Sådan vil det nok altid være. Men så er det rart at komme hjem igen.

UDDANNELSE

Da den store uddannelses-boble sprang, skabtes et røre som stadig deler vandene i Glædeskilde. Nogle unge drager fortsat til byen og tager en uddannelse på samme måde som deres forældre gjorde i sin tid. Men for nogle år siden

viste en undersøgelse, at 85 procent af danskerne var akademikere, 3 procent var iværksættere og virksomhedsejere, og de sidste 12 procent blev bokset rundt af en hær af pædagoger og offentligt ansatte. De arbejdede på at mase de sidste 12 procent ind i en passende uddannelse.

Men Uddannelses-Boblen viste verden at uddannelse ikke længere fører til job der er mere værd end andre job. Det er kun meget få der kan uddanne sig til et velbetalt job. Derfor kan det bedre betale sig at lære noget unikt og satse på at starte sin egen virksomhed. –i hvert fald hvis man vil foretage social opstigning.

“Da den store uddannelses-boble sprang”

Derfor er mange af byens unge startet på individuelle skoleforløb sammensat af de kurser man selv føler man har brug for, og er motiveret for. Det sidste har givet hele skolesystemet et enormt motivationsløft. Forløbene skal bestå af 1/3 teori, 1/3 praksis og 1/3 refleksion. Og med den moderne fjernundervisning med lokale møde-teams kan man tage teori-delene ligegyldigt hvor man er og fra en hvilket som helst undervisnings-institution.

Da de mange akademikere opdagede at de var i en blindgyde, kastede de sig over denne uddannelsesform som i Danmark blev introduceret af UdkantsUniversitetet, og det frigjorde da også øjeblikkeligt de sidste 12 procent som begyndte at designe forløb næsten uden teori, og derved genopfandt samtlige af de traditionelle håndværksfag med mesterlære og det hele.

HVAD SKAL VI VÆLGE?

Der findes flere forskellige fremtidsbilleder. Så hvilke billeder er ønskværdige. Hvilke vil vi vælge? Hvad skal vi gøre i dag? Opkøb straks huse i udkants-områder. –Når arbejdstiden falder og bilerne kører selv, kan du sove og arbejde i bilen de par dage du behøver tage til storbyen, hvor din arbejdsplads har hovedkontor. Prisen på arbejde vil komme under konstant pres fra robotter og befolkningstilvækst. Derfor vil udlejning af fast ejendom fortsat være en stabil og sikker indtægtskilde. -og da du får en masse fritid, har du tid til selv at videreudanne dig og dyrke frugt og grønt. Køb får du næppe brug for.

Da de fleste uddannelser blot fører til jobs hvor man konkurrerer mod robotter, må man starte sin egen unikke virksomhed. Derfor skal man lære noget unikt. Det kan man hente ind til landsbyen fra alle verdens uddannelses-institutioner. –på det niveau og i den takt man har brug for det.

Glæd dig til fremtidens landsbyer. Øv dig i selvforsyning. Gør din bolig selvforsynende med energi. Del dine redskaber med naboerne og investér i ejendomme i yderområder: Det er en sikrere indtægtskilde end dit job. Flyt til Glædeskilde. Den ligger et sted i din nærhed.

Kilder:

Eriksen, Jacob Christian. "Robotterne stjæler middelklassens jobs" Politiken, 8. Oktober 2016. -om bog af fremtidsforskeren Martin Ford.

Franck, Nicolai. "Chatbot sparer bilister for 160.000 parkeringsbøder", DR.dk Viden, 9. Juni 2016.

Thorsen, Niels. "Den førerløse drøm", Politiken, 7. Oktober 2016.

Jacob Antvorskov, Medstifter af bl. a. Mangfoldighedskontoret, Grejbanken, Vallekilde OpenAir-bio og UdkantsUniversitetet.

Jacob Antvorskov arbejder i øjeblikket som Senior Chefstrateg i Ministeriet for Magi. Sammen med "Trolldmandens Erling" (Johnnie Borrlander), rejser han rundt i landet med kampagnen: "En magisk fremtid for Mugglere i landsbyer", hvor landsbyernes trusler og muligheder behandles med begreber fra Harry Potters univers. Et ministerielt kampagnebesøg varer 20-40 minutter.

Af Roger Matthisen

Vi bør lade os inspirere langt mere af kreativiteten i landdistrikterne

Sidste efterår tog jeg på inspirations-tur rundt i det danske land for at blive klogere på udfordringerne for en bæredygtig omstilling. Men for mig handlede det også særligt om at blive klogere på hele landet.

De folkelige bevægelser, de lokale fællesskaber, andelsbevægelsen 2.0 og ikke mindst også for at gå i dialog med ildsjæle, virksomheder og kommuner. Turen gjorde det kun endnu klarere for mig, hvor paradoksalt, det er, at vi i Danmark overhovedet taler om 'udkant', for der findes ingen kant, man falder udover, når man forlader de større byer. Det økonomiske skræmmebillede af urentable landområder og byer som vækstlokomotiver der drives udviklingen frem skal lægges i graven.

Fremtidens gode samfund påvirkes af de offentlige beslutninger, som vi tager i dag. Vi, som lever nu, er altså også medforvaltere af i morgen. Derfor er det vigtigt, at vi efterhånden endeligt har gjort os den vigtige realisering, at udviklingen af vores lokalsamfund påvirkes af såvel strukturelle som lokale forhold. Det er også vigtigt at huske på, at landdistrikterne ikke efterspørger nødhjælp men om at vi skaber rammevilkår, som ikke modarbejder dem.

Vores fællesskaber og vores sociale sammenhængskraft er under kraftig påvirkning. Sidste årtis flyttemønster har sat både livet i vores lokalområder og livet i byerne under pres. Men vi ser et opbrud i urbaniseringen og vi oplever et behov for at definere nye måder at leve livet på. Vi oplever et behov for at redefinere og stille spørgsmålstegn ved, hvad det gode liv består af.

For mig handler ligestillingen af land og by derfor også om meget mere end at skabe ens vilkår. Det drejer sig også om muligheden for at definere nye, anderledes og forskelligartede måder at leve det gode liv på. Og svaret findes ikke oftere et sted frem for et andet. Byerne leverer ikke bedre svar end landet gør. Omvendt oplever vi en tendens til, at vi ser mod landet for at finde svar på, hvad det gode liv også er.

Derfor tror jeg også grundlæggende på, at det skal kunne være muligt at leve, bo og arbejde i hele Danmark. Det kræver, at vi anerkender, at de største afstande er dem, der findes i vores hoveder. Problemet opstår allerede i vores

politikdannelse, hvor geografiske afstande problematiseres og økonomiseres. Men de danske landdistrikter er mangfoldige og forskelligartede, og vi bør tage ved lære af dem. De kan hjælpe os i omstillingen mod et grønnere, mere meningsfuldt og mere entreprenant Danmark. For forandring starter ikke i magtens korridorer og handler om langt mere end at ændre lovgivning. Forandring opstår gennem handling.

Landsbyerne som forgangssamfund

Og der er forandring på vej. Udvalgte landområder oplever en nettotilflytning og måske vi ser et startende opbrud i urbaniseringen. Vi oplever et opstået behov for at genopdage vigtige værdier og se nye muligheder for det gode liv. Vi ser flere landsbyer og landområder som stædigt har vist en evne til selv at tage kontrol over den fremtid, som de ønsker for sig. Vi ser områder i landdistrikterne, som er langt mere ambitiøse på klimamål, på grøn økonomi, foreningsliv, fællesskab og samskabelse, end vi observerer i bykommuner og på nationalt plan.

Derfor bør vi følge deres stædighed med stor interesse. For de definerer ikke kun egen fremtid, men inspirerer os andre – og tager vigtige banebrydende skridt. Man skal ikke underkende værdien af den kreativitet, som er opstået i områder, som har været pressede.

Særligt interessant er det at observere, hvordan landsbyer formår at inddrage et langt mere helhedsorienteret syn på samfundet. Det gælder initiativer, projekter og aktiviteter som i langt højere grad inddrager social og miljømæssig bæredygtighed side om side med den økonomiske. Vi ser en langt mere bredepektret tilgang, hvor fællesskaber, foreninger og sammenhold får en langt større betydning.

Løsningen på fællesskabskrisen

Jeg tror, vi kommer til at se langt mere bæredygtige landsbyer og økologiske samfund. Måske fordi mange mennesker i dag stiller spørgsmål til deres livsførelse, som bæredygtige landsbyer og fællesskabet heri kan levere et muligt svar på. Derfor tror jeg også, at vores landsbyer og landdistrikter i stigende grad kommer til at meddefinere, hvordan vi vil leve vores liv fremadrettet. Det er ikke fordi, jeg tror, vi vil opleve en masseudflytning fra storby til øko-landsby. Men jeg tror, det betyder, at de værdier, der her dyrkes og undersøges, også vil sprede sig til livet i byerne. Det handler særligt om betydningen af sociale relationer, fællesskab og forståelse af hinanden. De lokale fællesskaber vil lære os om, hvordan vi lever sammen, skaber mere tid til hinanden, og hvordan vi passer på hinanden og på naturen.

Det lokale fællesskab bliver derfor et af de gode svar på, hvordan vi i fremtiden håndterer kriser. På sin vis er øko-landsbyerne pionerbyer, som kan blive forgangssamfund for livet i byer, storbyer og globalt set. Det gælder udvikling af nye organiseringsmodeller, eksempelvis delebil- og cykelordninger, fællesskab i afsætning af lokale råvarer og services blandt lokalbefolkningen. Men det gælder også de samfundsopgaver, som samfundet i de senere år har haft svært med at håndtere. Det handler blandt andet om, hvordan udsatte borgere og flygtninge bliver til stærke ressourcer. Det er opbakning til unge under uddannelse og udbud af praktikpladser. Der er derfor et socialt bæredygtigt håb i vores landdistrikter.

I Alternativet ser vi derfor en ny innovationsbølge i Danmark, hvor fællesskabet og andelstanken bidrager til en stærk social struktur og forstærker borgernes lyst til at tage lokalt ejerskab. For at styrke det lokale iværksættereri, bør vi derfor etablere iværksætterruggekasser på vores uddannelsesinstitutioner, hvor elever og studerende stimuleres til at ideudvikle og skabe bæredygtige forretningsplaner. Ligeledes bør vi tilbagerulle besparelser på LAG-midlerne, som vi ved understøtter de ildsjæle, som vi tror på, vil spille en afgørende rolle i vores lokale miljøer.

Den grønne omstilling

Jeg ser ligeledes særligt et grønt håb i de danske landdistrikter. Der ligger heri i stort potentiale i vores omstilling mod en grønnere økonomi, grønnere energi og et grønnere ressourceforbrug. Der er allerede masser af gode eksempler fra hele landet. Rollen landdistrikterne spiller for den grønne økonomi vil kun blive større. Det gælder placering og opstart af virksomheder, som er førende inden for dansk miljøteknologi, innovation, affaldshåndtering, energiinfrastruktur mv. Den grønne omstilling kan derfor virke som en løftestang for mange lokalsamfund. Vi må anerkende at danskerne i høj grad flytter efter beskæftigelsesmulighederne, og denne sektor kan potentielt skabe den nødvendige erhvervsaktivitet.

Landdistrikternes potentialer her er ikke direkte beskrevet i den nationale klima- og energipolitik, men lokal drivkraft og lokale aktører har vist sig at være essentielle i processen. Landdistrikternes rolle i den grønne omstilling er derfor yderst interessant, netop fordi vi ser en lokal stædig kreativitet og initiativkraft, som allerede nu har drevet udviklingen frem flere steder i landet. Se bare Samsø, Ærø eller Sønderborg som oplagte eksempler.

Også vores bundne opgave om at omstille os til uafhængighed af fossile brændstoffer har iboende potentialer i landdistrikterne. Omstillingen mod vedvarende energikilder tildeler ligefrem vores landområder en nøglerolle.

Derfor tror jeg både på, at den lokale stædighed kombineret med en national satsning på omstillingen kan skabe grobund for at virksomheder, som arbejder med materialelegnanvendelse, energiinfrastruktur mv. for alvor slår sig fast i de danske landdistrikter. Vi ser det allerede ske nu.

Danmark er det land i verden som har flest økosamfund og det sker gennem en interessant blanding af aktører og via samarbejde mellem borgere, kommunale aktører, virksomheder og organisationer. Vi skal hjælpe udviklingen på vej ved at investere i den cirkulære økonomi og ved at presse på for den grønne omstilling.

Kommunalt og offentligt medansvar

For at understøtte denne udvikling mod landsbyerne som foregangssamfund, er det derfor også vigtigt, at kommunerne og staten er interesseret i at eksperimentere med nye måder at bosætte sig på. Der skal mere mod til for at hjælpe udflytningen på vej. Derfor håber jeg, at vi politikere tør afgive beslutningskompetence til lokalt niveau. Men det er samtidigt afgørende, at vi ikke lader udviklingen af vores lokalsamfund udelukkende stå og falde med de lokales engagement.

Det kræver, at vi kommunalt og nationalt anerkender, at der skal prioriteres og udvikles der, hvor det giver mening. Landsbyklyngen Trekoner er et udmærket eksempel på, hvordan det er muligt via dialog og samarbejde at definere, hvilke ressourcer et lokalområde har og hvilke tilbud, der kan opretholdes eller udvides. Klyngesamarbejdet er en klog metode til at fremtidssikre og udvikle et lokalområde, hvor et bredt spektrum af tilbud kan opretholdes fordi landsbyerne deles om skoletilbud, idrætsfaciliteter, delebilsordninger mv. Det kan være at en sådan proces også indebærer afvikling. Og det tror jeg, vi må indse. Vi kan ikke holde liv i alle tomme bygninger, og det skal vi heller ikke. Men derimod hvordan denne prioritering og satsning skal foregå i dialog med indbyggerne, således at kommunen og beboerne sammen finder det fælles bedste. Og i fællesskab finder frem til de stedbundne kapaciteter og potentialer, som de forskellige områder besidder.

Med de nye, større kommuner er det afgørende, at der ligges kræfter i at udvikle en særskilt landdistriktspolitik, for kommunerne er stadig vigtige drivere af velfærdsudviklingen i områderne. Kommunerne er både arbejdsgivere og leverer serviceydelse. Og det skal ske i samarbejde med beboerne. For at vores landsbyer i fremtiden kan give de svar, som samfundet kræver, så kræver det også at vi arbejder for at bevare lokale institutioner og ser deres betydning i et langt bredere perspektiv. Lokale institutioner er kilde til samlingssted, nærhed, relationer, tilknytning og opbakning.

Sikring af rammevilkår

Helt afgørende bliver det, at vi formår at sikre en geografisk dækning i vores uddannelsessystem. Derfor er det en katastrofe, at der spares på uddannelsesområdet, som desværre også vil have geografisk skæve konsekvenser. I stedet bør vi arbejde på at sikre et større regionalt udbud af videregående uddannelser. De erhvervsrettede akademier og professionshøjskoler er således vigtige kilder til at skabe et uddannelsesløft i vores landdistrikter.

Ligeledes giver folkeskolelukninger måske luft i de kommunale budgetter på kort sigt. Men det er alt for kortsigtet. For skolelukningerne medfører fraflytning og vil resultere i svært målbare omkostninger og gøre lokalmiljøet langt mindre attraktivt. Vi risikerer lukningen spredt sig til andre institutioner i området, hvilket også risikerer et tab af lokale arbejdspladser. Det gælder nemlig om at fastholde de statsligt finansierede arbejdspladser, der allerede findes rundt om i landet. Det er arbejdspladserne på sygehuse, uddannelsessteder, børneinstitutioner mv. Det er langt flere arbejdspladser end dem vi vælger at udflytte.

Det kræver også at vi bliver langt bedre til at tænke vores landdistrikter ind, når vi laver ny politik. Det gælder på tværs af alle politikområder. Det gælder eksempelvis når vi laver en kontanthjælpsreform, som er geografisk skæv, når vi fastholder et boligskattestop, som er geografisk skævt, topskattelettelser som er geografiske skæve.

Fremtiden ser optimistisk ud

Når jeg ser optimistisk på fremtidens bæredygtige landsbyer, så skyldes det særligt den vilje, der findes herude til at skabe fossilfrie samfund, om at genfinde hinanden som mennesker og finde de svar på de kriser, vi oplever. Det er nutidens projekter som ProjectZero i Sønderborg og Energjakademiet på Samsø, der får mig til at se lyst på vores landdistrikters fremtid. Længe har vi omtalt byerne som vækstcentre og som drivkraft for landet. Men jeg er sikker på at landsbyerne leverer afgørende lokale svar på globale problemstillinger til gavn for os alle sammen.

Derfor tror jeg, at vi i Danmark skal være glade for de fælleskaber og landsbyer, som formår at formulere visionære svar på fremtidens gode liv. Byerne og landsbyerne skal ikke ses om modsætninger eller konkurrenter – men som supplement, der sammen kan byde ind med svar på, hvordan vi imødekommer fremtidens globale som lokale udfordringer.

Jeg tror derfor, at fremtiden bliver formet både oppe og nedefra. Den bliver drevet af innovative ildsjæle, som vil presse de strukturelle betingelser og skabe forandring. Derudover handler diskussionen om land og by om meget mere end at udvikle og investere i forskellige dele af Danmark. Det handler i høj grad også om, at vi skal mindske den sociale (ikke geografiske) afstand mellem mennesker, at sikre et sammenhæng mellem lokale løsninger og globale spørgsmål. Vi ser dele af befolkninger – ikke kun i Danmark – som oplever følelsen af at miste kontrol. Heldigvis finder vi midt i denne omvæltning stadig stærk energi, og som åbner for nye måder at tænke på.

Diskussionen om fremtidens landsbyer og de danske landdistrikter handler derfor også om fremtidens behov for en ny måde at tænke vores økonomiske system på og en måde at tænke på indholdet af vores liv på. Denne diskussion glæder jeg mig til at folde ud med vores land og bypakke, som et Alternativets politiske udspil på, hvordan vi forstærker den respektfulde relation mellem land og by – et sammenhængende Danmark.

Roger Matthisen, folketingsmedlem fra Alternativet og ordfører for Et Sammenhængende Danmark

Min grønne ø – i krystalkuglen

Oldefar, gederne er ved at spise æblerne på træet i indhegningen. Ja, ja, - jeg kommer. Men spørg lige din far, han kan også hjælpe, han er hurtigere end mig.

Da jeg kom ned til indhegningen, var de ved at ordne hegnet, og de tre geder måtte se på og nøjes med de æbler, der blev kastet ud til dem. Albi, mit oldebarn på 22, var allerede i fuld gang med at plukke æbler sammen med sin far, Aske (47). Æblerne blev lagt forsigtigt i kasser og skulle gemmes til vinteren.

Hov, uha, jeg blev helt forskrækket! Se, en helt grøn frø! Den sad på et æble jeg tog fat om, og så hoppede den over på min arm. Det er en løvfrø. Dem ser man ellers næsten aldrig, for de gemmer sig mellem bladene. Det er dem, du hører om aftenen. De lyder som en and, der skræpper.

Aske råber, at vi skal stoppe nu, for vi skal gøre os klar til fællesspisningen henne på den gamle skole. Albi løber i forvejen, mens jeg i roligt tempo ruller med rollatoren op gennem haven. Vi går sammen ud til vejen, for vi ser på telefonen, at "Drivhuset" er på vej. Det er bilen, vi kalder "Drivhuset", for den ligner mere et drivhus end en bil. "Drivhuset" har fire små, brede hjul, og inden i er der sæder langs med siderne. I midten står en stor potte med krydderurter, for i et "drivhus" er der planter.

Vi sætter os ind, hilser på de andre, og "Drivhuset" sætter sig i bevægelse. Næsten lydløst og langsomt bliver vi kørt til døren på den gamle skole. Vi passerer en del cyklister, som kørte samme vej. "Drivhuset" var kodet til ruten og fandt selv vej.

På telefonen stod der: "19. oktober 2050: Fællesspisning. Menu: Græskarsuppe med løg og persilledrys, porretærter og spaghettisquash med fetaost, dessert: bagte æbler med marcipan. Dertil æblecider. Pris 20 kr.

Urter og marked

Albi behøvede ikke at kigge på telefonen, for han vidste godt, hvad vi skulle spise - som de fleste andre. Albi havde om formiddagen været på den gamle skole og i fælleshaven. Han havde hjulpet landsbybørnene med at finde de største græskar og de bedste spaghettisquash. Børnene havde moret sig med at løbe op og ned mellem rækkerne. Mange havde skippet deres private urtehave og er gået sammen om fælleshaven. Overskuddet sælges på det ugentlige marked foran den gamle skole. Her kommer folk fra Sønderborg By for at få del i de friske råvarer. Andre kommer for at sælge mel, fisk, honning, frugt, genbrugsting og andet. Nogle har deres egen bod, mens andre er gået sammen om en bod. Der er også en fælles butik med både friske fødevarer og hjemmelavet syltetøj, søm og skruer mm. Markedspladsens og butikken drives af en syrisk familie, som har slået sig ned i landsbyen.

Til markedet kommer også den eldrevne lastbil med kommunens logo og læsser varer af fra andre landsbyer og fra større producenter i området. Chaufføren og hans hjælper køber varer, som de har stående på en indkøbsliste på deres telefon. Varerne er til butikker inde i Sønderborg By, men også til nabolandsbyernes borgere og markedspladser. Varer, som borgere har bestilt og købt på nettet, bliver også stillet af i butikken og hentet senere. Droner sørger for transport til dem, der har ønsket hurtig levering. Den eldrevne lastbil har en fast rute mellem Sønderborg By og en række landsbyer.

Min fortælling

Efter maden skal jeg fortælle om ”Udviklingen på landet før al den moderne teknologi” – det var titlen. Jeg valgte at fortælle om udviklingen af Mejeridriften på Als og Sundeved. I Pøl på Nordals gik 11 bønder i 1874 sammen om at danne et fællesmejeri, og de efterfølgende år blev der bygget mange fællesmejerier. Det første andelsmejeri blev bygget i Hjedding og fik det første mælk leveret 10. juni 1882. Nyheden om de nye fællesmejerier gik som en løbeild, og mange mejerier blev omdannet til andelsmejerier med bestyrelse og en ansat bestyrer. Det toppede i 1937, og herefter begyndte sammenlægningerne.

Til sidst er der kun et mejeri tilbage i Tinglev: Naturmælk. Det er der stadig, men mælken til fællesspisningerne kommer direkte fra gårdene, mens det kun er ost og andre specialiserede mælkeprodukter, der kommer fra Naturmælk. Tykmælk og yoghurt laver folk selv i hjemmet af mælk fra gårdene. Mælken hentes i butikken på den gamle skole, hvor der står en køletank, som en af gårdmændene passer. De tilsluttede borgere har en flaske med en chip, som fortæller hvor meget mælk, der hentes, og sørger for betalingen til bonden.

Efter det lille foredrag om mejeridriften var der megen snak om, hvad der driver udviklingen. Nogle nævnte krigen i 1864, som baggrunden for udviklingen i mejeridriften den gang. Udviklingen de sidste 25 år – det var alle klar over – kom fra de store bankkrak og finansverdenens sammenbrud, som prægede tiden fra 2007-21. Anden omgang blev sat i gang af Deutsche Bank AG, hvis kurser faldt og faldt og trak andre banker med sig i dybet. Kansler Merkel døde på en arbejdsplads, da et stillads væltede ned over hende. En ny flygtningestrøm var igen på vej, fordi russerne havde bombet i Tyrkiet, der var gået ind i krigen på oprørernes side i Syrien. Det var mere, end tilhøderen til politikerne i Europa kunne klare. Efter nogle år, hvor primitive debatter prægede medierne, var der andre, der tog bladet fra munden, og forskellige workshops og studiegrupper dukkede op overalt.

“Landsbylaugene, var kernen i udviklingen.”

Nutid a la Brasilien

I landsbyerne i Sønderborg Kommune var det landsbylaugene, der var kernen i denne udvikling. Her var man vant til at organisere og koordinere fællesskaberne. Landsbyforum startede med at indkalde til en række foredrag, hvor forskellige videnspersoner blev indkaldt. Det blev vendepunktet og den primitive debat, der blev skiftet ud med mere konstruktive forslag. Landdistriktsudvalget havde allerede inviteret Oscar fra Porto Alegre, og han var på besøg i Tyskland, da Merkel døde. Hans flyselskab gik konkurs - og det samme med forsikringsselskabet. Oscar og hans kone var strandet i Tyskland, men med besvær fik vi ham til Sønderborg. Oscar havde til opgave at organisere processen om borgerbudgetter i Porto Alegre. Her er over 25.000 borgere involveret i beslutningsprocesser.

Snart var Oscar sammen med en tolk i gang med at udbygge beslutningsprocesserne. De decentrale landsbylaug havde tilliden som byggesten. Så her begyndte man at trykke lokale pengesedler, og en computer blev stillet op i hver landsby, hvor alle indtægter og udgifter blev noteret ned. Pensionerede bankfolk styrede dette. Der kom dog styr på bankerne og pengeverdenen igen, men alligevel fortsatte de lokale valutaer. Dog med en fast kurs til kronen. Oscar og hans kone blev i Sønderborg det meste af året, inden de kunne komme tilbage til Brasilien.

Det er jo alt sammen historie nu, og mens vi spiste, var der en hilsen på storskærmen fra Oscar i Brasilien. Det er almindeligt, at der udveksles hilsner mellem hovedretten og desserten til fællesspisningerne. Ofte er der også hilsner fra Tanzania, hvor flere her fra landsbyen har slået sig ned, og vi har også folk fra Tanzania boende her. Vores syriske borgere i landsby holder sig også opdateret med, hvordan opbygningen går i deres landsbyer i Syrien.

De yngste var taget hjem straks efter maden. De gik ud i "Drivhuset", trykkede på kortet på skærmen, og snart holdt "Drivhuset" ude foran døren derhjemme. De gik ind og børstede tænder og kravlede i seng. Så blev der sagt godnat til mor og far på skærmen. De sad stadig ved bordet i den gamle skole. Da jeg kørte hjemad i "Drivhuset", var alle i god stemning, og snakken gik livligt. Både om aftenens snak om fortiden, men også om forventningerne til fremtiden.

Learning City

Den gamle skole blev for længe siden nedlagt som skole, men fortsatte som lokalt mødested. Den har ikke skiftet navn, for Sønderborg Kommune kom med i Unesco Learning City, hvor alle aktiviteter i kommunen skal have et element af læring indbygget. I mange landsbyer blev fokus på fødevarer og turisme – altså hvordan borgerne kan lære at dyrke lokale fødevarer og tilberede dem, så sundheden er høj.

Den gamle skole er kommunalt ejet, og drives nu sammen med nabostedet, Notmark Hus, som gik konkurs, og som borgerne derefter købte på folkeaktier. Her holdes mange familiefester, kurser og møder, og der leveres meget mad ud af huset. Mange af fødevarerne kommer fra fælleshaverne på markerne rundt om stedet. Der er altid mennesker på den gamle skole. I kælderen er der et værksted, hvor folk hygger sig med at reparere forskelligt udstyr. En flygtning forsøgte at lave en virksomhed med reparation. Han var vant til hjemmefra at reparere vaskemaskiner, fladskærme, boremaskiner, skifte batterier i opladeligt udstyr osv. Der var ikke nok penge i det, så nu sidder en flok - især ældre - mænd og hygger sig med loddekolber mm.

Den gamle skole blev udvidet med en stor hal, der forbandt Notmark Hus med skolen. Her er nu samlet vævestuer. Her sidder der flere gange om ugen folk og arbejder med husflid som vævning og strikning mm. Overskuddet bliver solgt i butikken, som også sælger fødevarer og meget andet. Den gamle have ved Notmark Hus blev renoveret, og der blev indrettet otte campingpladser og fem små hytter. Det gav mening, at gæsterne kunne overnatte efter en fest. Cykel- og vandreturisme langs kyster og skove er populær, og her ligger hytterne centralt på øen Als. Især borgere fra Hamborg nyder at komme til vandet – mange holder af at fiske. Dette er et alternativt for et lille segment af korttids-turister til de store hyttebyer langs Østersøen og Vesterhavet. De mange borgere fra Hamborg har også sat liv i en ny bølge af B&B i landsbyen. I den gamle lejlighed bor nu en familie til leje og holder øje med, at alt virker, som det skal. Der er både solfangere, solceller og meget automatik, som skal passes. Ikke alt er nyt.

Albi læste, da Aske og jeg kom tilbage. Vi satte os og fik en øl fra det lokale bryggeri i landsbyen. De bliver ikke solgt offentligt, men man kan bytte sig til en kasse en gang i mellem. Det blev ikke en økonomisk bæredygtig virksomhed, så nu er det et fælles håndbryggeri. Folk kan leje sig ind og brygge deres egen juleøl.

Aske var kommet fordi han skulle hjælpe i bofællesskabet. Aske er vokset op i et bofællesskab i Ålborg og rejser nu rundt og hjælper de mange nye bofællesskaber, der er dukket op rundt omkring på landet. Med de store bank-

kriser har mange fået øjnene op for, at boligen ikke skal være bundet til store gældsposter. "Gældfri"-bevægelsen fik efter bankkriserne meget vind i sejlene. Bag ved Lykkevej i vores landsby, var der udlagt et område til boliger, og en gruppe unge familier ville afprøve muligheden for at være gældfri og samtidig være CO2 neutral og tillige stå for rensning kloakvand. De har nu bygget en stor oval bygning, som ligger lidt nedgravet i jorden. Boligerne ligger rundt ved kanten, så i midten er en stor åben plads med beplantning og et stort glastag højt oppe. Planterne er renseanlægget og samtidigt et fælles opholdsareal. Hver bolig har egen indgang fra ydersiden. Bofællesskabet bruger den gamle skole og deltager i fællesspisninger, markedet, kreative eftermiddage.

Flere generationer

Albi bor fast her hos os gamle "Oldefolk". Det er godt med en yngre person i huset til nogle af de praktiske opgaver med gederne og i haven. Vi har også jævnligt turister boende. Især folk fra Hamborg elsker en forlænget weekend på landet. De giver gerne en hånd med i haven. Der er kommet meget mere liv i bevægelsen, der formidler den slags ferieophold. Ferie og praktisk arbejde kombineres. I flere landsbyer i kommunen er der familier, der tilbyder dette og som også benytter det selv til kortere og længere ferier.

Albi bor hos os, fordi han studerer på universitetet Alsion i Sønderborg. Det kunne han godt have gjort i Aalborg, men studiemiljøet i Sønderborg fristede, og når han så kunne bo gratis hos os og være en del af landsbyen her, som han kendte så godt i forvejen, var valget nemt for ham.

I flere små landbrug dyrkes grøntsager, og det giver arbejde til mange mennesker. Mange landbrug gik konkurs under bankkriserne og blev overtaget af bankerne. Staten måtte så overtage landbrugene for at redde bankerne. Nu har staten og pensionsselskaberne dannet en jordfond, som ejer meget af landbrugsjorden i Danmark. Den jord kan overtages på lejebasis, og herved er det nemmere at blive fødevarerproducent. Der er nu opstået en del virksomhedslignende konstruktioner, hvor borgere er gået sammen om at dyrke jorden, men samtidigt også give beskæftigelse til mennesker, som ikke kan klare et almindeligt job. Økonomien skal løbe rundt, så udgifterne kan betales, og folk får så del i overskuddet. Nogle er ansat på almindelig lønbasis, mens andre er beskæftiget på frivillig basis. Det

“Sammen med at dele- økonomien udvikledes, blev folks ønske om at eje svækket.”

er både turister og ældre borgere, der synes, det sociale samvær er en værdifuld del af dagligdagen. På andre gårde produceres forskellige varer. Udviklingen i 3D-printere og Arduino-computere satte gang i mikro-fabrikker, som kendtes fra bryggerier og gårdmejerier. En del varer blev nu produceret lokalt på 3D-printere, og små fuldautomatiske produktionsanlæg opstillet i lader på gårdene afløste mange store fabrikker rundt i verden. Mange råvarer var recirkulation af affald. Megen godstransport forsvandt, og arbejdstiden blev sat ned. Mange tog kun på arbejde få dage om ugen. Sammen med at deleøkonomien udvikledes, blev folks ønske om at eje svækket. Folks forbrug faldt og dermed tiden på arbejde. Frivilligt arbejde blev en del af manges fritid.

Om tid

Jeg har altid sagt, at jeg vil overgå min bedstefar i alder. Det er lige sket. Min bedstefar blev 98 år. Han blev født i år 1900. Jeg er født i 1952, syv år efter krigen, og har nu passeret min 98 års fødselsdag. Det er helt vildt at tænke tilbage på, at bedstefar var den første, der havde en benzinbil i landsbyen og den første, der fik oliefyrsbrænder på træfyret. Nu laves hverken oliefyrsbrændere eller benzinbiler!

Min far og hans søstre blev af og til passet af "Gammel Kristian", der gik til hånde og fik mad på gården. Han hørte med til gården, og bedstefar "overtog" ham, da bedstefar overtog gården fra bedstemors forældre. "Gammel Kristian" var kommet vandrende op gennem Jylland efter at have deltaget i krigen på bl.a. Dannevirke i 1864! På familiegården var der i min barndom mange ansatte, og gårdene var steder med liv. Vi spillede kort med karlene og lyttede intenst, når de fortalte historier om livet på gårdene andre steder. I dag er der igen liv på gårdene og i landsbyerne. Mange valgte under de store kriser (2007-21) at flytte ud til familie på landet, og mange blev hængende. Kriser giver anledning til ny udvikling. I de sidste 25 år er det historien om det gode liv på landet, der fortælles, og der er balance i udviklingen mellem by og land. Det gode liv på landet bygger til alle tider på, at mennesker er gået sammen for at tage fat i fællesskab på lokale fordringer.

---

*Anders Kirkegaard Brandt, borger på øen Als, byrådsmedlem og formand for Sønderborg Kommunes landdistriktsudvalg:
Født i Mesing ved Skanderborg i 1952 af Rigmor (1929-2013) og Aksel Kirkegaard Brandt (1927-2007).
Aksel er født i Mesing af Ane Kirstine og Ole Brandt (1900-1998).*

Vision for fremtidens landsbyer

Vision for fremtidens landsbyer og en bæredygtig livsstil i Danmark som helhed. Et Danmark år 2040, som socialt, økonomisk, økologisk og kulturelt er skabt ud fra et ønske om harmoni og sammenhæng i vores liv.

Den brændende platform

"Vi er den første generation, som mærker klimaforandringerne. Vi er den sidste som kan gøre noget ved dem" - Obama. "Business as usual is not an option." Udtalelsen stammer fra Johan Rockström, en af verdens mest anerkendte klimaforskere, da han i 2009 præsenterer "De 9 planetære grænser" udviklet af Stockholm Resilience Center. Bag rapporten og systemet står 28 af verdens førende klimaforskere.

Rockström siger i den opdaterede og udbyggede version af rapporten fra 2015 umisforståeligt og uimodsigeligt velunderbygget: Hvis kloden og menneskeheden skal overleve, skal vi inden for de næste få årtier, måske kun 20 år, fundamentalt og fuldstændig radikalt ændre vores måde at leve på. Men det kan vi også, er hans pointe, og nævner gennem alle sine foredrag lige siden en lang række eksempler på dét.

4 af 9 grænser for planetens liv er overskredet i dag

Centrets forskere har på grundlag af 50 års global klimaforskning defineret 9 områder af alle økosystemer og alt kredsløb på jorden, som er altafgørende for selve livet på planeten. Og for hvert område har de defineret de grænser, som vi ikke kan overskride uden, at afgørende økosystemer bryder sammen. Foråret 2016 har vi overskredet 4 af de 9 planetære grænser, som afgør alt liv på kloden: Klima, biodiversitet, biokemisk flow af kvælstof og fosfor, brugen af land og jord udviser alle overskredne grænser.

Klima som eksempel

På Rio topmødet i Brasilien 1992 enedes verden om at begrænse CO₂ udledningerne til 350 ppm (parts per million luftenhed) for at kunne holde den globale opvarmning under 2 grader celsius. Baggrunden var FN's Brundtland-rapport "Vor Fælles Fremtid", som i 1987 havde fortalt os, at drivhuseffekten vil ødelægge kloden, og at effekten skabes af drivhusgasser, primært CO₂.

April 2016 fortæller FN's klimapanel, IPCC, at CO₂ indholdet i atmosfæren nu er nået op på 409 ppm. Det betyder, siger de, at den globale temperatur vil stige til 4 grader år 2100, og verdenshavene vil stige 2 m. IPCC's skøn er generelt forsigtige og konservative. De medtager i dette tilfælde ikke, at Antarktis smelter langt hurtigere end forventet. Eller at Grønlands indlandsis ligeledes smelter langt hurtigere end beregnet (al indlandsis smeltet vil betyde, at verdenshavene stiger 7 m), og måske vigtigst: De medtager ikke at Permafrosten smelter eksponentielt i Alaska, Rusland og hele det arktiske område. Det udløser metan, som er 22 gange stærkere end CO₂ (permafrosten dækker et område på 24% af den nordlige halvkugle).

Konsekvenserne

Klimaet skaber eller betinger vind, vand, sol, tørke, varme, kulde og en række af planetens vitale kredsløb. Konsekvenserne af klimaforandringerne er derfor markante: Vi får vildt og uforudsigeligt vejr med orkaner og tyfoner af styrker og en voldsomhed, vi ikke kender i dag. Vi får skybrud og bæltter henover kloden med markant kraftigere og større nedbørmængder, bl.a. i Danmark. Kloden vil opleve havstigninger, stormfloder, flodbølger og oversvømmelser. Lavtliggende byer som New York, Boston, Miami, København, Vejle, Amsterdam vil forsvinde. Øer som Orø og Lolland, eller byer som Vejle, København og Hobro er allerede truede og deres forvaltningerne arbejder med beredskabsplaner. Men endnu har det kun begrænset politisk fokus, og man arbejder ud fra en klimaudvikling, der nærmest er lineær. Men hvis kurven endelig skulle være noget matematisk genkendeligt, så er den snarere eksponentiel. Og først og fremmest er den uforudsigelig.

Klimaforandringerne skaber også tørke - det ses allerede nu i brede bæltter omkring jordens midte, fx Texas, Australien, Afrika. Tørken ødelægger store dele af klodens dyrkbare jord, skaber ørken og forstærker muldflugt. Det skaber sult.

Disse ting betyder på hver sin måde mindre dyrkbar jord og dermed føde til en verdensbefolkning, der vokser fra 7 mia. nu til knap 10 mia. i 2050. Tørke og sult skaber grobund for konflikter og krige. IPCC regner med, at der i 2050 vil være 1,2 mia klimaflygtninge. Samtidig vil de omfattende ødelæggelser af kloden skabe en økonomisk forarmelse, dér hvor det rammer, for det er selvsagt dyrt at opbygge efter katastrofer eller flytte storbyer. Det er dyrt ikke at have føde eller vand. Dyrt at bygge dæmninger osv.

Klimaforandringerne skaber, når de når over et vist punkt, selvforstærkende processer ude af menneskers kontrol – irreversible processer – som igen skaber sammenbrud i økosystemer.

På vej ind i en ny æra: Den Antropocene

I 11.000 år har vi levet i den Holocene tidsalder, som var den bedst tænkelige ramme om menneskehedens liv med stabile, forudsigelige økosystemer. Alle tidligere perioder i klodens historie har budt på voldsomt vanskelige livsvilkår. Men den Holocene periode var Edens Have, hvor menneskenes eksistens blev understøttet af planetens stabilitet som aldrig før.

Nu bevæger vi os ind i en ny tidsalder, siger forskerne fra Stockholm Resiliens Center: Den Antropocene tidsalder, hvor det er menneskeheden som afgør planetens udvikling og dermed dens skæbne. Så store er vores påvirkninger på kloden allerede.

Den nye tidsalder kendetegnes ved, at forudsigelighed og stabilitet forsvinder. Når belastningerne når visse tipping points går økosystemernes resiliens eller modstandskraft tabt, og så bryder de sammen, pludseligt og uforudsigeligt. Som da Australiens store koralrev for ikke så længe siden pludselig mistede sin modstandskraft, kollapsede og blev til død havbund. Årtiers mishandling fra havforurening, turisme, overfiskeri, klimaændringer osv. havde nået et tipping point - hvorefter økosystemet brød sammen på ganske kort tid.

I Grønland var der 2 uger i sommeren 2012, hvor den grønlandske indlandsis skiftede farve fra hvid til blålig-mørk. Fra at være en af de vigtigste afkølede faktorer for planeten, blev Grønland pludselig varmelagrende. I de 2 uger mere end USA og Kina tilsammen. Det er blot ét udtryk for et muligt tipping point.

De 9 planetære områder er dele af én helhed

Alle de 9 planetære områder hænger sammen og påvirker hinanden. Så sammenbrud ét sted fører andre med sig. Klima er blot ét af de 9 områder. Biodiversiteten kan tjene som illustration af samspillet. Destruktionen af klodens biodiversitet er nu så voldsom, at man taler om den 6. store masseudryddelse af arter. Den 5. var, da dinosaurerne uddøde. Verdens dyrebestand er blevet halveret siden 1970. I øjeblikket udrydder vi 1000 arter ud af hver million art på kloden hvert år. 70% alle store fisk i oceanerne og 20% af dyrene på landjorden er forsvundet. 75% af den genetiske diversitet i landbrugsafgrøder er tabt, fordi lokale bønder globalt opgiver deres egne afgrøder til fordel for de kommercielle. Derfor lever menneskeheden i dag af blot 12 forskellige plantearter.

Biodiversiteten er afgørende for fødevarer, for regulering af klodens vand- og klimacyklusser samt det meste af vores produktion. Fortsat artsudryddelse vil påvirke klimaet voldsomt i negativ retning bl.a. ved at mindske den vigtige CO2 lagring. En fortsat udryddelse er derfor en katastrofe – ikke bare for biodiversiteten, men også for klimaet og helheden de 9 områder.

Den store acceleration - væksten

Den helt afgørende faktor bag den alarmerende udvikling for kloden er væksten - 'Den Store Acceleration': "Tag alle parameter, som har betydning for menneskelige livsvilkår", siger Rockstrøm i en amerikansk TV-udsendelse fra 2015, - "fra befolkningsvækst, til byernes vækst, den voldsomt øgede produktion, en mangedoblet transport, øget brug af gødning, tab af regnskov og biodiversitet, muldflugt, forsurening af oceanerne, udledning af CO2 og methan, accelereret tab af frisk drikkevand osv. Alle kurverne for disse parametre viser kun én tendens: En eksponentiel stigning. Vores forbrug og produktion er gået amok og har skabt denne store acceleration".

Ved den internationale konference i Stockholm om verdens fødevarer-situation, EAT, i juni 2016, siger Johan Rockstrøm i sit oplæg 'A New Economic Model for Food, Planet and Health': "Vi står på toppen af et bjerg, nemlig dét bjerg som kurverne fra Den Store Acceleration, al vores vækst, repræsenterer. Og herfra har vi en unik udsigt, som sætter os i stand til at indse, at vi skal handle og tage aktion nu, globalt". Og han fortsætter med den helt afgørende pointe, at vi skal have et økonomisk system, hvor produktion og økonomi passer til planetens grænser - ikke omvendt!

Vores nuværende økonomiske system - gældende for den private sektor - har 'vækst' som den afgørende, indbyggede og fundamentale forudsætning. Ikke vækst i fx menneskelig livskvalitet, sundhed, lykke, men i ren økonomisk forstand som vækst i bruttonationalprodukt – landenes omsætning af varer og tjenester. Virksomheder og kapitalgrupper ønsker at vokse, tjene mere ved at producere mere og mindske deres omkostninger, afsætte mere bl.a. via stadig mere pågående reklamer, udvikle deres markeder, blive globale, blive koncentrationer af penge og magt med det centrale mål at vækste yderligere for at øge indtjeningen yderligere etc. Den tankegang og virkelighed har de fleste vænnet sig så meget til, at vi dårligt ser den længere.

Steen Hildebrandt giver et sigende eksempel i forhold til verdens væksttendens: Hvis man opsummerer al produktion siden vores tidsregnings start år 0 og frem til året 2011, så vil man opdage, at 25% af al den produktion er skabt fra år 2000-2011. En fjerdedel på bare 11 år. Det viser, hvor hurtigt vi bevæger os den forkerte vej (tiltrædelsesforelæsning ved Aalborg Universitet, 2016).

Væksten er med andre ord blevet eksponentiel. Og dét afspejler sig i kurverne for klodens ressourceforbrug og væksten i de menneskeskabte socio-økonomiske systemer – den store acceleration. Og det afspejler sig igen i en alarmerende udvikling for de 9 planetære grænser og dermed klodens tilstand. Derfor: "Business as usual is not an option". Vækstøkonomien er ikke længere en mulighed.

Den brændende platform er langt mere omfattende

Man kunne stoppe her og sige, at dét er den brændende platform. Men det er jo ikke rigtigt. Vi er vidne til en udvikling i Danmark, som skaber stadig mindre balance, harmoni og sammenhængskraft:

- Skævvridningen mellem land og by, hvor de store byer vokser voldsomt, mens landet udtømmes. En social udvikling, hvor stadig større grupper marginaliseres og fattiggøres – flygtninge og indvandrere, psykisk syge, de gennemsnitligt 25% i den arbejdsduelige alder som de seneste 30 år er på overførselsindkomst.
- En sundhedsudvikling med stadig flere livsstilssygdomme som fedme, diabetes, forhøjet blodtryk, kræft. Gmo og kemi kommer ind i alle vore omgivelser og vores mad med konsekvenser som faldende fertilitet, begyndende bakterieresistens, astma og allergi.

Den voldsomme centralisering af det offentlige og dets styring – storkommuner, New Public Management, evidensbaseret og central styring med langt til magten for den enkelte borger. Kombineret med en stigende EU overtagelse af lovgivningen.

Et arbejdsliv som bliver stadig mere krævende og stresset, så knap ½ mio erhvervsaktive løbende er sygemeldt pga. stress. Og et hverdagsliv, hvor lang transport i kombination med krævende arbejdsliv og børnene i institution gør det svært for mange at få enderne til at hænge sammen. Få tid til overhovedet at leve. En stadig større forskel mellem rig og fattig, som skaber negativ social arv, dybe forskelle i sundhed og sociale muligheder.

Virksomheder som bliver stadig større og mere aggressive i deres arbejdsmetoder, bl.a. fordi de principielt står i konkurrence med alle øvrige branchevirksomheder fra hele verden. Vi har været igennem første fase af informationsalderens ændringer af industrisamfundet, og er på vej ind i optimeringens, robotiseringens og globaliseringens tidsalder, hvor et land som Danmark risikerer at blive udkant globalt set, fordi viden bliver global.

Rækken af ubalancer kan med lethed gøres meget, meget længere. Ligesom man selvsagt kunne fremdrage en lang række positive faktorer. Men: Det er vanskeligt ikke at drage den konklusion, at vi bliver nødt til at skabe en anden udvikling. Alene klimaet gør det nærmest umuligt ikke at ændre udviklingsretning. Og når man gør det, så kan vi lige så godt vælge en mere menneskevenlig udvikling.

Radikalt nye veje – at bygge på en vision

Vi kan vælge at betragte de nuværende systemkriser (økonomiske, politiske, miljømæssige, kulturelle) som enden på en æra, som ender i ragnarok og kaos, eller vi kan vælge at se kriserne som fødselsveer til en ny tid, hvor vi har muligheden for at være kreative medskabere af en bæredygtig fremtid.

Vi kan ikke løse problemerne ved at bruge den samme tænkning, vi brugte, da vi skabte dem, sagde Albert Einstein - "We can't solve problems by using the same kind of thinking we used when we created them". Det ser vi i den magtesløshed vores nuværende politiske og økonomiske systemer står i, når de vil løse verdens stadig voldsommere akutte kriser. De griber til posen med gårsdagens løsninger, downloader fra traditionelle 'løsninger' - for sådan er disse systemer nu en gang indrettet - og skaber derfor bare mere af det samme. Mere krise, ingen løsninger.

Vi er tvunget til at tænke radikalt nyt. Og handle i overensstemmelse med radikaliteten. Gå helt nye stier og skabe en civilisation, som rummer vejen til en bæredygtig fremtid. Vi er tvunget til at agere som myndige borgere, som et civilsamfund, der rejser sig fra tilskuerrollen og tager ansvaret for den fremtidige udvikling ved at formulere den. Og ser den udvikling som noget afgørende positivt, som nye muligheder for at skabe bedre liv.

Den måde, vi gør tingene på i 2016 er ingen naturlov, den er skabt af mennesker og kan ændres af os. Vi har ét økonomisk system – vi kunne have et andet. Vi har én form for offentlig styring – vi kunne have andre. Vores livsstil, produktion og forbrug er på én måde, - men vi kan leve på andre måder. Med en ny hverdagskultur og en ny økonomi, som ikke destruerer kloden for fremtidige generationer.

Vi kan vælge at gøre alle disse områder af vores liv helt anderledes. Vælge livsformer som er langt bedre for mennesker. Bygge en ide - en vision - og gå efter den. Det er i min optik dybest set dét, et demokrati handler om: Hvad vil vi, borgerne? Og når vi er kompetente, oplyste, stærke, handlekraftige og mange nok, så kan vi gøre det. Sådan kan vi også etablere nye landsbyer ud fra en vision om, hvordan vi gerne vil leve i en ikke så fjern fremtid.

Filurkatten i Alice i Eventyrland formulerer betydningen af et mål, en vision, meget enkelt:

Alice: Kunne du fortælle mig, hvilken vej, jeg skal gå herfra? Filurkatten: Det afhænger af, hvor du skal hen.

Alice: Det ved jeg faktisk ikke. Filurkatten: Så betyder det ikke noget, hvilken vej, du vælger.

Så: Hvis vi ikke ved, hvor vi vil hen, så er alle veje lige gode. Men så ved vi heller ikke, hvilken vej vi skal gå, og har nok så væsentligt undladt at sætte os et mål, vi ønsker at komme til. Vi går bare. Og i mange år har den danske befolkning – bortset fra grupper af bl.a. ihærdige ildsjæle, borgergrupper og grønne foreninger – 'bare gået', hovedsagelig set til, mens landdistrikterne affolkedes, byerne voksede, jobbene flyttede østpå, væksten i produktion og forbrug skabte klimaproblemer, og arbejdslivet blev så stresset at mennesker bliver syge af det.

Men løsninger findes. Og de har en karakter, som nærmest er designet til at genoplive landdistrikterne, skabe bæredygtige landsbyer og byer, genskabe levende lokalsamfund med nye arbejdspladser, fællesskaber og en bæredygtig levevis.

De sidste 5-10 år har nye initiativer, borgergrupper, omstillingsnetværk, økosamfund, grønne foreninger m.v. piblet frem overalt i Danmark. Øer og hele områder begynder så småt at omstille til bæredygtighed og elementer af en anden livsform. Det er ildsjælenes og civilsamfundets tidsalder. I en samskabelse med stadig flere kommuner og virksomheder er der reelle muligheder for at gøre visionen til virkelighed. Det var fx sådan Samsø blev vedvarende energi ø – de havde en vision og fulgte den.

Visionen – Fremtidsbillede for landsbyerne

Tag springet små 25 år frem til år 2040. Hvordan ser landsbyerne ud. Og hvordan ser Danmark ud.

Følgende vision er tegnet med inspiration og udpluk fra de sidste 30-40 års erfaringer og eksperimenter i økosamfund, grønne foreninger, økologiske virksomheder, omstillingsbevægelsen og mange andre. Den tegnes via fire billeder fra 2040: Det økonomiske, det økologiske, det sociale og det mentale eller etiske.

En ny, bæredygtig økonomi, år 2040

Det lokale er rammen for en sammenhængende økonomi med selvforsyning.

Langt de fleste og afgørende ting i vores liv producerer vi selv i vores landsby og nærmeste område plus et geografisk område, der vel er 50-70 km i diameter med ca. 80.000 borgere. Dvs. vi har en udstrakt grad af lokal selvforsyning. Det er andelsvirksomheder, kooperativer og socialøkonomiske virksomheder, som står for det. Plus en sand underskov af små erhverv, selvstændige med værksteder, butikker, rådgivning, kurser osv.

Det betyder, at vores tøj fx ikke længere kommer fra den anden side af kloden, hvor det er produceret af billig arbejdskraft, er fuld af giftige kemikalier og transporteret den halve klode rundt på CO2 udledende kæmpe containerskibe, for at ende med at blive brugt i kort tid til moden skiftede næste gang. I dag laver vi vores tøj af uld, hør, hamp, skind og andre materialer, der er produceret i vores eget område. Eller vi genbruger, om- og nysyer. Vi har valgt at indføre lokal produktion for at undgå transport og varer fra den anden side af kloden. Men lige så meget for at kunne skabe lokale fællesskaber, et levende lokalsamfund og muligheder for et decentralt demokrati (mere nedenfor).

Landsbyen er én del af dette geografiske område, som rummer mange andre landsbyer, lokalsamfund og mindre byer, men hænger sammen som ét hele. Landsbyen er nerven og den primære enhed for os. Området er landsbyens tætteste fællesskaber. Sammen danner de ét hele, hvorfra størstedelen af vores livsfornødenheder kommer. Landet som helhed skaber fælles, samlede rammer for alle områderne.

Landsbyen producerer for behov og vi lever en bæredygtig livsstil

Det tog nogle års diskussion, men til sidst valgte flertallet i Danmark at sige, at lykke og gode liv ikke kan måles ved bruttonationalproduktet, BNP, dvs. den økonomiske omsætning. Det er bare et tal for, hvor mange varer vi årligt producerer og bruger. Men det siger reelt intet om livskvaliteten hos befolkningen. Så i dag måler vi befolkningens livskvalitet på sundheden, dens netværk, om man får en uddannelse, på oplevelsen af psykisk trivsel, på ligestilling og følelsen af trykthed, om folk føler, at de har nok til deres hverdag etc. Inspirationen kom fra Bhutan, der gennem årtier har erstattet BNP målet med mål af GNP – Gross National Happiness. Så enkelt, og alligevel så afgørende et skift.

Derfor producerer vi i vores landsby ikke for at skabe ”vækst” – stadig mere og mere. Vi producerer ikke for at skabe et overskud til stadig større virksomheder, ofte placeret helt andre steder på kloden. Vi producerer helt enkelt for at opfylde de behov, landsbyens og områdets beboere har for livsfornødenheder. Det niveau, vi producerer i forhold til, er bestemt af det, vi kalder ’en enkel bæredygtig livsstil’ med mindst mulig ressourceforbrug. Sunde, gode lokale fødevarer, som følger årstiden. Huse der er bæredygtige og sunde at bo i, opført af lokale materialer. Energi, tøj, møbler, transport, redskaber – de basale ting. Produceret i kvalitet, så tingene er holdbare i lang tid. Det med at indbygge forældelse i varerne virker pludselig så fuldstændig absurd, fordi vi producerer til os selv. Det vil betyde, at man generer landsbyfæller når varen ikke dur, og vi selv skal bare til at lave tingene en gang til! - Målet med vores produktion er noget så banalt og enkelt eller nogen gange svært som livskvalitet og lykke.

I 2016 havde Danmark et ressourceforbrug, som ville kræve 4 jordkloder, hvis alle skulle have samme levemåde. Danmarks økologiske fodaftryk var verdens fjerdestørste, kun overgået af lande som Dubai, selvom vi så os som et førende land inden for bæredygtighed. Det har vi formået at omlægge, ved at tilrettelægge en livsstil, hvor vi forbruger mindst mulig, genbruger, sparer på ressourcerne, og lever med mest mulig tid til livet, til selvbestemmelse og med fokus på livskvalitet og livsglæde. Det enkle giver os betydelig mere tid til alt uden for arbejde.

Arbejdsglæde

Landsbyens og hele vores lokale økonomi er skruet sammen ud fra en grundværdi, som til sidst blev formuleret sådan: ”Det skal være sjovt at gå på arbejde”. Du skal have muligheden for at realisere dig selv og udfolde dine evner på dit job. Mest mulig i al fald – der er selvfølgelig også det arbejde som er trælst, men det skiftes vi om. Så vi forsøger at skabe fællesskab, skabe plads til humor, have tid til også at sludre med kollegerne eller med gamle eller skolebørn. Vi sætter kreativitet og udfoldelse via arbejdet højt.

Derfor bruger vi bl.a. de gamle håndværk med al deres fantastiske viden om brug af naturens materialer deres faglighed og praksiserfaring. Dem har vi bragt i spil i en opdateret version, som passer til vores moderne liv. Vi forsøger at kombinere det med kunstnere og kunsthåndværkere, som tilføjer produkterne formkvalitet og kunstens elementer af leg og skønhed. Og vi forsøger at skabe arbejde med højt fagligt niveau, helst med et kreativt islæt.

De 4 bundlinjer - økologi, fællesskab, økonomi og etik

Alt hvad vi producerer i landsbyen og måden, vi gør det på, forsøger at passe ind i det, vi kalder for de 4 bundlinjer. Vi producerer efterhånden nærmest 100% økologisk – for vi mærker til daglig, hvordan vækstøkonomien fra tidligere stadig belaster vores klima og miljø dybt – og det ønsker ingen af os mere af. Vi skaber sociale fællesskaber omkring produktionen og baserer store dele af produktionen på fælleseje og medindflydelse. Vi sørger bevidst for at skabe gode møder, løse konflikter og skabe kollegiale bånd, som også inddrager vores familier. Og vi vil have, at der skal være demokrati i vores virksomheder og at alle beslutninger skal være gennemsigtige.

Produktionen skal være økonomisk set bæredygtig, dvs. vi producerer ikke noget, der ikke er brug for, og når tingene er afsat skal der være en sund økonomi i virksomhederne, så det er muligt at fortsætte uden underskud. Overskud investeres i virksomheden med henblik på at udvikle den, kvalificere produkterne osv. Når der ikke længere er brug for en produktion omstilles den til noget andet, der er brug for.

Sidst men ikke mindst er der bundlinjen om et bæredygtigt livssyn eller etik omkring produktionen. Det betyder, at vi ønsker produktion skal være etisk forsvarlig i forhold til fx dyrevelfærd, os mennesker som arbejdskraft, i forhold til en ansvarlighed over for lokalområdet, i forhold til kloden. Når vi importerer fra andre lande bruger vi fair trade princippet. Den bundlinje betyder bl.a. at vi bevidst arbejder på måder, hvor vi ikke stresser og fysisk ødelægge arbejdskraft. Arbejdsmiljøet skal være sundt og hverken give os sygdomme eller skabe mennesker i mental ubalance. Så vores produktion foregår i et menneskeligt tempo, og vi arbejder ikke mere end, at der er tid til familie og alle de andre ting, vi gerne vil med livet. Og netop fordi vi har nedsat vores forbrug, så er vores faktiske arbejdsuge efterhånden nedsat til omkring 20 timer – 4 timer om dagen.

Cirkulær økonomi

Det er så banalt, når man først gør det hver dag. Men cirkulær økonomi og vugge-til-vugge er to vigtige principper, som vi har utrolig meget glæde af. Vi genbruger alt. Affald findes i princippet ikke længere. Affald er værdier, ressourcer, og dem passer vi virkelig på, for de er selvfølgelig begrænsede. Alt kan bruges. Så vi sorterer, reparerer, re-designer og up-cykler som det lidt fornemt hedder, og vi genbruger. Og jo mere vi gør det, jo bedre bliver vi til det. Spændende tøj af gammelt tøj. Flotte, smukke møbler af slidte. Huse bygget af vinduer, døre, planker og materialer, som alt sammen er genbrug. Vækstøkonomien var som bekendt lineær: Udvinning - produktion – forbrug – smid væk, og kun en lille del affaldssorteres og genbruges. Verden manglede metaller, men vi smed stadig køleskabe, komfurer og al mulig metal på vores lossepladser.

I landsbyen – og i alle landets områder - har vi udviklet systematiske, gennemprøvede genbrugssystemer, så alt det gamle, vi er færdige med at bruge, genanvendes. Vi har indført den cirkulære økonomi. Ny produktion udvikles, så det tager hensyn til, at tingene skal kunne genbruges. De skal kunne skilles ad, og nye dele skal kunne tilføjes på en enkel måde, så hele produktet ikke er færdigt, fordi en enkelt del er det. Og de skal laves af materialer, der er lette at genanvende eller kompostere.

Andelstanken og fælleseje

Virksomhederne er i vid udstrækning fællesejede for at skabe størst mulig grad af fælles ansvar, demokrati, rettigheder og pligter. Og for at tilpasse produktionen det lokalsamfund, vi i øvrigt har opbygget, hvor vi søger at løse tingene i fællesskab.

De er organiseret fx som andelsvirksomheder, som kooperativer eller som socialøkonomiske virksomheder. Andelsbevægelsen er som bekendt en gammel dansk tradition, med en storhedstid helt tilbage fra 1860'erne og frem til 1950'erne, som har fået en betydelig renæssance gennem de sidste 25 år. Alle kan se fornuft og retfærdighed i at løse tingene på en fælles måde, der stiller alle principielt lige. Ikke mindst for at undgå alle de urimelige konsekvenser, den magt- og pengestyrede økonomi nogen gange resulterede i: Har du penge, så kan du eje det hele. Og gøre hvad du vil med dine ting, hen over hovedet på andre. Flytte virksomheden til et andet land. Lave elendige varer, som ikke holder. Forurene med kemi. Ja, stort set alt.

Vigtigt er det, at vi har skabt en ny type af lokale arbejdspladser, hvor der er plads til menneskene, som vi nu engang er - med vores mangler, styrker og i al vores mangfoldighed - og ikke som højeffektive produktionsrobotter, og hvor alle kan inkluderes, også sårbare, gamle eller handicappede.

Jeg selv arbejder i en lokal virksomhed, som bygger huse. Vi ejer den i fællesskab 20 mennesker. Og vi har organiseret den som en andelsvirksomhed, hvor vi træffer alle de vigtige beslutninger sammen. Mange af de andre virksomheder er også på en eller anden facon fællesejet. Vi har fx en socialøkonomisk virksomhed som producerer mange af vores grøntsager. Overskuddet bliver i virksomheden for at styrke den og gøre den bedre. Det er samtidig en form for virksomhed, hvor der er plads til alle.

Vores lokale møbelfabrik er et kooperativ, mejeriet det samme. Så vi har forskellige former. Nogen er fondsejede af fonde, vi selv har stiftet i landsbyen med et bestemt formål. Folk troede det var svært at fælleseje, men det er noget man skal lære, og så kan man. Men der er nu også mange enkeltmandsejede virksomheder, skabt af folk, der brænder for noget bestemt eller bedst kan lide at arbejde for sig selv - eller hvor produktionen ikke rationelt set skal bære flere mennesker. Så det hele er ikke fællesejet. Vi har virksomheder som er enkeltmandsfirmaer med økologisk tøj, mange slags værksteder, butikker, rådgivningsfirmaer, sundhedsklinik etc. Der er plads til folks egne initiativer, iværksættere og vores forskellighed.

Deleøkonomi. Bytte- og gaveøkonomi. Frivillighed

Tidligere havde alle det hele. Det betød et enormt spild. Alle skulle eje alt - værktøj, haveredskaber, bil, cykel, fryser, køleskabe, komfurer, vaske- og opvaskemaskine, alle køkkenredskaber osv. Alle disse ting blev af samme grund kun brugt ganske lidt af tiden. En boremaskine blev eksempelvis brugt i gennemsnit 28 minutter af sin samlede levetid, inden den (som oftest) blev smidt ud, fordi der var kommet en ny og bedre på markedet.

Så fandt vi på at deles om tingene. Deleøkonomi. Køre sammen i bil a la det gamle 'go-more'. Lave deleordninger for el-cykler og el-biler. Lave værktøjshuse med værktøj og haveredskaber af god kvalitet og lige til at gå til. Det har vi sat fuldstændig i system, med hjemmesider, facebook-grupper, booking systemer, og det kører bare. Og folk lærer stille og roligt at passe på tingene, og stille dem tilbage.

Sammen med deleøkonomien udviklede vi bytteøkonomien. Du kan noget, og jeg kan noget andet - så bytter vi, så jeg gør noget for dig og du gør noget andet for mig. Jeg slår din plæne, du klipper mit hår. Vi har brugt systemet

med Timebanker som et redskab for at holde styr på bytteriet, for det skal gerne være rimelig og retfærdigt. Det nedbringer det samlede behov for produktion, gør tingene mere enkle, nærværende og personlige, det udvikler en hjælpsom side hos os.

Gaveøkonomien var nærmest uforståelig for folk i starten – skulle man virkelig give noget væk? Uden at få noget igen? Det var godt nok ikke sådan vi gjorde tidligere. Der var det noget-for-noget. Men når man har givet noget af rent hjerte og oplevet, hvordan det virker, i stadig større cirkler, så kan det hurtigt blive vanedannende. Mange af de gamle er især gode til at give. Og for dem, som ikke ønsker at give: So bee it.

Frivillighed har vi fået rigtig meget ud af. Her i landsbyen har vi eksempelvis 25 grupper af frivillige med i alt 210 tilmeldte, som står for alt muligt. Fra at hente børn, undervise unge, lave lokale kulturarrangementer og styre et lille landbrug. Stå for et dyrehold med 30 kødkvæg, 8 geder, 20 grise og 250 høns. Styre en æbleplantage der laver æblemost, organisere en frivillig grøntsagsordning med biodynamiske grøntsager, leder en genbrugsbutik, en hører, cafe, et bageri. Arrangerer vores lokale festivaler, leder vores kor og meget andet. Med disse enkle redskaber kan vi pludselig skabe meget mere, for meget mindre.

Lokal grøn valuta

Mange havde eksperimenteret i årevis med at bruge en grøn lokal valuta, fra 90erne til 20erne, så der var rigelig med erfaringer at bruge, da vi startede med vores egen lokale møntsort i hele området. Først gav vi den et navn, som vi synes var passende humoristisk og lokalt.

Fidusen med at få sin egen møntsort er enkel: Det understøtter, at produktion og handel forbliver lokal, for mønten er kun anerkendt betalingsmiddel internt i området. Dermed hindres, at ressourcer flyder ud af lokalområdet, fx betaling af råstoffer eller varer langvejs fra. Lokal valuta viser sig af samme grund at cirkulere mange flere gange lokalt end den traditionelle møntsort gør. Kun i de tilfælde, hvor man ikke i lokalområdet kan skaffe de nødvendige midler til produktion eller handel bruges almindelig valuta. Der var afprøvede systemer over hele verden for dette, det var blot at anvende dem. Og hindringerne for lokal valuta fra tidligere tiders skatteregler forsvandt med den nye måde at gøre alting på.

Kobling til det øvrige land

Vi forsøger løbende at skabe sammenhæng mellem det, vi laver i landsbyen, hele vores område, og det resten af landet laver. Det er væsentlig for os, og for alle parter tror vi, at vi ikke ender med at blive små selvstændige øer ude af kontakt med hinanden. Vi er ét land. Derfor producerer vi fx madvarer til byerne – til Indkøbsfællesskaber og til restauranter. Og vi udveksler kurser, uddannelser og anden læring. Eller vi sender fx grupper af vores såkaldt vandrende håndværkere til byerne for at hjælpe forskellige grupper af byens borgere med deres opgaver – opbygge en byhave, efterisolere deres huse, bygge et fælleshus, lære hvordan man driver en moderne genbrugsbutik med up-cykling og re-design af varerne.

Af samme grund har vi lavet venskabsbyer i andre dele af landet, som vi foretager os ting sammen med. De kommer her og lever en periode med vores landsbyliv – og vi kommer til dem. Det giver mange samtaler, næsten altid seriøse, rørende eller sigende og åbne for nye horisonter, og tit giver det grundlag for at lave fælles initiativer, som giver energi og engagement.

Det traditionelle anonyme marked er begrænset i vores økonomi. Byernes fødevarefællesskaber indkøber eksempelvis hos landsbyernes landbrug (rimelig nært byerne) til en aftalt mængde, kvalitet, pris og tid. Det betyder at

landmanden kender sine afsætningsbetingelser, og køberne kender varerne og ved, hvor de kommer fra. Det princip har vi indført alle steder, hvor det giver mening: Så få mellemlid som mulig med så korte værdikæder som mulig. Så direkte forbindelse mellem producent og forbruger som mulig. Det gensidige kendskab gavner ansvarligheden.

Landsbyen som bærer af økologi og bæredygtighed

Det økologiske og bæredygtige

For Danmark som helhed har vi valgt at leve enkelt og bæredygtigt af den helt simple grund, at vi ønsker der skal være en fremtid for de kommende generationer. Her hvor vi bor betyder det, at vi lever stort set 100% økologisk. Vi arbejder med naturen, ikke imod den, og dropper dermed 200 års kamp imod naturen.

Vores fødevarer er lokalt produceret, de er sunde - uden giftige sprøjtemidler, uden tilsætning af kunstig gødning, der ødelægger grundvandet. Jorden bliver behandlet nænsomt, harvet men ikke pløjet og helt uden de kæmpe-traktorer man engang brugte, og som maste jorden og ødelagde humuslaget over tid. Vi gør meget for at sikre biodiversiteten, planter fx bæltter af vekslende træer og buske med frugter, bær og nødder, for at skabe grundlag for insekter og fugle, skærme mod vind og øge jordtemperaturen. Og vi genopretter større landskabsområder som har lidt under monokulturen og vækstsamfundets ganske særprægede forhold til naturen, ved at skabe vandløb, plante skov, skabe varieret vild natur, udsætte fisk og vildt. Det indebar, at vi opbyggede et nyt landbrug:

Et samfundsnyttigt landbrug med CO2 lagring og ressourceopbygning

Dansk landbrug var i 2016 på katastrofekurs. Trods massiv offentlig støtte gennem årtier var landbruget dybt forgældet og skyldte 380 mia. kr. Antallet af fallitter steg år for år, og der var under 11.000 landbrug tilbage ift. de 200.000, der var i 1950. Det var nærmest umuligt at få generationsskiftet landbrug til yngre landmænd pga. ringe økonomi og alt for højt prisniveau. Banker og realkredit ville ikke være med.

Landbruget havde igennem årtier qua det industrielle landbrugs dyrkningsmetoder ødelagt naturgrundlaget ved sprøjtning og kemisk gødning med kvælstof og fosfor. Grundvandet, åer, fjorde, søer, jordens insekter, svampe, regnorme etc., dyre- og fuglelivet og fiskebestanden – alt dette var stærkt medtaget. Og biodiversiteten voldsomt nedbrudt. Mulden var udpint som følge af monokulturens dyrkningsmåder og kendetegnet ved øget muldflugt. Mange steder kunne man ikke længere producere korn til menneskeføde – kun til fx svinefoder, pga. jordens ringe bonitet. Dansk jord blev i stigende omfang solgt til udlandet, til kapitalfonde og investeringsselskaber.

Dyrkningsmetoderne resulterede i usunde fødevarer. Der var giftig kemi i fødevarer som grønt, frugt og korn. Og giftig kemi i kødproduktionen koblet med en ubeskrivelig mangel på dyrevelfærd. En rapport om det globale landbrugs- og fødevarer-system fra FN's internationale ekspertpanel, 2016, - "From Uniformity to Diversity" - konkluderede: "På grundlag af den dokumentation, der er samlet her, findes der muligvis ingen større risiko end den, der er forbundet med at fastholde det industrielle landbrug og de systematiske problemer, det skaber." Sagde 22 af verdens fødevarer-eksperter via FN i år 2016.

Sådan viden var grundlag for, at vi valgte at skabe et nyt landbrug, som vi kaldte for "Det samfundsnyttige landbrug". Vi opkøbte i hele vores område eksisterende landbrug, svinefarme etc., opdelte dem i mindre enheder, og udlejede dem til landmænd og landsbyfællesskaber, som dyrkede baseret på økologi, biodynamiske og permakulturelle dyrkningsmetoder. Herefter startede en omstilling og produktion, som har skabt rigtig store resultater de sidste 10-15 år.

I forhold til permakulturens principper har vi skabt en række brug med skovhaver som har træer, buske, urter og grøntsager i flere lag på samme jord. På den måde lagres og bindes CO2 i jorden, så det ikke sendes ud i atmosfæren. Samtidig genskabes jordens ressourcer, fordi de mange afgrøder og vekseldriften genskaber jordens

frugtbarhed. På den måde forhindrer vi muldflugt. Den mere traditionelle permakultur produktion supplerer vi med alt det, der skaber basal mæthed. Korn til brød, kartofler, bønner etc. Vi har lavet fællesejede økologiske jordfonde, som muliggør unge landmænds overtagelse af gårde. Og en landsdækkende landbrugsreform som har skabt rammerne for omlægning til økologi – uddannelseshjælp m.v. Vi har lavet et nyt andelsbaseret andelssystem, som skaber enkel, spekulationsfri kreditgivning.

Dyr der trives og er sund føde

I landsbyen (og faktisk i hele Danmark) spiser vi meget lidt kød for at undgå de drivhusgasser, dyrene sendte ud i atmosfæren. Vi har ikke brug for at forværre klimakrisen. Men også fordi, der skal så uendelig meget mere land og naturressourcer til at producere et dyr, end der skal til at dyrke tilsvarende mængde næring i form af grøntsager, frugt, bønner osv. I vores landsby og dens opland har vi givet hinanden håndslag på at nøjes med at spise kød max 2 dage om ugen. Resten af dagene lever vi vegetarisk eller vi spiser fisk. Vi har dog stadig geder, høns, kaniner, gæs og enkelte køer og svin. Vi sørger for, at de har et godt liv ved at lade dem gå frit, undgå medicin og undgå dyretransport. Vi slagter lokalt.

Økologiske huse med alskens enkle, men effektive løsninger

Vores huse bygger vi økologisk af enkle, lokale og klimavenlige materialer, som har vist deres værdi i århundreder – ler, sand, træ, strå, sten, halm, hamp, siv osv. Eller af genbrugsmaterialer. Både for at slippe for lang transport, for ikke at bruge for mange ressourcer, men også fordi det giver sunde huse, som er gode at bo i. Åndbare, uden kemikalier i luften. Til at bygge husene bruger vi alle de teknikker som er udviklet igennem århundreder overalt på jorden, enkle men virksomme.

Vi bruger fx ubrændte lersten og pudser med ler i forskellige blandinger med hamp og halm. Vi beskytter lervæggene med træ fra lokale skove eller genbrugstræ. Vi laver halmhuse eller træhuse med papir eller træfiber som isolering. Alle vore bygninger lever op til nutidens bygningsreglement. Og vi uddanner selv nye økologiske husbyggere gennem mesterlære, hvor de er med til at byggeprocesser og lærer en stor del herfra. Det giver samtidig lokale jobs.

Husene er godt isolerede – mange af dem suppleret med orangerier og glasstuer, der både er hyggelige og samtidig sparer energi, og de opvarmes med masseovne, solvarme, vindmøller og jordvarme, så varmen belaster miljøet minimalt. Flere i landsbyen, – men dog stadig et mindretal – lever off-grid, altså uden at være tilkoblet el-nettet. El får vi mest fra lokale vindmøller og solceller. Nogen huse får el fra masseovnene, hvis røg i øvrigt ender ud i jorden som gødning.

Møbler, genbrug, transport og lokale arbejdspladser

Gamle dages IKEA ville ikke have mange chancer i vores landby. Deres møbler var fyldt med kemi og beregnet på kort tids holdbarhed. Køb-og-smid- væk kulturen er gjort til en saga i den nye tid. Vores møbler, tøj og alle de andre ting, der skal til et moderne liv laver vi lokalt, økologisk, ved genbrug og up-cykling. Vi forsøger at skabe kvalitet, der holder lang tid.

Transporten foregår via deleordninger – el-biler og –cykler, ved fællestransport, eller 'kør-med' ordninger via nettet. Da det meste af vores arbejde er baseret på lokalområdet og nærmeste omegn, er transporten i øvrigt minimeret, og hvis en af os har distancearbejde, så laver vi lokale kontorfællesskaber o.l. På den måde minimerer vi brugen af energi, og tiden brugt på transport. Det giver samtidig den fordel, at der er liv i byen om dagen.

Stolthed og en ny identitet

”The best things in life are free” – de gratis glæder er mange og vitale: Kærlighed, venskaber, et kreativt sjovt liv, hobbyer, tillid, håb osv. Det giver masser af livsindhold og livskvalitet. Vi vægter de gratis glæder og det at leve enkelt. Vores huse er bygget små, fleksible til forskellige livsaldre, men hyggelige og med komfort. Og de kan jo kombineres med fælleshusene. Vi bygger gerne selv, eller dyrker i haver. Vi går i genbrugstøj, som er omsyet så det er smukt og har personlig stil.

Det giver os en stolthed at leve på den måde. Og vi er fælles om at hjælpe hinanden til løsninger, der kræver mindst mulig ressourceforbrug. Og det deler vi med alle mulige folk fra hele landet. Hvert år holder vi fx messer rundt i landet, hvor mennesker fra landets forskellige geografier mødes for at udveksle viden og praksis. På samme måde har vi skabt centre rundt i landet, hvor folk på tværs af land og by, på tværs af landets områder og landsbyer mødes og gennem ofte længere perioder på en højskole e.l. udvikler nye og bedre måder at producere bæredygtigt på. Sådan forsøger vi i alt, hvad vi gør at skabe sammenhæng mellem os lokalt og resten af landet. Og lidt efter lidt nærmer vi os en nærmest 100% økologisk livsførelse.

Danmark og EU har lavet omfattende studier af klimabelastning, som gør det helt enkelt at måle, hvor meget ens adfærd belaster kloden. Via en app kan man måle CO2 belastning fra fx forskellige hustyper, levemåder, transportformer. Det har hjulpet på mange måder. Det samme har de mange kurser og undervisning, som viser hvordan man kan leve bæredygtigt.

Sociale fællesskaber

Vores landsby og hele vores område er baseret på en lang række af fællesskaber. Landsbyens fællesskab gør først og fremmest, at alle er involveret og inkluderet i mange slags gøremål. Overskueligheden og dét at vi organiserer tingene i fællesskab gør, at vi er hinanden vedkommende, og ingen er udelukket. De ældre tager sig af børnene fx ved at undervise dem, hente dem fra skolen, deltage i det frivillige arbejde, arrangere kulturbegivenheder. De er en naturlig del af hverdagen og mødes indbyrdes i spiseklubber, tager på ture sammen, spiller musik sammen etc. og mødes med alle andre aldre ved at indgå i det fælles liv og landsbyens fælles rum. Nogen af dem har lavet ældre-fællesskaber, hvor de bor sammen.

Vi ved at fællesskaber, fuldstændig som et ethvert parforhold, er noget man løbende skal udvikle og passe på. Det giver ikke sig selv; man skal arbejde på det, livslangt. Derfor skaber vi bevidst rammer, som fremmer forskellige typer af fællesskaber – omkring arbejde, fritid, på tværs af aldre, omkring uddannelser, kultur, naturen etc. I et decentralt demokrati som vores er der en del møder, og man skal kunne glæde sig til møderne; det er et møde med kollereger, venner og bekendte fra landsbyen, og det er her, vi træffer vigtige beslutninger. Så vi arbejder bevidst for at give møderne en god stemning. Selvom det er seriøse ting, vi taler om, skal det foregå på en rar måde. Vi sørger for at de er godt styrede, så alle kommer til orde, at møderne er afvekslende i formen, og at der sker noget, at der træffes beslutninger og skabes udvikling.

I fællesskaber er der konflikter. Dem løser vi bedst mulig. Det har vi udviklet en række redskaber og metoder til konfliktløsning, som virker ganske udemærket. Men det bedste er selvsagt at undgå dem. En af de vigtigste redskaber til at undgå konflikter er en god kommunikation. Derfor har vi i mange år arbejdet med at udviklet en anerkendende kommunikationsform, hvor vi lytter til hinanden. Giver plads til forskellighed, ikke fordømmer og moraliserer. Forsøger at forstå den andens perspektiv, når vores meninger er meget forskellige. Vi har standset ’diskussion’, hvor det gælder om at få ret, og skabt en ’dialog’, hvor det gælder om at skabe noget sammen på basis af alles input. Og langsomt bliver vi bedre til det.

Fællesskaber kan rigtig meget. Vi løfter store opgaver, som ingen af os kunne klare alene. Eller skaber løsninger som er meget bedre end dét, vi selv kunne finde ud af, fordi der altid er flere perspektiver inddraget. Fællesskaber kan også skabe følelsen af nærvær og medmenneskelighed, når man laver ting sammen, dyrker sin hobby sammen, fester, eller bare sidder og snakker sammen over en kop kaffe. Det giver glæde og følelsen af nærvær. Vores landsbyfællesskaber giver os fornemmelsen af tryghed. Vi ved at der er nogen for os, hvis noget går galt.

Vi har den opfattelse, at alene får vi et mindre rigt liv og de store udfordringer kan blive uoverskuelige hvis ikke umulige at klare. Det er heller ikke hverken så sjovt eller meningsfuldt, som når tingene foregår i fællesskaber. Vores arbejdsliv er langt hen organiseret på basis af fællesskaber. Det betyder at vi løbende skal kunne træffe beslutninger sammen. Også store og svære beslutninger, som at lukke en virksomhed. Skære ned i antal arbejdere o.l. Det har vi udviklet en række systemer til med facilitatorer, som guider processerne. Sammen med en ændret måde at kommunikere og holde møde på har det gjort det til en realistisk fremgangsmåde. Og for hvert fællesskab har vi en koordinator, en person der evner at samle og skabe fælles retning af forskellighed.

Kultur som skaber af udfoldelsesrum og det fælles

Kultur af enhver art er et fantastisk middel til at skabe fællesskaber – og udvikle os som mennesker. Og skabe livsglæde. Vi vil helt enkelt leve kreativt og lave en masse spændende aktiviteter sammen. Derfor har vi, hvad jeg vil kalde, et rigt og frodigt kulturliv.

Der er mange her i landsbyen som spiller musik, så vi har orkestre på kryds og tværs, og folk kommer fra hele landet for at spille med på vores lokale musikfestivals. Vi har lavet en cafe med musik, som ledes af en gruppe af frivillige i fællesskab. Vi laver lokale musicals, og om vinteren er der amatørteater. Og sådan har vi en stribe af aktiviteter: Et lille teater, en bio, en løbeklub, en gruppe af billedkunstnere, vandregruppen der arrangerer gåture smukke steder og 'rejseholdet' som vi kalder det, der arrangerer fællesrejser til steder, vi synes gerne vil opleve – for at nævne nogen. Kultur er blevet en væsentlig del af vores hverdag, og vi laver den selv - i stedet for at kigge på, at andre laver den, via fjernsyn.

Vi har et forsamlingshus for 'livslæring', kalder vi det. Her kan du lære at danse, eller lave en gruppe der snakker livsudfordringer, og hvordan vi får de bedst mulige liv. Vi har et 'Laboratorium til glæden' – hvor alle mulige skæve indfald og pudsige aktiviteter bliver født. Men man kan også få lektiehjælp eller høre et foredrag fra en rejsende, der har noget på hjerte. Man kan faktisk bruge huset, lige som man vil.

Et decentralt demokrati

Demokratiet i vores land, vores område og vores landsby er baseret på fællesskaber. I landsbyen træffer vi alle (decentrale) beslutninger i fællesskaber, lidt a la ældre tiders tingsted. Vi har bogrupper for hvert delområde i landsbyen, fx 30 familier, og et samlet møde for hele landsbyen, hvor alle delgruppers input bliver flettet sammen til fælles beslutninger. Et demokrati er kun noget værd, hvis der er gennemsigtighed og oplysning. Og borgerne er inde i tingene. Derfor forsøger vi at skabe løbende, kort, enkel information.

Vores fællesskaber binder de forskellige lokale samfund og landsbyer i vores område sammen på mange måder. Det gælder vores økonomi, kulturlivet, vores sociale liv, vores fritidsliv og hele vores mentalitet. Vi forsøger bevidst i alt, hvad vi gør også at forbinde vores egne lokale fællesskaber med andre fællesskaber landet over. Landsbyens og områdets demokratiform giver mulighed for et vidtgående reelt, decentralt demokrati – et bottom up, hvor befolkningen selv igangsætter og styrer fremtidens produktion og alle aktiviteter lokalt, skaber levende lokalsamfund under hensyn til landets samlede, fælles formulerede rammer.

Vi er meget opmærksomme på, at fællesskaberne aldrig må blive snærende rammer om vores liv, eller kontrollerende og dikterende. De skal understøtte et bedre liv for os som individer, ikke begrænse det.

En ny mentalitet, verdenssyn og etik

Landsbyens beboere har gennem en længere periode helt bevist og struktureret forsøgt at udvikle et nyt menneskesyn. Ikke som en definering og indsnævring af udsyn, men som en udviklende platform, der muliggør et større udsyn. Gennem uddannelse, gennem vores daglige praksis, den lokale debat, via vores højskoler, vores virksomhedspolitik, det lokale bystyre osv. På 1000 måder. Ingen af de ting, vi har fået til at fungere i dag i vores område kunne lade sig gøre, hvis alle tænker egoistisk, handler uden respekt for liv og natur eller kommunikerer konfliktskabende eller ud fra et ønske om at tage magt.

Derfor har vi bevidst arbejdet på at ændre vores livsværdier og verdensbillede og skabe nye fortællinger om det at være menneske og medmenneske. Ikke rage til sig, men deles. Ikke søge magt, men skabe ligeværd. Ikke kun tænke i egne fordele, men i alles fordele. Tænke i udstrakt decentralt demokrati, hvor det er let at have indflydelse på egen hverdag og udviklingen lokalt. Tænke i ansvar: Hvad kan jeg gøre for at skabe det fælles bedste.

Det er lettere sagt end gjort, skulle jeg hilse og sige, for vi er bare mennesker. Og alle vores instinkter og gener har deres egne veje og historik. Men jeg synes, vi er kommet langt. Man kan sige, at vores formulerede værdier og etik er det moderne samfunds 'ti bud', opdateret, udviklet, gjort positive, som pejlemærker for sund menneskelig adfærd. Og folk er begyndt konsekvent og af hjertet at passe på naturen. På dyrene og på hinanden. Det er stort. Vi har simpelthen fået skabt et nyt værdigrundlag i fællesskab, og mit indtryk er, at det har langt de fleste fået et reelt ejerskab til. Vi forsøger at undgå at lege moralister eller en slags kontrollerende politi. Der skal være plads til at være menneske og sig selv. Men der må også godt være nogle klare værdier, som skiller godt fra skidt og som man kan læne sig op ad i sin adfærd.

Som led i det er vi kommet væk fra 'dem' og 'os'. Væk fra fjendebilleder, som gør alle der er anderledes forkerte. Det betyder efter min mening rigtig meget for forståelsen mellem land og by, mellem de forskellige egne og mellem forskellige etniske kulturer, at vi mere og mere ser hinanden som medmennesker uanset hudfarve og religion.

Uddannelser til samfundsborgere

Uddannelsessystemet har vi lavet fundamentalt om. Både for at fremme læringen, som langt fra var effektiv i den tidligere skole, eksempelvis var 25% af alle drenge funktionelle analfabeter, når de forlod 9. klasse i 2016. Og for at give de unge et tæt forhold til og indblik i den virkelighed, de som voksne skal fungere i og for gennem undervisningen gøre de unge til en del af lokalsamfundet og dets fællesskaber.

Men ikke mindst for at fremme alles personlige udvikling, så de bliver modne, selvstændigt tænkende, kreative mennesker i rimelig balance med sig selv og med en mentalitet, der kan bære vores fælles værdier videre. I 2016 havde knap 25% af unge mellem 14 og 24 år en eller anden form for diagnose, som krævede behandling. Det var for svært at være ung. For mange krav, for forvirret og stresset en hverdag, for lidt kærlighed og nærvær. Det forsøger vi nu at gøre anderledes.

Meget af læringen i vores lokale skoler foregår via de unges deltagelse i lokalsamfundets liv og hverdag, så de bl.a. lærer ved at deltage i processerne her sammen med 1-2 lærere med pædagogisk erfaring. De bliver fx en del af et team, som bygger væksthuse eller komposterer. De lærer via praksis at holde dyr, skabe en skovhave, dyrke honning. Undervisningen rummer et stort element af tillid og ansvar til de unge.

De unge laver teater sammen med landsbyens voksne og ældre. Eller arrangerer motionsløb. Sådan lærer de at skabe, producere, arbejde sammen, genbruge, organisere. Vi lægger vægt på, at de lærer at tænke og udvikle selv, tage ansvar, være kreativ, innovativ, igangsettende. Og de lærer at blive en del af det lokale samfunds beslutninger og dermed demokrati. Vi synes den gamle skole var for lidt innovativ og kreativ eller musisk. Fællessangen uddøde. Meget undervisning blev udenadslære fra bøger. Demokrati og politik blev noget fjernt og ligeegyldigt. Værdierne blev ens egen læring og senere karriere.

Efter vores opfattelse kan man sagtens inden for vores form for læring lære rigtig meget matematik, engelsk, dansk, fysik – det teoretiske stof, som selvsagt er nødvendigt – nu bare knyttet til mennesker, til praksis, noget virkeligt og lokalsamfundet. Undervisningen kan gøres både spændende og til noget, der er brug for og som derfor er meningsfuldt gennem deltagelsen i virkeligheden parret med undervisning i skolen.

Byerne bliver bæredygtige

Visionen her er for fremtidens landsbyer. Derfor skal den kun kort komme ind på fremtidens bæredygtige byer. Men de er vigtige, for i 2016 var man ved at nærme sig, at 70% af Danmarks befolkning boede i byerne. Den udvikling er det lykkedes at ændre, så der er skabt en betydelig tilflytning til landsbyerne og alle landområder. I dag bor godt 40% i byerne. Byerne er blevet til bæredygtige byer, hvor beboerne etablerer sammenhængende bykvarterer med stærke sociale fællesskaber. Vi har opdelt byerne i kvarterer af passende størrelse med et antal beboere, der gør det meningsfuldt at etablere et samlet fællesskab.

I 2016 var byerne tømte for natur. Man så ikke et dyr eller haver med afgrøder for 25 år siden. Kun parker, der stod næsten tomme med store græsarealer og en smule træer. Byboere lærte ikke at skabe med deres hænder. Vi lærte ikke landbrug, ikke at tømre, bygge, skabe. Vi var akademikere, kontorfolk, butiksansatte, forretningsfolk eller den kreative elite. Og det var travlt og tit ensomt. Det lavede vi om på. Der blev etableret byhaver og bylandbrug, dyrehold og alle skolerne skabte urban farming steder, som de selv drev. Hvert bykvarter har nu et energilaug som styrer sol-, jord- og vindenergi. Der er etableret fora for bytte-, dele- og gaveøkonomi. Og hvert bykvarter har fået masser af grønne butikker og små værksteder som producerer bæredygtige varer.

Transporten er enkel med lokal cykel- og elbils transport via deleordninger, og transporthjælp til ældre og handicappede. Vi har etableret en cirkulær økonomi som er basis for en række genbrugsvirksomheder, værksteder og butikker. Fødevarerfællesskaber sørger for økologisk fødevarerforsyning til bykvartererne via aftaler med landmænd og fødevarerproducenter i en passende omkreds omkring byen.

Alle byer er CO2 neutrale. Fossile brændstoffer udfasedes allerede i 20'erne. Og al produktion, transport, energi og øvrig aktivitet er tilrettelagt, så der kun udledes drivhusgasser i meget begrænset omfang, samtidig med at vi bevidst har sørget for via husbeplantninger, træer, haver etc. mere end at opveje udledningen med en CO2-lagring. Det var egentlig kun vores egne mentale begrænsninger, som gjorde det svært at se, hvordan alt dette relativt enkelt lod sig gøre. Men nu er det hverdag. Og hver dag forbedrer og udvikler vi denne livsform.

Det offentlige – det fælles. Fx social & sundhed

Vi har opgivet det 'velfærdssystem', som var for 25 år siden. Vi oplevede det egentlig ikke som rigtig velfærd. I dag tænker vi, at folk der har venner, trykthed, glæde, omsorg, daglige meningsfulde gøremål, som indgår i fællesskaber osv. – de udvikler sjældent sociale problemer. Så vi har ingen ghettoer. Ingen Jobcentre, der kontrollerer din funktionsevne. Ingen arbejdsløse. Ingen lukkede afdelinger og intet galopperende medicinforbrug.

I dag er det fælles - det som tidligere hed stat, region og kommuner - blevet en del af området og landsbyen. Det som fyldte over 50% af samfundets værdier, fylder nu måske 15%, fordi funktionerne langt hen er lagt ud i civilsamfund og 'privatsamfund', og rammerne for vores liv er ændret, så behovet for de offentlige velfærdsydelser er faldet drastisk.

Det sociale på landsplan handler om at skabe sunde opvækstvilkår for borgerne. Fremmedhed i storbyer giver mistrivsel. Arbejdsløshed giver tomhed og tristhed. Marginalisering er spildte liv. Så i stedet for at reparere på de mennesker, som er blevet til 'sociale problemer', så har vi valgt at ændre de rammer, der skabte problemerne. Gøre dem menneskevenlige. Sundhed og det sociale hænger sammen. Mennesker der trives, har netværk og lever med motion, sunde fødevarer etc. er som regel sunde. Derfor tænker vi sundhed som forebyggelse igennem sunde livsrammer.

Vi arbejder med inddragelse og medmenneskelighed. Hvert menneske er en del af det hele, og der er brug for alle. Alle kan noget, og alle der bliver set og anerkendt vokser. Så folk, der går gennem vanskelige perioder i deres liv pga. af skilsmisser, misbrug eller noget andet, dem tager vi os oprigtig kærligt og omsorgsfuldt af. Vi finder den bedst mulige plads i lokalsamfundet, hvor de kan trives og få deres behov tilfredsstillet – stille vokse sig stærkere, og der er mennesker, som kan guide og støtte dem. Folk der har et handicap eller en alvorlig sygdom fysisk eller psykisk skal selvsagt have mulighed for en egentlig behandling.

Det er min oplevelse, at vi i store træk har held med det. Ensomme ældre mennesker bliver aktive med fx at hjælpe børn og unge. Skilte par får nye relationer, som støtter dem i en periode. Pengene til det fælles kaldes ikke længere for skat, for det rummer for mange dårlige associationer. De kaldes blot det 'fælles'. Og systemerne er ikke længere topstyrede af bureaukratier, som ikke havde fagligt kendskab til deres område og mest tænkte i økonomi. Det er blevet decentraliseret, styret af fagpersoner som uddannes til styring via fællesskaber. Borgerne har direkte adgang. Og det fælles betragtes ikke mere som organisationer, der styrer og kontrollerer, men som huse for facilitering, servicering og støtte.

Hvis vi vælger et scenarie a la dette: Hvad skal vi så gøre for at gøre det omsiggribende?

Først og fremmest er vi nødt til at VÆLGE et mål.

Gennem et 10-år fra 2016 til midt i 2020erne valgte vi lidt efter lidt omstillingen på alle samfundsområder: Vi valgte et fundamentalt skift i det politiske system, så magten blev decentraliseret ud til lokale områder. I det økonomiske system valgte vi et skifte, så de stadig større firmaer i stigende grad blev erstattet af lokal produktion, og vækstimperativet blev erstattet med livskvalitet og menneskelig trivsel som mål. Vi opbyggede skridt for skridt en helt ny form for bæredygtig økonomi baseret på økologi og hensyn til kloden.

Vi valgte at byerne ikke længere skulle vokse, men at fremtidens demografiske ændringer skulle betyde netto tilflytning til landdistrikterne, og vi skabte rammerne for dette ved at gøre landsbyerne attraktive. Vi valgte både i byerne og på landet at skabe levende lokalsamfund baseret på lokale fællesskaber, lokale erhverv og økologi. Så der blev liv og arbejdspladser på landet igen, nu baseret på en bæredygtig økonomi. Vi valgte at leve bæredygtigt og omstille vores daglige liv fra a til z, henover nogle år, frem til en ny livsstil, der var enkel med et meget begrænset ressourceforbrug. Vi opprioriterede demokratiet og borgernes engagement lokalt og skabte rammer for det baseret på fællesskaber, som gav det et reelt indhold. Vi opprioriterede kulturlivet, som en central del af menneskelivet, vores opvækst, udfoldelse, livsglæde og læring. Vi skabte en ny type af skole, som ikke foregik i rum afsondret fra virkeligheden, men i et stadig samspil med virkeligheden, lokalsamfundet, dets borgere og dets lærerige processer. Men først og fremmest: Vi valgte. Borgerne i samfundet tog stilling og valgte et mål og en retning.

Innovation fra neden, fra myndige borgere

Vi skabte Omstillingsnetværk i alle landsdele. Hvert område havde et omstillingsnetværk, sammen med 3-4 andre nabo-områder, så politikken samordnedes. Omstillingsnetværkene repræsenterede vigtige kræfter i civilsamfundet: Forskellige slags virksomheder og erhverv, kommuner, borgergrupper, de grønne og sociale foreninger, interessegrupper, frivillige, økosamfund, uddannelser.

Omstillingsnetværkene arbejdede ud fra en fælles Vision og et Værdigrundlag, der blev formuleret for hele landet. Visionen blev sammen med Værdigrundlaget brugt som dybt seriøs rettesnor og pejlemærke for retningen. Arbejdsprocesserne faciliteredes professionelt og på måder, der gjorde det vanskeligt at pleje særinteresser. Omstillingsnetværkene lavede Udviklingsråd, et for hvert lokalområde, som skabte det mere konkrete og praktiske grundlag for omstillingen ved at samle repræsentanter for lokalområdets mange aktører omkring dét, man valgte at kalde "Det fælles bedste".

Via omstillingsnetværk og udviklingsråd samledes civilsamfundets væld af aktører til en mere homogen og handlingsejnet gruppe i et samspil og en samskabelsesproces. Innovation spillede en central rolle, for vi skulle udvikle meget nyt: Virksomheder, fællesskaber, gennemført økologisk produktion.

Kommunerne deltog i disse lokale omstillingsnetværk/udviklingsråd med al deres ekspertise. Deres rolle var at rådgive, understøtte og facilitere civilsamfundet, ikke at kontrollere, diktere eller bestemme. Forholdet mellem kommune og civilsamfund var vendt om, så kommunerne stod for serviceringen af 'det fælles'. Der etableredes et meget direkte demokrati, hvor man løbende inddrog lokalbefolkningen i konkrete sager. Alle beslutningsgrundlag og efterfølgende beslutninger blev bl.a. lagt åbent frem på nettet.

Samskabelse. Nyt samspil mellem virksomheder, kommuner og civilsamfund

Tidligere havde alle økonomiske beslutninger suverænt været overladt til virksomhederne selv. De kunne vælge at nedlægge virksomheder, eller producere helt andre varer, fyre arbejdskraft, indføre robotter osv. uden nogen sinde at skulle spørge nogen. Alt sammen ting, som kunne have endog meget stor indflydelse på lokalområdet og dets borgere. Det ændredes radikalt med de nye beslutningssystemer.

Tilsvarende havde alle beslutninger inden for kommunalforvaltningsområdet været underlagt kommunernes suveræne beslutningsret – inden for rammen af det lokale demokrati og landets love. Socialpsykiatrisk indsats, ældrepleje, hjælp til vilde unge, skolerammer, genbrugssystemer, affaldssortering, vandrensning, naturpleje osv. havde – med enkelte begrænsninger – været overladt til kommunalforvaltningerne. Og borgernes indflydelse havde reelt været minimal: Man kunne stemme hvert 4. år, men kendte kun sjældent hele den komplicerede baggrund for de forskellige politiske beslutninger, og havde meget lidt – nærmest ingen – reel indflydelse imellem valgene.

Nu blev der lavet fælles beslutningsfora, hvor den samme type af beslutninger blev formet af lokalområdets civilsamfund – af de nævnte udviklingsråd og omstillingsnetværk eller af borgerne i form af de grønne foreninger, frivillige organisationer, borgergrupper, landsbyer m.v., - sammen med de lokale virksomheder og kommuner i et fællesskab.

Mange virksomheder var omstillet til fælleseje, og kommunerne havde decentraliseret selve opbygningen af den kommunale forvaltning. Samlet set betød det, at beslutninger kunne træffes på måder, der i langt højere grad inddrog borgerne lokalt, gav dem større indsigt og mere indflydelse. Bevidst og systematisk opbyggedes sådanne basisdemokratiske processer.

For at støtte det decentrale princip havde man opdelt alle lokalområder i en række landsbyer og mindre geografiske enheder, som løbende og med regelmæssige mellemrum blev spurgt om deres holdning til den udvikling, der skabtes gennem samspillet mellem civilsamfund, kommune og virksomheder. Forud for større beslutninger spurgte man tilsvarende borgerne. På den måde samskabte civilsamfund, virksomhederne og det offentlige det bæredygtige Danmark i en fortløbende fælles innovationsproces.

Politiske reformer som understøttede civilsamfundets omstilling

Fra staten gennemførtes i løbet af en 5-10 årig periode en række større reformer, som understøttede de initiativer, der igangsattes lokalt. Her er nogle eksempler på det. Der blev fx gennemført en økologisk jordreform, som gjorde det muligt at opkøbe og opdele tidligere store landbrug i mindre enheder, som herefter dyrkedes efter biodynamiske, permakulturelle og almindelige økologiske principper. Loven krævede udfasning af kemisk gødning og pesticider inden for en kortere årrække. Der etableredes med statens hjælp en række borgerstyrede lokale jordfonde, som gjorde det muligt for yngre landmænd at overtage gårde fra ældre, som søgte generationsskifte. Fonden opkøbte gården, som landmanden herefter kunne leje af fonden til en lav pris.

I byerne stiftede man, baseret på ny lovgivning, en række fonde, hvormed man opkøbte landbrugsjorden rundt om byerne. Hermed kunne man sikre sig den nødvendige produktion til Indkøbsfællesskaberne. Efter de første 5 år gennemførtes en lovgivning, som eftergav al gæld i landbruget. Der blev gennemført en skattepolitik, som stærkt favoriserede økologiske produkter. De blev fritaget for moms, mens traditionelt producerede varer stadig skulle betale moms. Man etablerede statslige politikker for landets offentlige køkkener, kantiner og madordninger til fx børn og ældre, hvorefter alt skulle være 100% økologisk betragtet i samlet livscyklus.

Samtidig skærpede man krævede til traditionel fødevarerproduktion, så det nu var producenten, der havde bevisbyrden for, at et givet tilsætningsstof ikke var skadeligt eller giftigt for forbrugerne. Sammen med de nævnte øvrige tiltag betød det, at der ret hurtigt opstod et betydeligt marked for økologisk producerede fødevarer, hvorfor danske landmænd omlagde til økologi i stor stil.

En lov ændrede mærkningspolitikken, så alle fødevarer, der rummede 'fremmede kemiske stoffer', skulle signalere dette. Der gennemførtes en lov omkring emballage for at minimere emballage generelt, spare på ressourcerne, udfase plast. Man lavede emballagefri butikker, hvor kunderne medbragte egne opbevaringsbøtter. Samlet betød denne række af politiske reformer, at konventionelt dyrkede fødevarer blev udfaset på ganske få år.

Sådan gik man frem område for område. For området vedvarende energi skete det således:

På under 10 år udfasedes fossile brændstoffer gennem en række love og reformer. Alle kommuner, hvis varme og kraft kom fra kraftværker baseret på fossile brændstoffer fik 5 år til at udfase disse og omstille til vedvarende energikilder. Hvis den periode blev overskredet skulle kommunen betale månedsbøder i stil med byggemarkedets regler omkring husbygning.

Der blev skabt lokale vindparker, solenergisystemer osv. overalt, og hele forsyningsnettet blev lagt om. Biler baseret på benzin blev udfaset på 5 år. Der blev skabt et landsdækkende netværk af opladningsstationer til el-bilernes batteriopladning. El-bilernes vægtafgift og forsikringspræmier blev nedsat markant, ligesom momsen på el-biler ophørte, mens den fortsatte på benzindrevne biler.

Inden for byggeriet omstillede man til økologisk produktion. Al betonbyggeri (som dengang stod for knap 10% af al CO2 udledning) blev eksempelvis udfaset i løbet af en periode på 5 år. Og man startede i stedet med at bygge økologiske boliger.

Der gennemførtes en skattereform som bl.a. betød at

- Alle firmaer betaler skat lokalt i Danmark, også store firmaer som Coca Cola, McDonald, Shell osv. idet deres overskud beregnes af skattevæsnet i forhold til virksomhedernes lokale vareomsætning
- Aktiespekulation på lånte penge blev forbudt
- Aktiespekulation på derivater og andre finansielle transaktioner, hvor der ikke er et reelt underlæggende produktionsgrundlag, blev ulovlige
- Det blev umuligt for bankerne at skabe nye penge blot ved at øge udlånsmassen
- Afskaffelse af renters-rente princippet
- Fradragsjunglen afvikledes og kompenseredes gennem lavere huspriser

Rækken af love og reformer var lang. De havde én retning: Bæredygtighed. Lokal produktion. Ændring mellem land og by. Menneskeliggørelse og 'venliggørelse' af hele samfundet. Skabelse af landsbyer og levende lokalsamfund med lokale arbejdspladser og erhverv på landet. Decentralt demokrati. Fælleseje.

Inden for rækken af internationale reformer kan nævnes: Danmark meldte sig ud af WTO – verdenshandelsorganisationen, som bl.a. havde gennemtruffet TTIP, et frihandelssystem, der gjorde det umuligt at skabe fortrin for lokalt producerede, gmo-frie og økologiske produkter pga. frihandelskrav. Tilsvarende meldte vi os ud af ud af Verdensbanken, hvis vigtigste bidrag til verdensøkonomien siden 2. verdenskrig havde bestået i at fastholde u-landene i en gældsklemme til i-landene.

Den brændende platform og landsbyernes potentialer

Verden og Danmark anno 2016 har udpræget en tendens til at tilsidesætte bæredygtighed af hensyn til økonomi og vækst. Argumentet lyder i al lammende enkelthed: Vi har ikke råd til at tage hensyn til planeten eller miljøet, for det vil gå ud over økonomien, væksten, arbejdspladserne. Men intet kunne vel være mere forkert. Planeten er selve forudsætningen for økonomien, og produktionen kan kun lade sig gøre, hvis vi har en nogenlunde stabil planet med de nødvendige ressourcer. Al produktion fra biler, til huse, fødevarer, tøj, osv. - alt kommer fra jorden. Så den er vores forudsætning. Derfor har vi ikke råd til at lade stå til ved at undlade at gøre noget radikalt for klimaet og de øvrige områder.

FN's 17 Verdensmål bliver også kaldt for Bæredygtighedsmaal, fordi de opstiller mål for hele verdens befolkning i de kommende årtier frem til 2030 med stor vægt på bæredygtighed.

Målene siger bl.a.:

Vi skal opnå fødevarerikkerhed og bæredygtigt landbrug. Eliminere fattigdom og sult. Skabe bæredygtig forvaltning af vand. Bæredygtig energi. Bæredygtig og inkluderende økonomisk vækst. Gøre vores byer resiliente og bæredygtige. Sikre bæredygtige produktions- og forbrugsmønstre. Sikre bæredygtig brug af oceanerne, skovene, genoprette biodiversiteten, bekæmpe ørkendannelsen. Og styrke det globale partnerskab for bæredygtig udvikling.

Hvis disse mål skal have en reel chance for at blive til virkelighed, må lande som Danmark gå forrest. Og det fordrer en befolkning, der som helhed involveres. Landets styring kan ikke længere foregå alene blandt en elite, og vækstøkonomien kan umuligt længere styre, anonymt og med en logik der er stik mod al bæredygtighed. Moderne borgere vil have indflydelse. Realiseringen af FN's verdensmål kræver borgernes indflydelse på alle livets områder. Fra en bæredygtig livsstil og adfærd i det daglige til indflydelsen på landene ressourcer i form af land, vand etc. og på alle samfundets socio-økonomiske processer som produktion, forbrug og transport.

Disse år er fuld af forandring, ikke bare i Danmark, men internationalt. Omstillingen til en anden levemåde er så småt begyndt. Flere og flere vil leve i et fællesskab med andre. Have tæthed til naturen. Leve med tid til selve livet uden stadig pres, stress og uro. Vi vil gerne selv bestemme, hvad der er det gode liv for os. Vi vil også gerne leve meget mere bæredygtigt. Med sund, giftfri mad og dyrevelfærd. Med økologi hele vejen rundt.

Fremtidens landsbyer kan danne en indlysende gunstig ramme omkring en sådan fuldstændig ny livsform. Den største hindring for at gå efter visionen er efter min vurdering vores tankesæt – hvis vi tror, at vi ikke kan bestemme, så kan vi ikke.

Niels Aagaard, formand for Landsforeningen for Økosamfund, LØS

Forretningsudvalget

Nils Bech, konstitueret generalsekretær

Michael Bohn

Carsten Henriksen

Tyge Mortensen

Jens Roved

Margit Røgind, regnskab

Peter Theisen, formand

Grafisk design og layout af Hommel Grafik.
Kreative løsninger inden for tryksager og web.
Se mere på www.hommelgrafik.dk